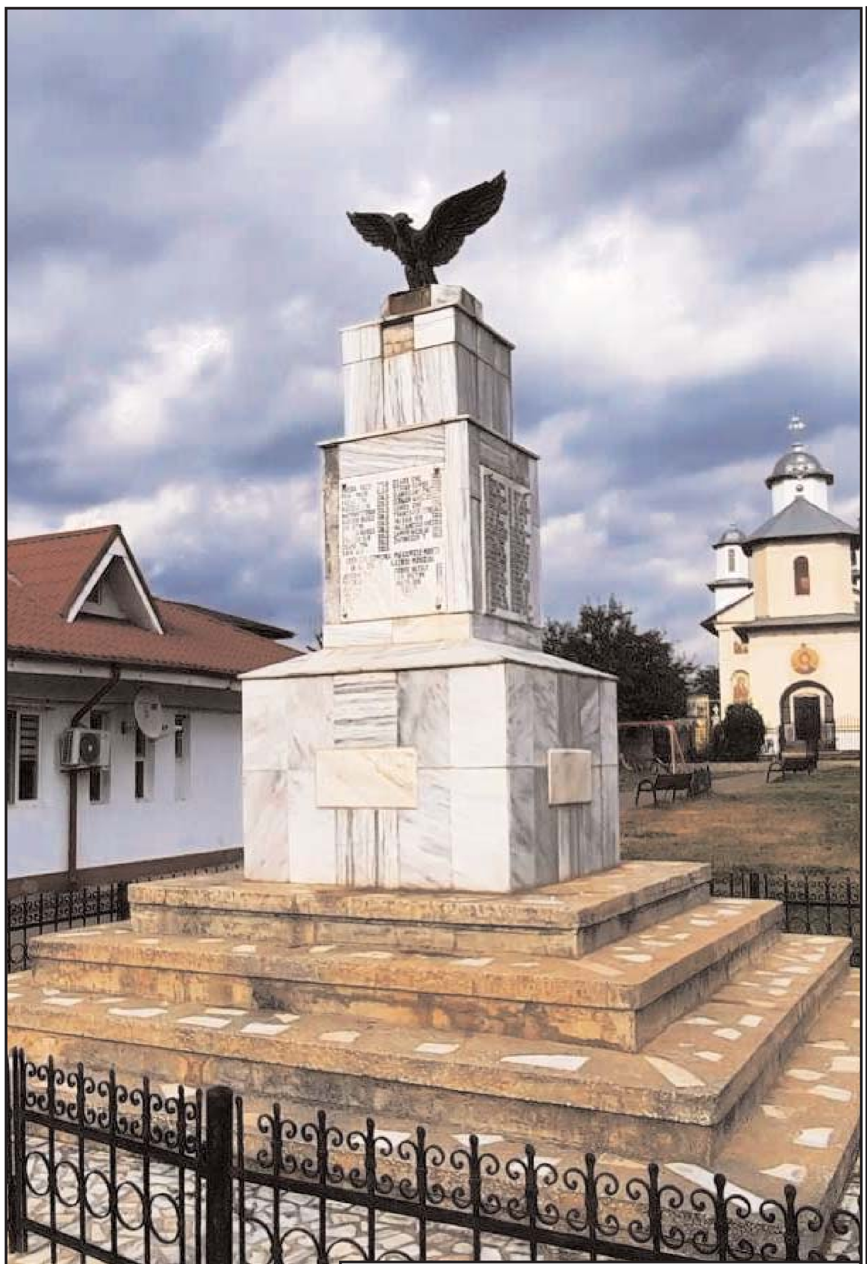
Curtea de la Argeș

Revistă de cultură

ORAȘ REGAL

Anul XIV ■ Nr. 9 (154) ■ Septembrie 2023

Monumentul eroilor din Măgurele, Prahova

Din sumar:

Revista apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu” din Curtea de Argeş, cu sprijinul Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş”.

Între locomotivă şi IA

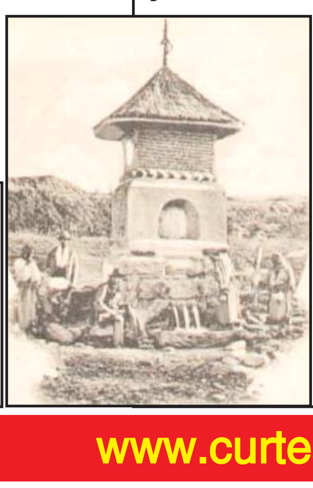
Gheorghe PĂUN

Am văzut şi prin mass-media, am întâlnit şi în realitatea-*reală* persoane „optimiste” care, atunci când se vorbeşte despre pericolele care ne pândesc dinspre IA (*inteligenţa artificială*, abreviere folosită la paritate cu cea englezească, AI), răspund, cu un zâmbet cunoscător, că „aşa a fost şi atunci când au apărut locomotivele, sperioşii le-au asociat tot felul de pericole”. Sofism (in)voluntar, manifestare a observaţiei din psihologie cum că *râdem de ceea ce ne e teamă*, lipsă de informare? Dacă „pesimistul este un optimist bine informat”, putem spune şi că „optimistul este un fricos care-şi face curaj ignorând ameninţările”. Plus că s-ar putea răspunde, à la Lewis Carroll, imbatabil logic, că, din faptul că teama de locomotive nu s-a justificat, nu avem niciun temei să deducem că nici teama de IA nu se va materializa.

Dar, propun următoarea dublă şi, sper, lămuritoare comparaţie: locomotive – urşi, IA (digitalizare) – virusuri. Locomotiva îmi face rău numai dacă dau nas în nas cu ea, e adevărat, nu şi dacă urc în tren (nu sufăr din cauza vitezei „inumane” – aici, temerile de acum vreo două secole s-au dovedit fanteziste). La fel pot păţi cu urşii. I-am ales pentru că „sunt la modă” şi pentru că ţin de biologie. La fel ca virusurile – *horribile dictu*, Covidul ne stăruie în memorie. Virusurile nu se văd, ne invadează fără să le simţim, se înmulţesc în celulele noastre, nu prea avem cum să ne apărăm de ele, vaccinul este, se spune, singura soluţie. Şi educaţia sanitară, în general. Precauţia. Cele spuse despre virusuri se aplică, *mutatis mutandis*, şi la viruşii de calculator şi la tot ce vine prin calculator, inclusiv „agresiunile” IA. I-aş întreba pe voinicoşii cu „argumentul locomotiva”, de ce se tem mai mult, de urşii din pădure sau de virusurile din, să zicem, autobuzul cu care merg zilnic?

Oiau şi din altă parte: locomotiva este simbolul primei revoluţii industriale, când motorul cu abur a înlocuit muşchii oamenilor şi ai animalelor în multe dintre locurile în care era nevoie de forţă/energie. La scară macro, la vedere, cu zgomot şi abur. Lucrurile s-au sofisticat încontinuu, nu mai intru în amănunte, trăim acum începutul celei de a patra revoluţii (industriale e prea puţin, am putea să-i spunem industrial-ştiinţifice), care are de a face cu informaţia, învăţarea, robotizarea, inteligenţa, conectivitatea. Simbolul ei devine IA, purtată de tot mai multe dispozitive din jur, de la calculatoare şi telefoane la tot mai multele cipuri care fac să funcţioneze, *confortabil* pentru noi, tot mai multe maşinării pe care le folosim. Revenind la comparaţia cu care am început şi luând paralela în serios, am putea remarca (1) că locomotiva a concurat cu muşchii omului şi (2) a luat locul acestora în multe domenii, în timp ce (1) IA concurează cu *creierul* omului şi (2) nu ştim până unde va merge înlocuirea...

În zona asta, „măştile” nu ajută. Suntem noi „vaccinaţi” împotriva „pandemiei digitale”? Spuneam şi în luna iulie, IA este steguleţul din vârful aisbergului, termenul pe care trebuie să-l avem în vedere este *digitalizare.* Care e deja peste tot, ne influenţează enorm, pandemic, fără să ştim unde va duce, şi care, dacă este tratată urmând strategia struţului, chiar în nisip (siliciu) ne va duce: de la *capul în nisip* la *siliciu în cap*... Sau *în loc de cap!*

Un alt sofism, prejudecată, sursă de pseudo optimism: „ce dacă totul este monitorizat de calculatoare, cei răi să se teamă, nu eu, pe mine nu mă atinge...” M-aş hlizi şi eu (dar îmi aduc aminte o vorbă a lui Moisil: „eu nu vreau să conving, ci să demonstrez”), apoi aş produce repede o listă de situaţii, unele întâlnite deja, altele perfect plauzibile, de aşteptat în viitorul apropiat, care contrazic liniştea constatării dinainte. Un exemplu este amintit de dl Paul Diaconescu, într-o „fulguraţie” din luna iulie: controlarea prin cardul bancar a asiguraţilor medical care cumpără băuturi alcoolice, subiect al unui scandal din Suedia, acum câţiva ani. Un al doilea caz real îmi este semnalat de un tânăr colaborator: un partid din SUA a trimis, şi online, şi prin scrisori, ambele gestionate de calculatoare, deci de IA, mesaje electorale; celor care erau cunoscuţi a fi posesori de arme li se spunea că partidul respectiv încurajează posesia de arme, iar pe cei care erau împotriva armelor, mesajele îi asigurau că partidul este, de asemenea, împotrivă; ilogic, hazliu, imoral, nu ştiu dacă şi ilegal. Scopul (păstrarea-fidelizarea alegătorilor) scuză mijloacele (clasificarea cetăţenilor şi manipularea lor, vezi şi scandalul Cambridge Analytica). La fel procedează agenţiile de publicitate. Alegători şi cumpărători suntem cu toţii – dar aleg tot mai mult alţii pentru noi... (În curând, va alege IA.) Tot la cele deja implementate intră faimosul „credit social” din China (sunt curios cum se va numi în Europa – care Europă, aparent, este deocamdată împotriva ideii: o bilă albă pentru UE). Este sigur că şi multe bănci, companii de asigurări, servicii de personal folosesc, pentru a face profilul clienţilor, date culese de pe internet (privind, de exemplu, categoriile de căutări pe Google, contacte, cuvinte-cheie din mesaje), de pe Facebook, dar şi de tipul hărţii deplasărilor zilnice, memorată de GPS-ul telefonului. Dar dacă am intrat într-un cazinou cu alt motiv decât pentru a juca, tot mi se ruinează şansa de a primi un credit? Calculatorul nu va răspunde negativ, că de-aia I-ul lui este A.

(Continuare la pag. 2)

Domnul Eminescu scris-a

Toate-s vechi şi nouă toate...

Eceva elementar ca oricine care cheltuieşte mai mult decât produce să se ruineze cu timpul; şi ceea ce e adevărat pentru individ n-ar fi adevărat pentru colectivitate?

Statele industriale ne prezintă în adevăr cazul aparent că, cu toată balanţa nefavorabilă, starea economică dinlăuntru e bună. Dar în realitate statele acele produc mai mult decât consumă; materiile brute care formează obiectele de import capătă-nlăuntrul ţării, prin activitate industrială, o valoare încincită şi înzecită de cum aveau înainte, încât, deşi ar importa mai mult decât exportă, bunurile dinlăuntrul ţării se înmulţesc şi ceea ce se-nmulţeşte şi mai mult este aptitudinea de-a produce aceste bunuri, e puterea productivă a industriei naţionale. Naţiile agricole, din contră, exportă materii brute a căror valoare nu se poate sui decât în margini restrânse, a căror masă chiar nu poate spori în infinit; în schimb, ele importă obiecte industriale menite a se consuma, fără a lăsa nicio urmă din aptitudinile naţionale, fără a spori puterea de producţiune a poporului.

Această deosebire, întemeiată pe natura lucrurilor, face ca balanţa comercială să aibă o însemnătate mai mare pentru un popor agricol decât pentru unul industrial. Ne permitem dar aci a aminti cuvintele pe care le-am produs şi cu altă ocazie în această cestiune, întemeiaţi pe critica căreia a fost supusă teoria balanţei de către economiştii moderni.

Şcoala liberului-schimb zice în adevăr că balanţa comercială, proporţia dintre exportul şi importul unei ţări e ceva ce nu merită a fi relevat, ceva ce n-are nevoie de-a fi observat şi îngrijit de către economia politică a statului, pentru că un excedent al importului asupra exportului trebuie în scurt timp să se echilibreze de la sine. Această doctrină e însă numai pe jumătate adevărată.

Se-nţelege că excedentul importului asupra exportului trebuie să se echilibreze, *dar cum şi cu ce mijloace?* Considerând cazurile acele în care exportul rămâne în mod permanent în urma importului, an cu an, precum se-ntâmplă la noi, vom descoperi că echilibrarea balanţei comerciale nu se face prin schimb de valori reale, ci numai *prin contractarea de datorii.* Plusul importului se acoperă prin exportarea de efecte de-ale statului, de obligaţiuni, de acţii etc. Producţiunea unor asemenea înscrisuri de datorie e în realitate mijlocul prin care economia unui popor, strivită de-o puternică concurenţă străină, e pusă în stare de-a consuma ani întregi mai mult decât produce. Dacă am putea afla suma enormă reprezentată de obligaţiunile statului, de scrisuri funciare, c-un cuvânt de efecte române de pe pieţele străine, am constata lesne că aceasta, adică datoria, a fost mijlocul de-a echilibra balanţa nefavorabilă.

S-ar putea răspunde la aceasta că exportul de efecte de-ale statului, de obligaţiuni etc. nu poate ţine în infinit; că există o limită a creditului oricărui popor faţă de străinătate, la care ajungând, străinătatea nu mai face credit ţării îndatorate sau îl face cu condiţii din ce în ce mai grele. Până s-ajungă însă o ţară de-a-şi slei cu totul creditul în străinătate, până ce cursul efectelor şi acţiilor ei s-ajungă a scădea atât încât să nu se mai poată impune pieţelor saturate decât cu mari pierderi, până atunci experienţa ne învaţă că e prea cu putinţă ca o ţară să cumpere ani îndelungaţi mai mult din străinătate decum îi vinde şi că nu poate echilibra balanţa nefavorabilă decât prin datorii din ce în ce mai mari.

O balanţă continuu nefavorabilă are însemnătate şi pentru ţările acele care, din alte cauze, necomerciale, sunt deja îndatorate faţă cu străinătatea. Astfel de ex. un stat care va voi să aibă o influenţă politică ce stă în disproporţie cu puterea lui face cheltuieli mai mari decât poate suporta producţiunea anuală indigenă, deci acoperă plusul, consumat pentru scopuri politice, cu datorii contractate în străinătate.

Dacă un asemenea stat va avea, pe lângă greutăţile financiare, şi o balanţă comercială continuu nefavorabilă, poate fi sigur că, pe calea aceasta de retrogradare economică, va ajunge la faliment.

Monumentul lui Mihai Eminescu de la C. de Argeş

Dacă, după cele de mai sus, am întreba prin ce s-acoperă disproporţia dintre consumaţiunea noastră şi producţiune, am răspunde: prin datorii ipotecare asupra moşiilor şi caselor noastre, prin datorii publice, c-un cuvânt prin împuţinarea capitalului naţional. În lupta economică pe care-o reprezintă pentru noi cifrele proporţiei dintre import şi export, România e învinsă gradat şi pe zi ce merge, până ce va ajunge la starea Egipetului şi a Turciei. Atunci poate că nimeni nu va mai încerca a închide ochii publicului asupra însemnătăţii balanţei comerciale, dar atunci va fi prea târziu. După părerea noastră, chiar azi e prea târziu, ţara fiind supusă unui continuu proces de înstrăinare economică şi de dezorganizare politică.

(*Timpul,* 26 noiembrie 1882)

(Urmare din pag. 1)

Citesc de curând că există un program (guvernamental, produs într-o ţară mult dezvoltată, dar să nu-i subestimăm pe hackerii din ţările de toate nivelurile), care poate accesa un telefon smart chiar dacă acesta este închis, citind ce e în el, activând microfonul şi camera, evident, fără ştirea posesorului. Poate e un *fake-news*, dar ideea este prea naturală ca să nu mobilizeze nişte talente curioase sau interesate. La nivel personal, mărturisesc că îmi plac deopotrivă muzica spaniolă şi cea rusească; dacă ascult online valsul *Pe dealurile Manciuriei,* nu-i aşa că mă demasc ca „putinist" şi rămân marcat ca atare în bazele de date?...

Mă opresc cu exemplele deja materializate sau uşor de imaginat, nu mai adaug şi scenarii mai sofisticate. Ca şi altădată, trimit la literatura SF, cea atât de generoasă în a anticipa şi lucruri bune, şi vremuri distopice, şi închei cu „asul din mânecă", din bibliotecă, de fapt.

Tot auzim că IQ-ul planetar scade. Nici nu e nevoie să ne uităm pe glob, e suficient – şi deprimant – să privim cum merge şcoala, la noi şi prin vest (nu şi în China!), cum descreşte de la an la an nivelul bacalaureatului în România. Dar că lucrurile sunt atât de grave cum ne spune Manfred Spitzer în *Demenţa digitală. Cum ne tulbură mintea noile tehnologii,* o carte apărută în germană în 2012 şi tradusă la Editura Humanitas în 2020, nu mă aşteptam. Şi, remarcaţi, diagnosticul este pus în 2012, între timp multe s-au mai întâmplat. Autorul este neurolog şi psihiatru practicant, iar cartea este plină de date reale, statistici, referiri la experimente şi cercetări medicale. Pe scurt: folosirea timpurie a calculatorului şi telefonului, a ecranelor (a *mediilor digitale*, spune, acoperitor, autorul), depărtarea de scris şi vorbit, de calculat şi memorat, de interacţiunea directă cu oamenii şi cu natura, afectează dramatic creierul copiilor, la nivel fiziologic, biologic. În particular, afectează hipocampul, şi de aici porneşte Alzheimer-ul. Diabetul, bulimia, stresul, singurătatea, depresia, violenţa vor scurta viaţa, randamentul mintal va scădea încontinuu, ireversibil, uitarea va face ravagii. „Un laptop pentru orice copil (de grădiniţă)" este o crimă. Cu cât mai devreme, cu atât mai grav, căci creierul neformat este maleabil, victimă sigură. Producătorii de calculatoare, telefoane şi software pentru acestea sunt interesaţi şi cinici, politicienii sunt co-interesaţi şi superficiali, părinţii şi educatorii sunt comozi şi neştiutori. Toţi profită în felul lor şi toţi promovează iresponsabil digitalizarea precoce, iar copiii suferă, umanitatea va suferi tot mai mult. Repet: o spune un neurolog care are o clinică de psihiatrie la Ulm, „unul dintre cei mai faimoşi specialişti în neuroştiinţe din Germania" (prezentare la începutul cărţii), şi care nu respinge tehnologia digitală ca atare, ci doar folosirea abuzivă, cu deosebire, cea timpurie.

Ultima informaţie (semnificativă!): sintagma „demenţă digitală" a fost imaginată de medicii din Coreea de Sud, prin 2007, pentru a da nume unui tablou patologic constatat la adulţii tineri cu care au intrat în contact (pag. 8 a cărţii, care abundă, spuneam, în referinţe precise).

O lectură utilă, mai ales pentru cei care nu se tem de… locomotive şi urşi… Pentru optimişti, în general. Şi, urgentă, pentru politicieni, părinţi şi educatori.

Curtea de la Argeş

Revistă lunară de cultură

Apare sub egida Centrului de Cultură şi Arte „George Topîrceanu" (Bv. Basarabilor 59) şi a Asociaţiei Culturale „Curtea de Argeş"

Redacţia: Str. Schitului 45A, 115300 Curtea de Argeş

Tiparul: DeaPrint, Bucureşti, www.deaprint.ro

ISSN: 2068-9489

E-mail: curteadelaarges@gmail.com

Website: www.curteadelaarges.ro

Abonamente se pot face direct la redacţie, trimiţând contravaloarea (60 lei/an) în contul specificat mai jos şi, prin e-mail, adresa poştală.

Revista poate fi sponsorizată prin Asociaţia Culturală „Curtea de Argeş", CIF 29520540, Banca Transilvania, IBAN RO38 BTRL RONC RT0V 1516 7901.

Homo sapiens

Ein grossen cotcodac über alles

Horia BĂDESCU

Iubesc basmele! Iubesc cu patimă basmele, aş putea spune, parafrazând versurile unui cunoscut poem! Niciodată spiritul meu nu s-a simţit mai liber, mai pur ca în lumea poveştilor, mai apt de a primi sâmburele de experienţă omenească fundamentală ascunsă în ele şi de a-şi asuma uimirile prin care imaginarul lor ne întoarce în inocenţa copilăriei. Poate tocmai de aceea, pentru mine, *O mie şi una de nopţi* rămâne cartea cărţilor, biblia întregii literaturi romaneşti. Şi nu numai.

Poate pentru că poveştile sunt miturile noastre cele de toate zilele, aşa cum miturile sunt poveştile noastre de duminică. Fără de ele mintea ne-ar fi mai puţină, spiritul mai sărac şi inima mai goală. Fără de ele Eminescu n-ar fi fost Eminescu şi nici Noica n-ar fi înnoptat la curţile împărăteşti ale rostirii româneşti. Ale unei rostiri care astăzi umblă în zdrenţe, bâiguind mizeriile unor suflete calpe.

Există basme şi basme, poveşti şi poveşti. Cu unele, râdem, cu altele, ne râdem, cum spuneam mai deunăzi. Cu unele râdem de ale noastre prea-omeneşti şi bicisnice năravuri şi moravuri, cu altele, cele care ţin de fiinţa noastră profundă, închipuindu-şi că râd de toţi ceilalţi, se râd de ei înşişi unii dintre noi.

Însă oricum aş da-o, de oriunde-aş privi, o poveste de tot râsul, mai cu seamă de tot râsul zilelor noastre, mi se pare năzdrăvana „istorie" a diaconului Creangă, *Punguţa cu doi bani.* Nu mă voi apuca s-o repovestesc, după ce a făcut-o, cu atâta geniu, şugubăţul humuleştean; aş fi eu însumi de tot râsul. Nici nu mă voi nevoi a încerca o subtilă abordare hermeneutică. În cheie ironică şi curat structuralistă, a făcut-o, cu har şi cu un haz enorm, un umorist de prima mână al zilelor noastre. Nu voi deplânge făţarnic precaritatea mizei, o punguţă cu doi bani, într-o lume în care milionul e pentru pomana săracilor, iar „ţepele" au morgă de Wall Street. Nu voi interpreta exilul lucrativ al cocoşului din perspectiva unei protocronice căpşuniade. Şi nici conflictul cu aristocraţia autohtonă, despre care literatura română clasică dă seama în şi sub felurite chipuri, din perspectiva desuetei lupte de clasă. Nu! Pe mine mă interesează modelul VIP pe care-l ilustrează povestea lui Creangă: găina. Proiecţia ei, ca factor de creaţie în imaginarul basmului, e fabuloasă. Raportul dintre operă, becisnica mărgică, şi vocea auctorială, acel victorios „grosse cotcodac", cum îl numeşte umoristul amintit, exemplar. Atât de exemplar încât mă întreb dacă nu cumva star-sistemul, care funcţionează astăzi la noi cu atâta fervoare, n-a fost împrumutat de americani de la noi şi nu invers. În fiecare zi, din zori şi până-n târziul nopţii, văzduhul sub care Dumnezeu ne-a hărăzit să trăim vibrează de nenumăratele şi inconfundabilele „grossen cotcodac" anunţând facerea mărgicăi. În fiecare zi, cu chiot şi larmă, dau năvală peste noi capodoperele. Pas de-a mai auzi, prin zarva aceasta triumfătoare, cântatul umilit al cocoşilor.

Din fericire, anul nu are decât trei sute şaizeci şi cinci de zile. Da, dar şirul anilor e nesfârşit!

Nietzsche, sihastrul din noi (I)

Ion FERCU

Nietzsche este spiritul comparabil cu o nemaivăzută explozie. E un incendiu universal. Vorbele-i sunt uragane. În tăcerile sale sunt zămislite cutremure. Când întreabă, e ca şi cum ţi-ar pune mâna pe beregată. Când te priveşte, parcă trece prin tine laserul unui bisturiu. Nu există regulile altora; doar regulile sale. Criteriile de valorizare au acelaşi chip. Idolii n-au nici măcar răgazul să clipească, a protest, în faţa sa, întrucât sunt sfărâmaţi într-o clipă. Sfarmă şi, de cele mai multe ori, nu argumentează. Dă verdicte care te obligă să le întemeiezi, logic şi afectiv, fiinţarea. Pare un căpcăun de idei. Le striveşte sub talpă de parcă ar fi vipere. Îţi este teamă să-l laşi cu briciul în mână, ca nu cumva, atunci când se rade, iritat de gândurile pe care le vede pe chipul celui din oglindă, să-i facă felul. Urmărindu-i discursul, dacă nu-l cunoşti, îţi vine, de cele mai multe ori, să-i faci cadou o programare la psiholog sau chiar direct la psihiatru. Când îl auzi spunând câte o vorbă bună despre cineva – Dostoievski, Stendhal, Napoleon, Goethe sau Schopenhauer – mai că-ţi vine să-l iei de guler, să-l pişti, să-l întrebi dacă n-a luat-o razna de tot. Probabil că pe mulţi i-ar lovi tulburarea de stres posttraumatic, numai dacă i l-ar propune cineva conviv pe o insulă pustie. Nietzsche trimite către lume un potop de bumeranguri, se fereşte de ele şi aşteaptă ca acestea să ruineze tot ce ating, căci numai pe ruine dezinfectate moral, crede el, poate fi înfiripată naşterea unei noi supravieţuiri decente. Are aerul unui zeu care n-a prins clipa Facerii lumii. Născut mai târziu, încearcă parcă lucrarea unei alte faceri. Zeu fără supuşi şi suverani, el vrea să zămislească din idei şi împotriviri o altfel de lume. Strigă din toţi rărunchii că Dumnezeu a murit, dar îl furnică pe şira spinării ceva uman, gândindu-se că nu va fi bine înţeles, interpretat. Ceea ce se va şi întâmpla. Aruncă în lume Supraomul, dar, asemenea ucenicului vrăjitor, nu va mai putea îmblânzi furtunile primordiale pe care le-a dezlănţuit. E un Pygmalion a cărui Galateea a vrăjit, fără voia sa, minţi şi suflete otrăvite. Nietzsche a trăit mereu pe valul învolburat. N-a ajuns niciodată la liman. Liniştea fiinţării i-ar fi înveninat sufletul. S-a hrănit din striviri sublime. Anteu prindea noi puteri atingând pământul. La Nietzsche, izvorul noilor puteri erau strivirile sale, ruinele pe care le provoca prin Cuvânt. Cred că portretul pe care l-a schiţat el pentru *Ştiinţa voioasă* ar putea fi şi un autoportret al spiritului său: „…zburdălnicie, nelinişte, contradicţie, vremuială de aprilie, astfel încât te gândeşti tot timpul la vecinătatea iernii, cât şi la victoria asupra ei, victorie care vine, care trebuie să vină, care poate a şi venit" (*op. cit.*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2006, p. 8). Nietzsche vrea să fiinţeze „dincolo de spaimă şi milă", ca un inocent beat de „acea bucurie care cuprinde în sine şi bucuria de a distruge", de bucuria care are ca sete de viaţă visul de „reconsiderare a tuturor valorilor" (*Amurgul idolilor sau Cum se face filosofie cu ciocanul,* Cluj-Napoca, Editura ETA, 1993, p. 75). Aş vrea să-l întreb: „Nu este un proiect-utopie?" Renunţ, întrucât ştiu că mi-ar răspunde ca unui plebeu care se odihneşte în *magister dixit:* „…în rana însăşi stă puterea de tămăduire" (*ibid.*, p. 5). Doar un naiv ar putea încerca să-i stabilească temperamentul. Nu-l poţi înghesui în niciunul dintre temperamentele din teoriile clasice sau contemporane ale psihologilor. Când scrie, este un coleric pur. Când se plimbă pe malurile lacului elveţian Silvaplana, curtat de gândul veşnicei reîntoarceri a aceluiaşi, este melancolia întruchipată; explozii de tăceri şi strigăte aruncate în acelaşi om. Este ger, arşiţă, tăcere, sihăstrie şi strigăt; simultan.

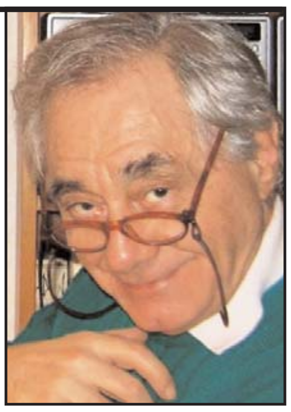
Cumva, pare venit de nicăieri... Lui Nietzsche i s-ar potrivi zicerea eminesciană: „Din chaos, Doamne,-am apărut…" În Germania, dar şi în lume, haosul lui 1844, anul naşterii lui Nietzsche, avea accente noi. Într-un fel, acel rebrenian „Se mişcă ţara" poate fi aşezat şi pe blazonul german al acestui an. Aristocraţii renani au încercat să înfiinţeze o colonie germană în statul independent Texas, cu aproximativ 7400 de colonişti implicaţi. Jumătate dintre colonişti au murit, iar afacerea s-a dovedit un eşec total. În 1844, Marx şi Engels se întâlnesc la Paris. Încep colaborarea prin redactarea *Sfintei familii* (1844), în care schiţează concepţia materialistă asupra istoriei. Marx trudeşte la *Manuscrisele economico-filosofice* din 1844. Engels publică *Situaţia clasei muncitoare din Anglia,* în acelaşi an. La orizont, mişcările tectonice ale lumii încep să aibă chip nou. Tot în 1844, varii mişcări religioase dau în clocot. Báb, un comerciant de Shiraz, anunţă că este profet şi întemeiază o mişcare religioasă care va fi ulterior zdrobită brutal de către guvern. La Londra este înfiinţată Asociaţia Creştină Young (YMCA). Joseph Smith Jr. (Illinois) se autointitulează profet: al Bisericii lui Isus Hristos al Sfinţilor din Zilele din Urmă. Adepţii lui William Miller, milleriţii, anticipează, în SUA, sfârşitul lumii. Samuel Morse trimite mesajul „Ce lucruri măreţe a făcut Dumnezeu", de la Curtea Supremă Veche către Capitoliul Statelor Unite, inaugurând prima linie de telegraf... Ce an! Când cancelarul Otto von Bismarck avea să anunţe, sub ochii lui Nietzsche, prin interpuşi, proiectul politicii de anexare colonială (la 23 iunie 1884), unii au simţit că a fost inspirat de fiorii acelui agitat 1844. Urmând vechile modele coloniale ale celorlalte puteri europene, companii comerciale germane au primit dreptul de a negocia protectorate cu şefi locali şi de a exercita stăpânirea şi exploatarea unor teritorii din Africa, Asia şi Pacific. În jurul anului 1884, germanii au invadat mai multe teritorii din Africa...

Tatăl lui Nietzsche este pastor. Friederich avea să fie perceput la început ca „micul pastor", pentru ca apoi să devină micul pastor răzvrătit. A nimerit în haos şi va încerca să facă, prin reevaluarea tuturor valorilor, ordine; după chipul şi puterile sale! În haos, dar avea parteneri rari de îmblânzit zvârcoliri: Kant, Schopenhauer, Goethe, Dostoievski, Hölderlin şi mulţi cugetători antici. Îi simpatiza chiar şi când trimitea, nu de puţine ori, tot felul de uragane împotriva lor. Cumva, Nietzsche a venit de nicăieri... În 1872 publica prima sa carte, *Naşterea tragediei.* A fost foarte prost primită de lumea academică, întrucât nu respecta protocoalele standard pentru o lucrare erudită. Şi-a publicat unele cărţi pe cheltuială proprie. *Aşa grăit-a Zarathustra,* care avea să pună lumea pe jar, a fost editată în doar 40 de exemplare. Unele exemplare au fost făcute cadou prietenilor, dar numărul cărţilor a fost mult mai mare decât cel al amicilor. La doar 24 de ani era profesor la Universitatea din Basel, însă, când a aplicat pentru a obţine un post la Universitatea din Leipzig, a fost refuzat, imputându-i-se ofensiva împotriva creştinismului şi acel „Dumnezeu a murit". Apoi a explodat…

De unde vine strălucirea lui Nietzsche?... Cred c-ar trebui, cunoscându-i ştiuta mărturisire, „Dacă nu ai scări, învaţă să te urci pe propriul tău cap. Nu există altă modalitate de a deveni mai înalt", să-l întrebăm, mai întâi, chiar pe el, deşi, suntem siguri, stilul său aforistic ne va pregăti multe ambuscade... Să-l ascultăm...

→

Fulguraţii

Paul DIACONESCU

Credeam că nimic nu mă mai poate mira din tot ce se întâmplă în România. M-am înşelat. Aflu din revista *22* că la un an de activitate militarii obţin doi ani de pensie, astfel că la 42 de ani poţi cumula 46 de ani „munciţi”! Că pensiile „nesimţite” au fost mărite cu 30%, că peste 1400 de proiecte europene sunt blocate fiindcă nu se pot declanşa licitaţiile din lipsa specialiştilor care să..., că mii şi mii de impostori primesc pensii ori indemnizaţii: orbi cu carnet de conducere auto, handicapaţi grav care muncesc în Spania ş.a.m.d., că nici după 7 luni nu se ştie ce s-a pus în locul spitalelor desfiinţate, când s-au promis azile de bătrâni...

(27 decembrie 2011)

Zguduitoare cartea Aniţei Nandriş-Culda despre viaţa ei în Siberia! Limba lui Creangă, ba chiar, uneori şi a lui Neculce; simţ artistic, metafore nemaiîntâlnite, simplitate de un bun-gust rarisim, înţelepciune şi chiar filosofie cu rădăcini adânci. Şi toate astea la o ţărancă cu numai trei clase primare. Nu cumva, tocmai de aceea...?

Cât despre viaţa, soarta, suferinţa, forţa prin care a reuşit să supravieţuiască... O demonstraţie că infernul nu poate exista, dacă nu există în noi înşine.

Din cartea Aniţei: „Dacă mai lucram şi puteam chişca un pumn de grâu, un pumn de mazăre şi cu bucăţica de pâne care ne-o da împăcam foamia şi *mutam zilele de azi pe mâne*.” (p. 105)

„De acuma *împingeam aşa viaţa*, dacă lucrai bine şi împliniai norma îţi mai adăuga o sută de grame de pâne.” (130)

„Îl mai aviam pe baietul cel mai mic cu mine şi *împingiam aşa cum putiam zilele*.” (154)

„Au adus câte oliacă de peşte, mai era oliacă de «iagăde» şi de acuma mai *putiai ocoli oliacă foamea*.” (155)

(Sublinierile mele.)

(26 decembrie 2008)

Satul se numeşte La Forge-sur-l’Herse. E după-amiază. Intru în odaia noastră, cu toate obloanele închise. Căldura e înăbuşitoare. Trăgând aerul în piept, am senzaţia că e gros, că are o densitate, o greutate care te moleşeşte, te adoarme, te abrutizează. Şi aerul rece are densitatea lui, dar e densitatea ascuţită a oţelului, a lamei de Toledo. Aici, însă, aerul are ceva din grosimea lipicioasă a siropului.

Totuşi, redescopăr mirosuri, sunete, zgomote aproape uitate: pământ încins şi ierburi arse, flori şi mirodenii – de la sunătoare la busuioc, greieri, broaşte, insecte de tot soiul, cântatul cocoşilor, lătratul câinilor. E o senzaţie de reîntoarcere în copilărie, în adolescenţă, alimentată şi de un peisaj familiar, cu dealuri şi coline, un fel de Bucovină. O Bucovină fără mănăstiri şi fără Eminescu.

(4 iulie 1987)

Nici amintirile nu mai sunt ce-au fost! La televizor, un reportaj despre Cipru: Larnaca, Limasol, Paphos, Ayia-Napa… Oraşe noi, moderne, hoteluri impozante, vile cu grădina spre plajă, plaje cu umbrele multicolore. Am petrecut o vacanţă în Cipru, în urmă cu 40 de ani, am locuit într-un hotel pe care doar o şosea îl despărţea de plajă. O plajă sălbatică, neîngrijită. Nu mai recunosc nimic din tot ce ştiam, din tot ce văzusem atunci. E mai frumos? E mai urât? Nu ştiu, e cu totul altceva. Şi totuşi ştiu, ştiu cu certitudine un lucru: chiar dacă sănătatea, vârsta mi-ar îngădui, n-aş mai vizita frumoasa insulă din Mediterana, fosta escală a Cruciaţilor, cunoscută din copilărie prin romanele cavalereşti. Insulă care, doar în urmă cu câteva decenii, mai păstra ceva din atmosfera patriarhală a micilor oraşe, de la noi şi de aiurea…

(ianuarie 2022)

Ne va cita din cărţile sale: „Minunile nu încetează niciodată pentru aceia care-şi lasă ochii să se minuneze mereu” (*Dincolo de bine şi de rău*, Bucureşti, Editura Antet, 2012, p. 27); „Orice individ aparţinând speciei aleşilor se luptă instinctiv pentru o citadelă şi o taină în care să se salveze de mase, de mulţimi, de vasta majoritate; unde, ca excepţie, poate uita regula omenirii” (*ibid.*, p. 29); „Orice spirit profund are nevoie de o mască; mai mult, în jurul fiecărui spirit profund creşte neîncetat o mască” (*ibid.*, p. 43); „Să nu fii agăţat iremediabil de o persoană, nici măcar de cineva pe care-l iubeşti enorm – fiecare individ este o închisoare şi o fundătură” (*ibid.*, p. 43); „De câte ori ajungi la o hotărâre, nu asculta nici cele mai bune obiecţii: acesta este semnul unui caracter puternic” (*ibid.*, p. 74); „Cel care se luptă cu monştrii ar trebui să fie atent să nu devină el însuşi unul. Iar atunci când priveşti mult timp într-un abis, abisul priveşte, la rândul lui, în străfundurile tale” (*ibid.*, p. 80). Îl văd cum alege o altă carte, *Amurgul idolilor* (Bucureşti, Editura Humanitas, 2019), pentru a ne mai şopti câte ceva despre secretele accesului la strălucire: „Vrei să mergi împreună cu ceilalţi? Ori să mergi în frunte? Trebuie să ştii ce anume vrei, şi că vrei” (*op. cit.*, p. 18); „Şi dacă duritatea voastră nu voieşte să străfulgere, să taie şi să reteze: împreună cu mine cum aţi putea ceva vreodată făuri? Căci toţi făuritorii sunt duri. Şi trebuie s-o socotiţi o fericire, să apăsaţi cu mâna voastră asupra mileniilor precum asupra unei bucăţi de ceară, o fericire, ca scrisul vostru să-l săpaţi în vrerea strânsă în milenii, ca în bronz – mai duri ca bronzul, mai nobili ca bronzul. Deplina duritate e nobleţea supremă. Această nouă tablă, o, fraţii mei, o pun deasupra voastră: fiţi duri!” (*ibid.*, p. 141).

Să-l ascultăm citând şi din *Ecce homo* (Bucureşti, Editura Humanitas, 2013). Va fi mai patetic şi mai insistent: „Cel care se pricepe să respire aerul care adie din scrierile mele ştie că e un aer al înălţimilor, un aer tare. Trebuie să fii făcut anume pentru el, altminteri nu e mică primejdia că vei răci trăind în el. Aici gheţurile sunt aproape, singurătatea e uriaşă, monstruoasă – dar cât de liniştite se întind aici lucrurile la soare! cât de liber se respiră! cât de multe simţi ca fiind sub tine! – Filosofia, aşa cum am înţeles-o şi am trăit-o până acum, este viaţa liberă printre gheţuri şi în înălţimile munţilor – căutarea a tot ce este străin şi îndoielnic în existenţă, a tuturor celor care până atunci erau anatemizate de către morală” (*ibid.*, pp. 7-8); „Omul cunoaşterii trebuie nu numai să-şi iubească duşmanii, el trebuie şi să poată să-şi urască prietenii” (*ibid.*, p. 9). Acum ne va explica de ce este „atât de

înţelept”, „de inteligent” şi de ce scrie „cărţi atât de bune”. Să-l urmărim: „[Sunt] sufletul cel mai înţelept, căruia nebunia îi vorbeşte cu cele mai dulci spuse ale sale; sufletul care se iubeşte pe sine, în care toate lucrurile îşi au torentele şi revărsările şi fluxurile şi refluxurile” (*ibid.*, p. 121); „De ce ştiu eu câte ceva mai mult? De ce sunt eu, în fond, atât de inteligent? N-am stat niciodată să mă gândesc la întrebări care nici nu sunt întrebări – nu m-am risipit niciodată” (*ibid.*, p. 32); „Mi se pare una dintre cele mai rare dovezi de distincţie pe care le poate produce cineva despre sine însuşi ca, atunci când ia în mână o carte de-a mea – pretind chiar ca atunci să-şi scoată cizmele –, să nu vorbească prostii… Când, odată, doctorul Heinrich von Stein mi s-a plâns, cu toată sinceritatea, că nu înţelege niciun cuvânt din Zarathustra al meu, i-am spus că totul e în regulă: a înţelege şase propoziţiuni din cartea aceasta, adică a le trăi, înalţă pe cineva pe o treaptă aflată mai sus, în condiţia de muritor, decât cea pe care ar putea-o atinge omul «modern»” (*ibid.*, p. 61); „Cândva, va fi nevoie de instituţii în care să se trăiască şi să se propovăduiască învăţăturile aşa cum înţeleg eu că trebuie să se facă aceasta; poate chiar vor fi înfiinţate şi unele catedre pentru interpretarea lui Zarathustra” (*ibid.*, p. 60); „Într-o oarecare măsură, îmi cunosc privilegiile ca scriitor: în cazuri izolate mi s-a şi dovedit cât de mult obişnuinţa cu scrierile mele «perverteşte» gustul. Pur şi simplu alte cărţi, şi cel mai puţin cele filosofice, nu mai sunt suportate!” (*ibid.*, p. 66); „Este o distincţie fără seamăn să poţi intra în această lume nobilă şi delicată – pentru aceasta trebuie în primul rând să nu fii german; este, până la urmă, o distincţie pe care trebuie să o meriţi. Cei care-mi sunt înrudiţi prin eminenţa voinţei trăiesc atunci adevărate extaze ale cunoaşterii: căci eu vin din înălţimi pe care nicio pasăre nu le-a întâlnit în zborul ei, cunosc abisuri în care nu s-a rătăcit încă niciun picior de om. Mi s-a spus că e cu neputinţă să se mai lase din mâini o carte de-a mea odată ridicată – eu tulbur până şi odihna de noapte!” (*ibid.*); „Faptul că un Goethe, un Shakespeare n-ar putea să respire nicio singură clipă în această uriaşă pasiune şi la asemenea înălţimi, faptul că Dante, comparat cu Zarathustra, este doar un credincios, şi nu unul care creează din nou adevărul, un spirit conducător de lume, un destin – faptul că poeţii *Vedelor* sunt preoţi şi nici măcar vrednici să-i dezlege cureaua încălţămintelor unui Zarathustra, acesta este doar lucrul cel mai mărunt şi nu poate da nici măcar ideea distanţei, a singurătăţii azurii în care trăieşte această operă” (*ibid.*, p. 119). Dacă vrei să-l întrerupi pe Nietzsche, rişti să aprinzi fitilul unei dinamite. Dar nu doar de teama dinamitei nu-l întrerup, ci şi pentru că am faţă de el atitudinea pe care o manifestă Emil Brumaru citindu-l pe Dostoievski: „Există plăcerea enormă de a da citate. Oare ea n-ar putea fi dusă până la limită? De exemplu, să copiezi tot *Idiotul,* să comentezi cu un singur cuvânt: fantastic!, şi să publici chestia asta” (*Cerşetorul de cafea. Scrisori către Lucian Raicu*, Iaşi, Editura Polirom, 2004, p. 75). Continuăm?... „Cine vrea să fie un creator în bine şi în rău, acela trebuie să fie întâi un distrugător şi trebuie să sfarme valori. Şi astfel cel mai profund rău aparţine celui mai profund bine; acesta însă este cel mai creator” (*ibid.*, p. 150); „Eu sunt de departe cel mai înfricoşător om care a existat până acum; aceasta nu exclude şi faptul că eu voi fi şi cel mai binefăcător. Cunosc plăcerea distrugerii într-un grad care este măsurat după forţa mea de distrugere – în amândouă eu ascult de natura mea dionisiacă, ce nu ştie să distingă facerea lui «nu» de rostirea lui «da». Eu sunt primul imoralist; prin aceasta, eu sunt distrugătorul *par excellence*” (*ibid.*).

Măşti peste măşti, conştiinţa propriei valori, un orgoliu fără granişe, un spirit de independenţă ce nu poate fi negociat, o aroganţă nedisimulată, o chemare către furia unui (aproape) distrugător care simte că poate realiza reevaluarea tuturor valorilor, lipsa oricărui fior care l-ar putea corupe către eventuale negocieri... De-aici să vină sevele strălucirii nietzscheene?...

Strălucirea poate veni şi din orizonturile unei tragedii. Paradoxal, mi se pare că oamenii nu au pentru tragedii doar respect; dacă nu-i afectează direct, aproape că le iubesc. Viaţa lui Nietzsche este tragică. Seamănă cu a unui ocnaş care şi-a semnat singur sentinţa; n-a avut nevoie de nicio instanţă. Ai săi erau convinşi de faptul că va urma o carieră ecleziastică, dar el a ajuns cu mâinile la beregata creştinismului. S-a aruncat singur în prăpăstii. Nu a solicitat ajutor, pentru a se salva, nici de la mama sau sora sa. Ştia, mai ales la debut, că nimeni nu-i va înţelege/agrea discursul. În jurul lui, doar reproşuri, uimiri, retrageri, de parcă ar fi fost tezaurizatorul tuturor primejdiilor. Nimeni nu-i vorbeşte, nimeni nu-i răspunde, nimeni nu-l ascultă. E singur pe scenă, sală e goală. Are un monolog pentru pustiu. Pe unde trece, lasă urme în care nu se vede respectul pentru Dumnezeu; dimpotrivă.

Homo sapiens

Crăpătura paralelă

Nicolae GEORGESCU

Revenim la distincţia între lingvist şi filolog: filologul iubeşte cuvintele, este atras de ele pe cale sensibilă – iar lingvistul le priveşte rece, indiferent, dornic să studieze mai degrabă relaţiile dintre ele, mai degrabă seriile, grupele etc.

Ca filolog, între cuvinte te simţi nu o dată singur şi dezorientat. Apelezi la dicţionare şi nu mai eşti singur, dar uneori rămâi dezorientat împreună cu ele. Aud de multe ori expresii de limbă pe care vreau să le înţeleg ca derivând din altele, învechite, dar realitatea mă obligă, câteodată, să recunosc crearea lor din nimic, noutatea absolută a combinaţiilor de cuvinte. Se spune din ce în ce mai des „suntem paraleli", în legătură cu oamenii care nu se înţeleg între ei, susţin fiecare în parte puncte de vedere diferite şi nu se aud, nu ţin cont unul de altul etc. Expresia vizualizează, desigur, şinele căii ferate (atenţie, a fost folosită frecvent de minerii Văii Jiului în cel puţin două reportaje pe care le-am urmărit la „Antena 1") şi nu cred că este un împrumut dintr-altă limbă. Vreau s-o pun în legătură cu ceva, să mă liniştesc că traduce sau continuă ceva care a existat anterior, şi prima soluţie care mi se iveşte este aceasta: „suntem în discrepanţă". Dicţionarul dă *discrepanţă* după italienescul *discrepantia*, cu sensul dezacord, nepotrivire între două lucruri. Este treaba dicţionarului; în latină cuvântul s-a creat din *crepo, -are*, care se regăseşte şi în românescul *a crăpa.*

Problema este următoarea: cum ar înţelege badea Gheorghe, de la noi, din zona silvană, cuvântul *discrepanţă* sau *descrepanţă* dacă ar avea reprezentarea clară a faptului că vine de la *a crăpa.* M-am dus la badea Gheorghe, de fapt, mă aflu la ţară, în satul meu natal, şi-l urmăresc cum taie lemne ca să pârlească porcul. Lemnele trebuie făcute ţăndări-ţăndărele ca să ardă bine. Le are pregătite din vară; totuşi, reuşesc să-i dau la mână un ciot mai incomod. Cumpăneşte bine lovitura, dă cu toporul fulgerător, icneşte. Nu crapă dintr-una. Poftim, bade, ia de întoarce butucul şi explică-mi neologismul italo-latin. Vrea să repete lovitura în acelaşi loc, mă uit la el a neîncredere (e mare ruşine pentru un ţăran dacă nu nimereşte a doua lovitură de topor exact peste prima), ia, în fine, lemnul, îl analizează, îl întoarce spre satisfacţia mea şi cântăreşte cu gesturi reflexe situaţia. Trebuie ca această a doua crăpătură s-o întâlnească exact pe prima şi lemnul să se despice. „Dacă eşti paralel, nea Gheorghe?", îl întreb. Moment de criză a limbajului. A înţeles, dar nu poate fi paralel pentru simplul motiv că sparge lemne, ca să zic aşa, cu mult înainte de a se fi născut şi crede că vreau să-l încerc: se pregăteşte pentru o lovitură de maestru.

N-am pus bine întrebarea. Repet: „Dacă sunt în discrepanţă?" Opreşte toporul deasupra capului, îl pune uşor alături, îşi dă căciula pe ceafă şi se uită la mine de jos în sus: „Auzi, bre?, îmi zice cu ifos, Mie îmi crapă buza că se crapă de ziuă acu' şi guiţă porcu' ăla-n coteţ, şi dumneata vii cu păsăreasca dumitale să mă ţii din treabă!" Dialog autentic. Cu ţăranii nu poţi verifica neologismele: le înţeleg, dar sunt „paraleli", îşi văd de treaba lor.

Interesant este că în limba latină *crepo, -are* nu are sensul *a despica*, ci este legat de ideea de zgomot, pocnitură, bubuitură. *E ger de crapă pietrele* va fi însemnat, probabil, iniţial, faptul că se aud micile pocnituri ale bulgărilor de gheaţă sub gerul ascuţit. Într-adevăr, eu n-am văzut niciodată pietre crăpate la propriu, adică despicate, fărâmiţate de ger. În schimb, în expresia *se crapă de ziuă*, tot românească făcută din cuvinte latineşti, resimt un fel de pârâit al osiei cereşti care rupe cu zorile sângerii întunericul nopţii. Când cineva îi spune altuia: „Îţi crăp capul!" – nu se înţelege că-l despică, ci doar că-i dă una mai tare de-i sună apa-n cap, cum se mai zice. Urmează, oare, că-n cuvântul *crăpelniţă* vom resimţi ghiorăitul maţelor de foame, nu inversul, cum se pare că înţelegem noi, adică: „Vă fac crăpelniţă", mâncare multă (şi proastă) să vi se umfle burta, să crăpaţi?! Da, dar burta tot nu crapă, adică nu se sparge, ci mai degrabă bubuie şi… se desumflă – deci e cam acelaşi lucru. Poate doar prietenul Ion Filipciuc să vadă, aici, nuanţe mai aplicate, mai deosebitoare.

Eu vreau să spun doar că sensul acustic din latina iniţială, pentru *crepo, crepare***,** s-a păstrat simbolic, intuitiv mai degrabă, în expresii de limbă românească. Aşa cum în expresia *suntem în discrepanţă* parcă auzi pârâitul lemnului care crapă... în trei, iar în expresia *suntem paraleli* auzi glasul roţilor de tren. Nu e suficient să vezi, să ai imaginea unei situaţii de limbă – trebuie să ai implicit şi auzul. Ca în latineşte.

Stă în mijlocul unei culturi europene ca un proscris. Se loveşte mereu de tăceri, joacă rolul lui Anteu, al lui Dionysos, se atacă singur („...cunoscător de sine, propriul său călău, fără milă"), îşi negociază sănătatea vorbind doar cu umbrele bolilor sale, trăieşte pe jarul suferinţelor, are – el, duşmanul idolilor – doar un singur idol: *amor fati* („formula măreţiei omului [...]: să nu vrei să schimbi nimic, nici în trecut, nici în viitor, nimic în toată veşnicia"). Să ajungi nu doar să suporţi necesitatea din fiinţarea ta, ci s-o şi iubeşti. Cere, mereu cere: o mai adâncă singurătate, o suferinţă cum n-a mai fost. Este sihastrul care nu se sustrage niciunei cazne. Are chiar şi rugăciunile lui. Le trimite către ursita sufletului său, pe care o roagă să-i rezerve, în acest infern, un mare destin. E un erou tragic. E un star al tragediei. Tragicii antichităţii, pe care-i adora, şi-ar putea lua notiţe. Pot fi toate acestea o sursă a strălucirii?

Chipul său, cel din tablouri – cap de leu, mustaţă á la Vercingetorix (sau „ca de morsă", cum zice Alain de Botton), privire care trece prin tine ca un laser – fascinează. Chiar şi pe Edvard Munch l-a fascinat. Când i-a pictat portretul, cred că avea sentimentul că lucrează la încă o variantă a *Strigătului.* Salvador Dali a fost nu doar fascinat, ci şi obsedat de mustăţile lui Nietzsche. În *Jurnalul unui geniu* (Bucureşti, Editura Humanitas, 2001, pp. 43, 66, 17) scrie, între altele: „Da, mustăţile astea or să dea gaură până la urmă! Uite că într-o jumătate de ceas s-a hotărât că vor apărea cinci cărţi de-ale mele sau despre mine! Strategia mea chiar asta e: să se facă nenumărate studii asupra personalităţii mele şi, lucru de căpetenie, mustăţile mele antinietzscheene trebuie să se înalţe veşnic spre cer, precum turnurile catedralei din Burgos"; „Lucrul e lesne de observat în stilul deprimant şi distrat al mustăţilor lui Proust, care, întocmai şi celor ale lui Nietzsche – şi mai deprimante –, reprezintă opusul bacchantelor alerte şi vesele ale lui Velásquez ori, şi mai bine, opusul mustăţilor ultrarinocerontice"; „Odată încheiat acest dejun sălbatic, nu mi-a mai rămas decât un singur oscior de ronţăit din personalitatea filosofului: mustăţile! Federico Garcia Lorca, fascinat de mustaţa lui Hitler, avea să proclame mai târziu că «mustaţa reprezintă constanta tragică a chipului bărbătesc». Or eu, până şi prin mustăţi, aveam să-l întrec pe Nietzsche! Ale mele nu vor fi aşa de deprimate, de catastrofice, aşa de copleşite de muzică wagneriană şi de ceţuri." Anti-nietzschean la capitolul mustăţi, Dali era un admirator al filosofiei nietzscheene. Giorgio de Chirico, pictor suprarealist italian, poate cel mai enigmatic exponent al artei figurative din secolul al XX-lea, prieten cu Guillaume Apollinaire şi André Breton, cu Brâncuşi şi Tristan Tzara, ne-a dăruit o nouă poetică a picturii metafizice despre care criticii de artă spun că este transpunerea directă a lecturilor din opera lui Nietzsche. Inspirată tot de lectura scrierilor lui Nietzsche, Ariadna din pictura lui De Chirico este „dionisiacă", urmând să devină simbolul unei mutaţii în creaţia suprarealistă. Creaţiile sale, între care şi un bust dezgolit care-l reprezintă nemărturisit, dar indubitabil pe Nietzsche, amintesc de „inversarea sensului" conferit prin tradiţie mitului, de „răsturnarea idolilor" sau a oricărui „ideal", în *Ecce homo.* Mihaela Petrov, argumentând raportul dintre *Nietzsche, pictura metafizică şi arta suprarealistă* (*Dilema Veche,* nr. 881, 25 februarie – martie 2021), ne aminteşte de faptul că şi primul număr al revistei suprarealiste *Minotaure*, cu o copertă realizată de Pablo Picasso, reflectă orientarea suprarealismului către universul mitologic din scrierile lui Nietzsche. Revolta sa metafizică a lăsat urme puternice.

În marea sa singurătate este însoţit doar de un singur devotat, metafizica revoltă, dar până şi aceasta îl priveşte ponciş pe patul de suferinţă. Nu mai este acelaşi Nietzsche din tabloul clasic; e un tragic 2 în 1. Camerele în care locuieşte, mutându-se mereu ca un nomad (a şi murit ca apatrid) seamănă cu nişte sicrie, îmi amintesc de zisa lui Raskolnikov către Sonia: „Vă uitaţi la odaia mea? Mama spune că seamănă cu un sicriu." Nietzsche merge din loc în loc, de parcă ar fi o stafie care umblă din moarte în moarte, din suferinţă în suferinţă, din înviere în înviere. Când vrea să se fixeze undeva, simte criza rădăcinilor. Rar, singurătatea îi este oblojită de femei care-i apreciază spiritul, dar nu văd în el mari tresăriri de Don Juan terestru, de Cătălin care-i ia prim-planul Luceafărului. Se stinge clipă de clipă, fără martori, fără onoruri şi chiar fără reproşurile care l-ar putea înviora, i-ar putea potenţa revolta. Chipul şi revolta sa metafizică naturală ar putea fi vectori ai acestei străluciri?

Poartă stindardul unui viking care lasă în urma sa doar ruine în care a aruncat seminţele unor noi valori, spune mereu că tot ceea ce nu izbuteşte să-l ucidă îl face mai puternic, îl admiră pe Iisus şi caută otrăvuri fatale pentru creştinism, dar, omenesc, prea omenesc, rănit grav în prea multele războaie, caută mereu leacuri pentru Om. N-are, în scriitura sa, niciun pic de milă pentru compasiune, dar, când vede cum un cal este biciuit, se aruncă fratern la gâtul acestuia, izbucneşte în lacrimi şi-şi pierde cunoştinţa. Îl distribuie pe Zarathustra în rol de recitator al imnurilor marilor suferinţe pe care le cheamă către el. Cunoaşte viaţa mai bine decât alţii, întrucât mereu este pe cale s-o piardă. Bolile îi sunt prietene ca şi sănătatea. Viaţa şi moartea sunt apostolii lui. E ceva seducător, generator de strălucire, în toate acestea, nu?

Cu Nietzsche, Don Juan capătă un alt chip: Don Juan-ul Cunoaşterii, cum singur se descrie. Nu cred că l-ar dezamăgi o pradă carnală, dar vânătorile lui preferate sunt, în primejdioasele sale aventuri din jungla virgină a spiritului, ideile din care se pot ivi mugurii noilor valori. S-a spus că, pentru prima oară în filosofia germană, Nietzsche a ridicat pavilionul negru al corsarului şi piratului. Acest Don Juan al cunoaşterii renunţă la toga academică; are arc şi suliţă, un ochean pentru îmbrăţişat zările şi propria ştiinţă a rătăcirii stelelor. Când cucereşte o insulă sau un continent, i le încredinţează lui Zarathustra sau lui Dionysos, visternicii lui, şi porneşte, pe valuri mereu revoltate, către alte zări ale cunoaşterii. Vrea să ne molipsească pe toţi de această căutare: „Preferăm cu toţii pieirea omenirii decât pieirea cunoaşterii". Nu cucereşte nimic pentru el. Nu priveşte înapoi, nu negociază precum corsarii de duzină tratate de pace, nu plânge pe ruine; dimpotrivă. „Cunoaşterea" filosofilor trebuie să fie creaţie, creaţia lor trebuie să devină legislaţie, voinţa de adevăr trebuie să aibă chipul voinţei de putere. „Există astăzi asemenea filosofi? Au existat vreodată asemenea filosofi? Nu cumva trebuie să existe asemenea filosofi?", întreabă el, aruncând provocarea şi către viitorul îndepărtat. Poate cuceri prin această atitudine? Pot da rod întru strălucire aceste seminţe aruncate de nonconformistul *pirat al cunoaşterii?* Este locuit de o sinceritate brutală, de parcă ar fi un vânător de adevăruri cu reşedinţa în peşterile lui Zarathustra, cel care n-a apucat să audă de minciuni. O carte pe care o plănuise în prima parte a marilor sale aventuri gnoseologice, *Pasiunea lealităţii,* a rămas neterminată, dar, în supravieţuirea noastră cotidiană, îşi oferă necontenit lecţia sa. Are şi o rară chemare de psiholog. Simte nuanţele spiritului până în cele mai mici detalii („…geniul meu e în nările mele"). Pătrunde „în măruntaiele fiecărui suflet" cu nanoroboţii unei chirurgii care extirpă minciuna, prejudecata, orice narcotic al conştiinţei. N-are nevoie pentru asta de jurământul lui Hypocrat; are propriul său jurământ. El, admiratorul psihologului Dostoievski, este considerat de unii un psiholog mai rafinat, mai sincer, fără trucuri influenţate de vreo credinţă sau de vreo Siberie a vieţii. Urăşte „demonul neclarităţii".

(Va urma.)

Pamfil Şeicaru: Între camarilă şi *Dotla* asiatică (3)

Theodor CODREANU

Şansele naţionalismului şi creştinismul

Ce rol revenea României în contextul rezistenţei antisovietice? Răspuns: „România formează poziţia cheie a sud-estului european: în momentul când în 1944 România s-a desprins din alianţa cu Germania, deznodământul războiului a fost precipitat. Şi astăzi tot în spaţiul românesc se joacă destinul Europei" (*Ibidem*, p. 128). Intuiţie justă confirmată de anul 1989, care a dat lovitura ultimă sistemului.

Hitler a fost salvatorul regimului comunist, apreciază Şeicaru, confirmându-l, cu ani buni înainte, pe Viktor Suvorov (n. 1947), care a argumentat teza utilizării de către Stalin a unui Führer „spărgător de gheaţă" al înaintării revoluţiei mondiale (*Ibidem*, p. 130).

Slujitor al Satanei, ateismul consideră că, dimpotrivă, creştinul este întruparea Satanei. Într-o scrisoare către Herzen (1845), Vissarion Belinski (1811-1848) zicea: „În cuvintele Dumnezeu şi religie văd obscuritate, întuneric, lanţuri şi bici", iar în alta, către Gogol, citată de Şeicaru: „Biserica a fost şi rămâne campionul inegalităţii, paracliserul puterii, inamicul şi persecutorul fraternităţii între oameni". Teribilă ironie, căci Iisus a pus capăt domniei *persecutorului* în lume, aducând omenirii justiţia iubirii. Altminteri, el s-a contrazis, apreciind calitatea de *persoană* a omului, în sens creştin: „Mântuitorul însuşi a coborât pe pământ şi a suferit pentru omul personal". De aceea, Şeicaru îl asimilează, mai degrabă, liberalismului democratic, un fel de socialism al persoanei, decât comunismului. Nikolai Berdiaev făcea distincţie între nihiliştii ruşi şi ateiştii marxişti.

Tribuna urii împotriva creştinismului a devenit *Frontul antireligios*, publicaţie iniţiată de Emelian Iaroslavski, în 1924, urmată de zeci de multe altele. Nicăieri în lume „cruciada" ateistă n-a fost mai violentă (*bezbojnicii*, cei fără Dumnezeu): „Profanarea bisericilor, uciderea preoţilor, expoziţii antireligioase, de o abjectă trivialitate, totul a fost mobilizat, spre a smulge din sufletele ruşilor ideea de divinitate". Astfel de expoziţii de abjectă trivialitate, am văzut, n-au dispărut din cultura românească nici după 1989!

În art. 13 din Constituţia URSS, era stipulat că orice comunist este ateu şi propagandist al „luminării" atee. Propaganda a început în 1917. Mai târziu, Stalin, văzând că ateismul nu a dat rezultatele scontate, a utilizat Biserica în folosul ideologiei oficiale, mai ales din 1943, pentru a trezi populaţia în faţa invaziei hitleriste, apoi păcălind vesticii spre a ascunde expansiunea neoimperială. Resuscitarea ateismului s-a produs la 24 iulie 1954, în *Pravda.* Paralel cu obedienţa oficială, s-a născut un „creştinism popular", al „catacombelor", în frunte cu patriarhul Tihon, care va deveni client al închisorilor şi martirizat. După moartea lui Stalin (1953), propaganda ateistă a mai slăbit. Însuşi Nikita Hruşciov semna în *Pravda*, la 11 noiembrie 1954, un comunicat care semnala „erori ale propagandei ştiinţifico-ateiste în rândul populaţiei". De fapt, fenomenul se producea ca „reacţiune intraistorică" (Miguel de Unamuno), ca istorie „tăcută", paralelă cu cea oficială.

Războiul cu ţăranii

Războiul lui Stalin cu ţăranii a fost cu mult mai crunt decât cu burghezii. Cea mai tragică turnură s-a produs în Ucraina lui Hruşciov. În 1943, Stalin a dat un decret prin care întreaga familie era răspunzătoare pentru un act „antistatal", dacă nu se producea un denunţ din interior.

„Pudicitatea" Occidentului în faţa crimelor staliniste a fost atât de manifestă, încât nicio crimă a Uniunii Sovietice nu a fost adusă în faţa unui tribunal internaţional. Mai mult, anglo-americanii au împărtăşit teza Kremlinului că masacrul de la Katin (11 000 de ofiţeri polonezi asasinaţi) trebuie pus în contul lui Goebels.

A fost o perioadă când germanii din fosta RDG erau siliţi să evite a se declara germani şi să scrie cuvântul *german*. La fel s-a întâmplat cu *românii* şi *româna* în teritoriile furate de Stalin. Alături de români, germanii au cunoscut cele mai umilitoare insulte din partea învingătorilor. Proiectul Morgenthau viza raderea Germaniei de pe harta Europei. Mai întâi, reducerea populaţiei la jumătate şi transformarea ţării în provincie exclusiv agricolă.

Naţionalismul a creat naţiunile moderne, dar, observă Şeicaru, „După Teheran, Yalta şi Potsdam naţionalismul a fost stigmatizat drept fascism, rasism, nazism, înlesnind brigandajul politic al Rusiei Sovietice cu concursul lui Franklin Delano Roosevelt, lăsând dramatica moştenire tuturor preşedinţilor Statelor Unite, care se luptă cu ceea ce inconştienţa lui a creat, imperialismul rusesc, prezent ca o ameninţare în toate continentele" (*Ibidem*, p. 188-189). Roosevelt opunea militarismului german „onestitatea creştină". Probabil,

zice insidios Şeicaru, vedea în Stalin, Molotov, Beria esenţă de „onestitate creştină", ca şi în planurile „cartagineze" ale lui Morgenthau, cărora li s-au opus secretarul de stat Cordel Hull şi Henry L. Stimson, secretar de stat la Război, nemaivorbind de bombardamentele de tip München sau Dresda (întrecute, azi, de războiul din Ucraina!). Bilanţul distrugerilor a fost contabilizat de Anne Arnstrong în *Capitularea necondiţionată.*

De ce Eminescu avea încredere în minţi ca aceea a lui Alexis de Tocqueville? Iată ce spune autorul *Democraţiei în America*, în amintirile sale: „Adevărul este pentru mine aşa de preţios şi de rar, încât nu-mi place să-l pun la hazardul unei dezbateri atunci când l-am găsit". Postmodernii, negăsindu-l, l-au eliminat total din istorie.

Sentimentul naţional al Germaniei s-a trezit în momentul de cumpănă când Napoleon i-a zdrobit armata, la 14 octombrie 1806. Atunci a rostit Fichte celebrul *Discurs către naţiunea germană,* producând mişcarea pentru unitate. Tocqueville a înţeles că unitatea politică a germanilor va fi şansa de rezistenţă a Europei împotriva pericolului rusesc. Asta presupunea şi găsirea unei soluţii de echilibru între Franţa şi Germania. În 1929, Aristide Briand propunea un proiect de Uniune Federală Europeană. Marea Britanie s-a opus proiectului, gândind că e vorba de o intenţie de „francizare" a Europei, de refacere a imperiului croit de Napoleon. Neîncrederea Angliei s-a transmis, în lanţ, Poloniei, Greciei, Spaniei, României, Cehoslovaciei. Italia cerea includerea în federaţie şi a Uniunii Sovietice. Germania s-a arătat neîncrezătoare în noua construcţie. La 11 septembrie 1930, Briand, fostul prim-ministru al Franţei, îşi exprima regretul eşecului. Abia după douăzeci de ani proiectul va prinde realitate, uitându-se de iniţiatorul lui. Dacă europenii ar fi ascultat de îndemnul lui Aristide Briand, aprecia Şeicaru, Hitler n-ar mai fi existat, iar Rusia nu şi-ar mai fi întins tentaculele până pe Elba. Guvernele franceze de după Briand au stat inerte în faţa ascensiunii lui Hitler. Propaganda prosovietică s-a dovedit a fi foarte puternică la Paris. România a secondat politica Franţei până în 1940. În 1935, la 2 mai, s-a semnat Tratatul de asistenţă mutuală franco-sovietic, la Quai d'Orsay.

Declaraţie a secretarului PCUS, Lazar Kaganovici (fost prim-viceprim-ministru al URSS), publicată în *Izvestia*, la 24 ianuarie 1934: „Un conflict între Franţa şi Germania ar ameliora foarte mult situaţia noastră în Europa". Suvorov reconfirmat.

Polonia

Leszek Kolokovski, filosof polonez disident, la alegerea ca papă a lui Karol Voityła: „Un papă polonez este o primă breşă în partajul lumii decis la Yalta". Rusia Sovietică a simţit rapid pericolul creştin şi Andrei Gromîko a vizitat imediat Vaticanul, în februarie 1979.

Zadarnic generalul Wladislav Anders a atras atenţia lui Churchill: „Nu uita că Rusia este comunistă şi năzuieşte să domine lumea întreagă". Liderii vremii au ignorat cu nonşalanţă ideea revoluţiei mondiale.

În prima vizită poloneză a Papei Ioan Paul al II-lea, suveranul pontif a schiţat ideea unităţii Europei pe baze religioase, de la Atlantic până-n Urali, idee devenită axa politică a Vaticanului. În mod simbolic, vizita a coincis cu comemorarea a 900 de ani de la asasinarea Sfântului Stanislas de către regele Boleslav al II-lea, în 1079. Papa a subliniat, în discursul său, năzuinţa unităţii naţionale poloneze: „Tradiţia naţională vede, pe bună dreptate, locul Sfântului Stanislas la baza culturii poloneze". A vorbit, totodată, în numele tuturor naţiunilor europene, într-o Polonie păzită de 30 de divizii blindate sovietice. Papa a declanşat atunci revoluţia spirituală poloneză, fără vărsare de sânge.

Într-un articol intitulat *Polonia* (*Le Figaro*, 11 iunie 1979), André Frossard, subliniind importanţa vizitei Papei în Polonia, se întreba dacă nu cumva şi Europa vestică este lipsită de libertate prin expansiunea anticreştinismului.

Papa şi-a încheiat vizita în Polonia, plângând, cu aceste cuvinte: „Adio patria mea, eu te privesc pentru ultima oară!" În Piaţa Victoriei din Varşovia, el a rostit: „Nu se poate clădi o pace şi o apropiere între popoare decât pe principiul de respect al drepturilor obiective ale naţiunii: dreptul la existenţă, la libertate, să fie subiect social şi politic, dreptul de a crea propria sa cultură şi civilizaţie. Nu se poate a avea o Europă justă fără independenţa Poloniei." (Iar polonezii şi-au păstrat demnitatea naţională şi-n plină invazie a noii barbarii moştenitoare a „mesianismului" stalinist, declanşate în Ucraina, la 24 februarie 2022.) Kremlinul s-a reţinut atunci, scrâşnind din dinţii diplomaţiei.

Abraham Chifrine, într-o lucrare despre lagărele sovietice de muncă forţată (februarie, 1973), citat de Şeicaru: „În URSS, legea nu este pentru popor, ci poporul pentru lege. Este pericolul acestei ţări!"

Franţa secularistă

Intelectualii francezi, în frunte cu Anatole France şi Émil Zola, ajunseseră să creadă că religia catolică nu era altceva decât o supravieţuire a păgânismului. Zola corobora sfârşitul creştinismului cu victoria amorului senzual şi cu eliminarea castităţii.

Gloria creştină a papilor s-a menţinut atâta vreme cât au simbolizat „preponderenţa justiţiei asupra brutalităţii" (*Ibidem*, II, p. 278), observă Şeicaru. Papa Leon al XIII-lea a mers până la a milita pentru ca statele să elaboreze legi care să-i protejeze pe cei slabi (în relaţiile de muncă), pe femei şi pe copii (1893). Papa Ioan Paul al II-lea a fost un moştenitor al Papei Leon al XIII-lea.

→

Homo sapiens

Mutaţii şi mutanţi sau conjectura variabilei globale

Florin Radu PINTEA

Ieri un şofer a strigat la mine că am trântit prea tare portiera. Eram concentrat căutând să exprim prin cuvinte cât mai simple paradoxul IA. Căutam de mult timp exprimarea justă – fără succes.

Sperietura zdravănă administrată de omul de la volan m-a făcut instantaneu să văd ceea ce căutam de atâta vreme: i-am zis *paradoxul portierei trântite*. În esenţă, el constată că ori o închizi prea blând şi senzorul electronic de bord se face roşu şi te invită să repeţi operaţia, ori o izbeşti prea tare şi te alegi cu înjurăturile şi boscorodelile şoferului uman. Nu există zonă gri între cele două valori.

Acesta a fost un exemplu didactic de contondenţă între om şi *maşină* (se poate înţelege orice tip de maşină deoarece e vorba de maşină în sens generalizat, inclusiv maşini virtuale) care e de aşteptat să apară întotdeauna în zona de contact între cele două. O putem numi *zonă de indecidabilitate*, unde, desigur, va funcţiona doar logica indecidabilităţii, în care nu există valori conjugate, şi toate au valoare de adevăr indiferent de caracterul lor primar – real, virtual, adevărat sau fals, discret sau fluid.

Atunci unde e pacea şi cum s-ar putea defini ea prin prisma acestui paradox care, după cum vedeţi, nu pare a permite deloc o asemenea stare? Iar intoleranţa „la graniţă” (orice graniţă, dar pare-se mai cu seamă cele virtuale) se soldează cu escaladarea stării de conflict. Tinzând sub presiuni tot mai mari bidirecţionale, să fie tot mai subţire, această zonă poate bascula cât ai clipi şi să înghită toată harta, azvârlind-o într-o stare de indecidabilitate supusă logicii indecidabilităţii, la fel de evanescentă, de fumegoasă şi de energofagă, în care (doar) din punct de vedere digital minciuna e la fel de adevărată ca adevărul, unde nu există diferenţe între informaţie şi elucubraţie, între serios şi mascaradă, între artă şi ştiinţă, între un sens şi altul, între sus şi jos.

Aceasta supraacutizare a stării de percepţie în fluxul informatic tot mai dens, mai abstract şi mai intolerant creşte presiunea cognitivă până ce zonele senzoriale ale scoarţei (nu terestre) intră iremediabil în zona deformării plastice, nicio revenire la o stare anterioară de inteligenţă nemaifiind posibilă.

Cu pletele în vânt, căştile pe urechi, conectat permanent la internet şi călare pe trotineta sa, noul *Homo Trotineticus Onlinensis* înghite suav duratele de expirare tot mai lungi ale alimentelor, faptul că multe alunecă pe nesimţite în categoria hibridă a medicalimentelor a căror administrare nu se ştie prea clar dacă e de bază, de dietă sau de reţetă cu caracter între impus şi recomandabil, care în isteria nu numai lingvistică legată de salvgardarea biodiversităţii, în care medicalimentele trebuie să fie cele mai durabile pentru ca omul sau ce-a mai rămas din vechiul om *plus* noile lui componente sau module să devină şi mai durabil, şi mai augmentat, care în căutarea sustenabilităţii pregăteşte nunta dintre biodegradabil şi reciclabil, când ciclurile vor fi controlate/programate sever şi (zic ei) total de IA şi maşinile ei profund gânditoare, iar idiomurile vorbite prin viu grai vor supravieţui doar printr-o infuzie puternică din jargonul tehnologiei informaţiei la care încet-încet toate se vor alinia, cu care până la urmă toate se vor confunda şi se vor identifica.

Un alt argument ce îndeamnă la deosebită prudenţă atunci când pipăim rocadele uman-artificiale, vine, ca o ironie, tot din lumea limbajelor de programare şi a programatorilor. Am botezat observaţia lui Jesse Liberty, expert în C++, *Conjectura variabilei globale.* Ce a observat dl Liberty din practica sa de zi cu zi? A observat că mai toate programele (scrise în C++, desigur) care compilau *fără nicio eroare,* atunci când erau rulate fie pe bancul de încercări, fie la client, după cumpărare generau erori complet necunoscute, a căror origine nu se putea trasa. Dl Liberty a observat că aproape toate aceste programe aveau multe variabile globale declarate în mod corect în fişierul antet. Concluzia domnului Liberty a fost aceea că vina pentru comportamentul haotic al programelor respective o purtau tocmai variabilele globale – şi nu variabila în sine, oricare ar fi fost ea – cât mai ales caracterul sau tipul: *global.*

El crede, bizuit pe temeiul practicii, că folosirea unei variabile globale peste tot, în toate modulele unui program complex, poartă în ea sământa nevăzută a dezastrului, de unde imediat şi recomandarea de a folosi cât mai mult variabile locale, pentru bunul şi sănătosul motiv că e mult mai uşor de depanat în cazul în care apare eroarea, fie la compilare, fie la rulare.

Cer iertare cititorului pentru această digresiune scolastică, dar ea a fost necesară pentru a ilustra cât mai convingător conjectura variabilei globale în domeniul hibrid om/maşină de care ne ocupăm.

Ne vom da seama imediat că observaţia este pe cât de subtilă, pe atât de devastatoare în contextul în care algoritmii de sortare şi listare ai IA fac tot ce se poate să împingă în sus variabila (om), atribuindu-i sub influenţa redutabilă a entropiei minimei acţiuni tipul global (care e mult mai uşor de digitalizat şi controlat), în loc de a-l trata pe fiecare individ cu specificitatea pe care cu demnitate o merită(m) drept *de gratia* variabilă locală.

Puterea informaţională absolută planetară instalată permite acest lux; iar reţelele de socializare prin mecanismele lor de votare şi/sau validare (fb, spre exemplu) fac dovada cu asupra de măsură a acestei capacităţi de gestionare a numerelor foarte mari folosite.

De remarcat starea reciproc antagonistă a celor doi vectori, fiecare valoros în felul său, dar cu domenii de acţiune cu potenţial de risc înalt conflictual.

Dacă ploşniţa există, şi încă din cele mai vechi timpuri, înseamnă că *toate* obstacolele dintre fălcile ei şi sângele uman au fost depăşite, că *toate* problemele legate de poziţia în spaţiu a victimei, de geometria traiectoriei de atac, de tactică a retragerii, de diversiune, de procreare şi de adăpostire în mediul extrem de agresiv, au fost rezolvate. Nu vă faceţi iluzii! Sângele omului e ţinta unică în lanţul trofic al ploşniţei. Nu sânge de elefant, nu de maimuţă, nu de găină – de om! Iar ca să ajungă la el, miliarde şi miliarde de generaţii de ploşniţe i-au studiat toate obiceiurile nocturne, toate ticurile, toate metehnele dar mai ales perioadele de linişte absolută – când se puteau hrăni în siguranţă; supravieţuirea lor a depins de precizia acestor observaţii, de logica de a le pune cap la cap şi de a le înţelege rolul, în fine, supravieţuirea s-a mai datorat în mare măsură răbdării tenace cu care fiecare nouă cohortă de insecte ştia să aştepte cel mai prielnic moment pentru a se înfrupta şi a scăpa nepedepsită.

La fel e în cazul reţelelor informatice. Singura deosebire între ploşniţe şi reţele e că cele dintâi au fost create de Atotputernicul, pe când celelalte au fost inventate de om. Primele se înfruptă din noi pentru supravieţuirea lor, reţelele, lăsate de capul lor, se vor rafina până la punctul în care se vor amesteca cu, şi racorda la reţelele naturale de sub piele şi, împreună, prin protocoale „etice” la primele iteraţii, apoi indiferente la iteraţii ulterioare, vor umple tot spaţiul disponibil, pentru totdeauna, pentru a-l stăpâni – la fel ca ploşniţele de care ajungi să te temi numai atunci când e prea târziu; ştiu de la două persoane diferite, din două oraşe diferite că au trebuit să-şi incendieze casa la interior prin foc controlat ca să scape de ele.

Această infiltraţie sau difuzie a artificialului în natural, a virtualului în real (şi invers!), a reţelelor din afara pielii în reţelele de sub piele este specifică topologiilor Mőbius, pentru tor, într-o primă etapă, apoi de sferă, în cea de-a doua etapă, apoi de logică – în cea de-a treia şi cea mai evanescentă – ultima, logica indecidabilităţii, unde falsul este la fel de adevărat ca adevărul, unde nu există antagonisme de stare sau relaţii de ordine, în care Fluxul este răspuns unic la orice problemă iscată de el direct sau indirect.

Tot mai obişnuit cu (nano)tehnologia tot mai „prietenoasă” până la invaziv şi mai uşor de folosit, ajunsă de la moft, modă, necesar la vital(!) în timp record, *Homo Trotineticus Onlinensis* nu va mai găsi în curând în ea şi în toată paradigma ei niciun antagonism care să-i dea de gândit că s-ar cuveni să se descotorosească de ea ca de o prezenţă mult prea intolerantă şi care, cu fiecare iteraţie efectuată „de capul ei”, îi pregăteşte evacuarea.

Lăsată de ochiul adormit al eticii umane să facă ce vrea, după algoritmii ei, ea îşi va impune până la urmă propria ei „etică” adică un surogat sintetic ce ar trebui să emuleze un soi de bun-simţ fundamental, ireductibil.

Calea ireversibilă este aşternută. Din păcate, noua speţă de mutanţi nu îşi va da seama de transformare din cauza topologiei Mőbius amintite mai sus. Şi nici nu îl va interesa răspunsul la întrebarea: cum s-a ajuns aici? Mutanţii sunt cei care au croit calea ce o avem acum sub tălpi? Ori calea e cea care a dus la mutaţie?

Sedus până la extaz de virtual, omul mileniului trei îi e lehamite de real. În orice caz, şi-l reprezintă altfel decât am făcut-o noi (cred), părinţii noştri, bunicii noştri. Scufundat până la uitarea de sine în peisajele virtuale, noul *Homo Trotineticus Onlinensis* se decalibrează de pe realitate, asimilând-o cel mult cu un fluid abraziv de rol secundar. Digitalul pare a absolvi pe muritori de orice chinuri sau remuşcări legate de brusca volatilizare a eticii bunului-simţ şi a eticii ca disciplină esenţialmente umanistă.

→

Léon Blum, prim-ministrul Franţei, a rămas perplex când Stalin a dat undă verde cursei înarmării Franţei împotriva pacifismului socialist francez. El nu ştia că Stalin pregătea terenul confruntării militare dintre Franţa şi Germania spre slăbirea ambelor (*Le Populaire,* 17 mai 1932). Când Hitler a ajuns cancelar, Stalin a cerut imediat să i se traducă *Mein Kampf*, în care autorul preconiza orientarea politicii germane dinspre Vest spre Est. Gh. Dimitrov a tras concluziile, la 2 august 1935: „Pericolul cel mai ameninţător pentru patria noastră proletară este posibila agresiune din partea fascismului rapace german. Dacă noi nu vom izbuti să întoarcem macazul acestor forţe către alte ţări, nu vom putea să înlăturăm pericolul” (*Apud* Şeicaru, p. 279). Altfel spus, „macazul” însemna utilizarea lui Hitler ca „spărgător de gheaţă” al revoluţiei mondiale, dovadă că Lazar Kaganovici deja ştia, la 24 ianuarie 1934, că un conflict între Paris şi Berlin ar fi benefic pentru Kremlin. „Nu se poate nega viclenia lui Stalin – conchide şi Pamfil Şeicaru –, care ar fi fost admirată de Machiavelli însuşi”. Şi concluzia clară: „Pentru Danzig, Hitler a pregătit prăbuşirea Germaniei şi dominaţia comunismului asupra unei jumătăţi din Europa” (*Ibidem*, p. 280). Stalin a pariat pe rezistenţa Franţei pentru cel puţin doi ani, ceea ce nu i-a ieşit.

Homo sapiens

Oricât ar fi de derutat de viteza de desfăşurare a tranziţiei şi de halucinantul caleidoscop al schimbărilor la orice scară, *homo trans* continuă, totuşi, inerţial să fie tributar tradiţionalelor geografistorii virtuale, jalonând doar o biată topologie a propriilor sensibilităţi, curiozităţi şi melancolii.

Este deja evident că sistemele individuale de calcul tip *desktop* şi *laptop* sunt deja depăşite de telefonul mobil (depăşit şi el în acceleraţia Schumann), de ruda sa de curând înnobilată cu atributul *smart* importat *tale quale* direct din idiomul americanoid pentru a ne aminti parcă tuturor, fără ranchiuna care nu-şi are niciun sens (ca să nu mai zicem nimic de rost), că nici nu mai e nevoie să ne „descurcăm" noi, deoarece rutinele lor neobosite ne vor scuti cu destoinicie, rezolvând mintenaş toate problemele, indiferent de natura lor, graţie unui nou concept de reţea – *internetul lucrurilor.*

Curiozitatea tot mai excitată şi mobilitatea tot mai accelerată ale lui *homo minitechnicus* de azi, grefate pe portabilitatea ridicol de facilă a *dispozitivului,* induc obiceiuri noi, în masă, ce instalează rapid şi temeinic sub scoarţă (nu cea terestră) durabile reflexe de accesare a interfeţei (deocamdată optice) către mediul pur virtual, în care singura realitate *reală* cu care se poate opera este cea virtuală. Prin permanent uz şi abuz, ea înlătură cu gelozie feroce orice altă alternativă educaţională sau pedagogică, toate deja tributare obsedantelor ecrane dreptunghiulare pe care fiecare din noua speţă de „credincioşi" ai imperiului digital îşi desenează mantrele cu degete educate sau nu, fără diferenţiere. Şi dacă nu sunt educate, rutina zilnică în dialoguri tot mai stranii cu entitatea încapsulată în maşinile de gândit profund va avea ea grijă să le amprenteze cu maximă răbdare şi precizie, prin permanent uz şi abuz, mai bine (zice-se) decât orice profesor uman, filosof, savant, pedagog sau sociolog.

Este tautologie afirmaţia că IA va evacua inteligenţa umană care a zămislit-o. Ăsta e chiar rostul ei, de fapt, singurul rost al ei, nedeclarat explicit, dar viguros demonstrat *ab initio* de oximoronul lui A. Turing. La un potenţial chestionar format din întrebarea unică „Dacă aţi avea puterea de a alege, aţi opta pentru a vă lăsa robotizaţi sau a vă păstra statutul biologic?" din 100 de subiecţi umani antedigital (cu sau fără telefon în mână) ar fi nerelevante procentele celor două tipuri de alegere complementare; însă lotul de 100 transhumani postdigital nu ar putea răspunde, deoarece le-ar lipsi referinţa. În acest lot ar fi încapsulate toate reflexele generaţiilor matriţate memetic, nanotehnologic, din care principiul plăcerii va fi fost evacuat demult, odată cu plăcerea asociată odinioară unor sinteze sinestezice ce se puteau destul de exact interpreta ca bine, frumos, atrăgător, (sexual) armonios – nu ai cum să te aştepţi la aşa ceva de la reflexele încapsulate ale fracţiei uscate.

Mutaţia s-a instalat din clipa în care populara jucărie electronică „de calcul" a primit cu necuvenită binecuvântare rangul de decident. Un asemenea macaz odată tras, calea spre care e trimisă garnitura toată e fără întoarcere, iar următoarea staţie de destinaţie este complet imprevizibilă. Este dificil de prevăzut chiar şi pe o *margin call* largă cum se vor îmbuca diversele module statistice în lanţul decizional care va urma „înnobilării". Deciziile vor fi *raţionale*, doar că *sintetic raţionale,* în alt spaţiu şi în alt timp, neadjectivate, necunoscute, deopotrivă hidoase şi totuşi cumplit de ispititoare. Capacitatea, viteza şi foamea de prelucrare existente astăzi pe glob au impus cu o irezistibilă putere de convingere atitudinea de conversie digitală a toată realitatea, nu doar a relaţiilor dintre corpuri sau a funcţiunilor acestora, dar şi a corpurilor fizice însele.

Digitalizarea dezmăţată, în goana după simplificare (!) şi vizualizare (!) a relaţiilor dintre fiinţe şi obiecte de-a valma, fără nicio discriminare, a creat deja o lume paralelă care devine pe zi ce trece tot mai densă (carapace, crustă, coajă) şi mai influentă asupra lumii-ur antedigitale, care pare a nu-şi mai găsi rosturile străvechi. Tot mai multe mini, micro, nano şi femto entităţi au preluat deja controlul macro structurilor.

Iar semnele grandorii micimii sunt peste tot şi cheamă la ascultare ca tot atâtea faruri în ceaţă. Să fie funestă a lor chemare? Sau nu? În logica tranziţiei digitale, unde aceeaşi valoare de adevăr o are şi adevărul şi falsul, realitatea şi virtualul, artificialul şi naturalul (cu sau fără ghilimele), plinul şi golul, calibrarea oricărui răspuns cât de cât articulat este deocamdată improbabilă. Logica indecidabilă s-ar putea numi noua disciplină – dacă ar mai exista non transhumani care s-o facă. Seamănă oarecum cu principiul incertitudinii al lui W. Heisenberg aplicat particulelor *fizic* elementare. Aici logica incertitudinii se aplică tot celor mai mici elemente ale înţelegerii. Iar interfaţa dintre cele două tipuri de înţelegere, antedigital şi postdigital, constituie cel mai serios obstacol al tranziţiei/reconversiei holodigitale. Astfel se prefigurează şi motivul pentru care se cuvine să fim rezervaţi. Infiltraţia artificialului până la nivelul cel mai intim al realităţii reconvertite e de aşteptat să rescrie înseşi bazele logicii într-un limbaj numenal accesibil doar transhumanilor, limbaj pe care s-ar întemeia nu doar această logică, dar şi toate (re)construcţiile ulterioare.

Dacă viitorul se prefigurează afon la frecvenţa pe care emit, întrebarea e pentru *ce* mai scriu? Pentru *cine* mai scriu? Aceste semne, mă abţin să le numesc *mărturie,* vor rămâne undeva, tipărite pe hârtie, arhivate ori imprimate şi comprimate pe suport magnetic şi digital fără şansa sau rostul de a mai fi vreodată descoperite, citite (într-un fel), decriptate, interpretate şi redate către receptori benevoli sau întâmplători. Aceste semne vor fi nişte fosile, fragmente pentru totdeauna îngropate, ce au

aparţinut odată unui sistem articulat de interpretare optic-auriculară a lumii.

Nu trebuie căutat prea departe ca să îţi dai seama în orice domeniu ai lucra că numărul problemelor ridicate de IA este mai mare decât cel al problemelor pentru care de fapt a şi fost concepută să le rezolve.

În orice caz, este adevărat invariantul la limită:

P ridicate = *P rezolvate* + 1,

unde *P* vine de la „probleme".

Această ecuaţie de stare, deşi va fi un „gard", nu îmi fac iluzii că va fi unul de sârmă cu care logica hibridă (şi mai ales ai ei logicieni) îşi va/vor face mendrele atâta timp cât va dura tranziţia numenală dintre civilizaţii. Aici, în zona gri unde se va duce războiul crunt pentru controlul butoanelor şi manetelor, este şi sursa de predilecţie a viitoarelor, inevitabilelor erori de maşină cu gândire profundă, deoarece la punctul de transfer se transferă reformatat principiul *errare machinam est.* Dacă *errare humanum est, errare machinam est* e exponenţial mai periculoasă tocmai datorită reacţiilor digitale emergente sau stimulate practic instantanee la scară globală a volumelor, densităţilor de flux informatic şi duratelor care neverosimil de scurte fiind (lucrurile desfăşurându-se practic cu viteza luminii), nu tolerează niciun interval de reflecţie, de evaluare sau de cumpănire asupra cauzelor şi efectelor – nici pe termen scurt, nici pe termen lung. Proiecţiile şi scenariile sunt imposibil de prevăzut, deoarece nu se ştie cum ar reacţiona algoritmii IA la apariţia unei erori necunoscute, datorate conjecturii variabilei globale care face imposibilă depistarea, izolarea, capsularea şi depanarea reacţiei inverse/adverse.

În lumina dictonului actualizat Erei Maşinii şi Maşinaţiunilor, am găsit că s-ar cuveni ca aceste scurte consideraţii să le dedicăm fracţiei uscate din hibrid, oricât de obraznică ar părea la un moment dat aroganţa de a pretinde controlul asupra fracţiei umede. Să fim clar înţeleşi: această tendinţă este doar una indusă, tolerată – deocamdată – de ceea ce încă se mai poate numi, strict inerţial, *factor uman.*

Însă ar fi foarte educativ de aflat un răspuns neechivoc la întrebarea: oare calea să-l fi făcut pe călător ce a ajuns a fi? Ori călătorul este cel care şi-a croit calea care a ajuns ceea ce se aşterne azi dinaintea noastră a tuturor, mai pregătiţi sau mai puţin pregătiţi, mai entuziaşti sau mai deprimaţi.

Chestiunea IA a ajuns suficient de stânjenitoare încât să stârnească interesul Parlamentului European (încă uman), care s-a văzut din oficiu obligat să propună un proiect de Legea IA prin care se vor impune noi restricţii la utilizarea IA sub oricare din formele ei în domenii considerate de risc şi de mare risc (cf. Riccardo Viale, în *Corriere della sera*, 19 iunie, 2023).

Subiectul e efervescent ca o cutie de băutură carbogazoasă. Într-un fel sau altul, pare a fi pe buzele tuturor, indiferent că sunt educaţi exclusiv de motorul de căutare Google sau Yahoo sau că s-au mai adăpat şi din biblioteci de hârtie şi de la profi din carne şi oase, cu părul cărunt şi răbdarea infinită a statuilor; pe buze de specialişti sau de oameni obişnuiţi, dar nu potoleşte setea.

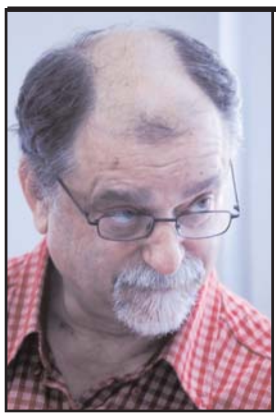
E ca o cutie neagră, goală, fără niciun cod de bare pe ea, fiindcă ea e chiar codul de bare însuşi, sub masca unei figuri de stil demonetizată deja, intrată în iarna existenţei sale. *Inteligenţa artificială.* O bazaconie fără topologie, nici măcar geometrie, dar a cărei simplă menţionare pare a semăna teroare amestecată, ce-i drept cu un procent substanţial de fascinaţie – inexplicabilă ca şi expresia care a stârnit-o.

Fascinaţia provine pe cale nonbiologic contagioasă de la cel care a avut cel dintâi tupeul de a se încumeta să sudeze într-o singură sintagmă două chestii cu geneze total diferite: natura divină a celui dintâi termen, pe de o parte, şi caracterul *habilis,* pragmatic al celui de-al doilea. Alan Turing a fost, pare-se, naşul acestei cumetrii oximoronice. Juxtapunerea divinului şi profanului în acelaşi plan este cel puţin stridenţă de gust dacă nu cumva un act de sfidare în toată regula, anticipând noţional şi numenal nanomaşinile hibride de azi, care se străduiesc din răsputeri să coaguleze fracţia umedă şi cea uscată şi să le facă pe amândouă unite cumva siluit la un moment dat în această mezalianţă obligată pur scolastic să asculte de nişte logici echidistant străine atât regnului viu, cât şi celui pur mineral, făcute părtaşe funciar inocente de haloul zăpăcitor de indecidabilitate din jurul acestei „mezalianţe".

Vom ilustra cu un alt exemplu, unul, sperăm, mai limpede, mai popular, mai răspândit teritorial, dacă nu cumva chiar cel mai răspândit: electroscopul ultrasensibil al casei de modă Georgio Armani a simţit disoluţia grafitului din minele de creion, odată cu scufundarea grafemului în sistemul circulator, de unde negrul universal în care şi-a muiat pentru totdeauna tricourile şi pantalonii, curelele şi chiloţii, nasturii şi găicile, totul până la cea din urmă aţă oferind privitorului invadat deopotrivă de realitatea grafemului, dar şi de virtualitatea acestuia, jalnica privelişte a unui monoton cumplit tocmai prin lipsa de orice opţiune, o imagine ce poate fi privită şi ca o disperată aserţiune a ceea ce se întâmplă, dar şi ca protest optic (oximoron din nou) faţă de clocirile dubioase din retortele şterse de praful Evului Mediu, într-un fel de încercare paşnică de a manifesta la scară planetară (în câmpul limitat al lenjeriei, fireşte) cât mai expresiv închiderea ochilor (ca revoltă) în mijlocul grozăviilor acestei lumi dezlănţuită parcă în urmărirea unei noi înlănţuiri. Cine ştie, poate mutaţiile se produc dintr-o foarte complicată rostogolire a lucrurilor la cele mai abisale şi intime profunzimi, fără ca nimeni să poarte vreo vină şi nimic să-şi poată revendica vreun merit din asta. Ele se petrec şi basta! Dar *mutanţii...* ei sunt rezultatul contemplabil al acelor dramatice prefaceri, şi, într-un fel sau altul, purtători inocenţi ai unor nostalgii cu sens unic; dacă fracţia umedă poate, privind înainte, visa la a deveni cândva cumva fracţie uscată, fracţia uscată, înapoi privind, nu va fi în stare nicicând să viseze la a deveni fracţie umedă. Deoarece ea nu are conştiinţa referinţei în stare să-i ofere privilegiul perspectivei, pe lângă cel al clarităţii absolute, ea neavând ur-conştiinţă de sine.

Mutaţii... ca tot atâtea rostogoliri, asemănătoare miliardelor de fire de nisip de pe ţărmul mării, mutate fără de voia lor şi nici a valurilor ce le mână dintr-un capriciu divin cu nepuntinţă de descifrat, în chipuri ce inspiră încântare. Sau nelinişte. E neliniştitor să ştii că un mutant necunoscător al referinţei de origine şi de întreaga perspectivă oferită de această cunoaştere va începe să ia decizii. Cea mai neliniştitoare e certitudinea că o va face.

Seniori ai culturii

Ana Olos

Lucian COSTACHE

Am avut ocazia să omagiez, ca *Seniori ai Culturii*, prin revista *Curtea de la Argeş*, două personalităţi remarcabile ale culturii române: M.N. Rusu şi D.R. Popescu, pe care i-am cunoscut şi personal, nu numai prin scrierile lor. Un scriitor are însă două vieţi: una a omului real şi alta a autorului, care e adesea cel mai greu de conturat, pentru că, dacă e scriitor de ficţiune, se multiplică cu fiecare text scris şi în fiecare personaj; dacă e critic literar, îşi topeşte personalitatea în scriitorul, cartea sau tematica ce-l preocupă la un moment dat. Există însă critici literari care se identifică masiv cu opera unui autor pe care o analizează în profunzime. E cazul celor care au primit, de exemplu, mai mult decât onorabilul titlu de *eminescologi,* susţinători savanţi ai ştiinţei numită *eminescologie.*

Doamna Ana Olos, profesor universitar, traducător, critic şi istoric literar, eseist, poet, dincolo de varietatea preocupărilor sale în domeniul literaturii, este şi unul dintre cei mai importanţi *urmuzologi* în domeniul ştiinţei pe care domnia sa a numit-o *urmuzologie,* adică logosul despre Urmuz, studiul vieţii şi operei scriitorului născut la Curtea de Argeş, Demetru Dem. Demetrescu-Buzău, căruia i-a dedicat mai multe studii de profunzime şi inspiraţie analitică remarcabile, cu comparaţii în literatura şi filosofia universală, nuanţând înţelesurile operei sale, pătrunzând cu adânci intuiţii în acele *latenţe interpretative* (termen introdus în critica literară de Nicolae Apostolescu la finele secolului al XIX-lea) pe care le cuprinde opera genialului scriitor.

Cu o bogată şi îndelungată carieră pusă în slujba literaturii române şi universale, Ana Olos (Anagaia) pătrunde cu acuitate dimensiuni mai delicate ale literaturii, mai dificil de surprins şi, comparatistic, cu trimiteri în celelalte arte, în varii domenii ale culturii, ale cunoaşterii: filosofie, ştiinţe, psiho-sociologie, psihanaliză, istorie, de exemplu, teologie.

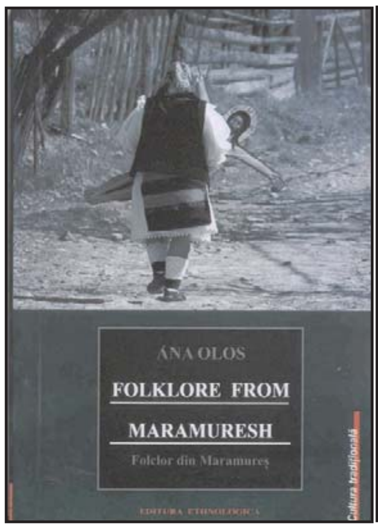
Ana Olos s-a născut la Timişoara, în 5 august 1940. Este absolventă a Liceului Clasic Mixt şi a Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca, secţia engleză-română. Este doctor în Literatură Comparată (1978). A făcut cursuri de specializare în Canada şi Germania şi a fost bursier „pentru documentare" la Institutul „J.F. Kennedy" de la Berlin. Înainte de a se retrage din activitatea la catedră, a fost profesor de Literaturi Anglofone şi de Studii Canadiene la Facultatea de Litere a Universităţii de Nord din Baia Mare, unde a înfiinţat şi Centrul de Studii Canadiene în 1998.

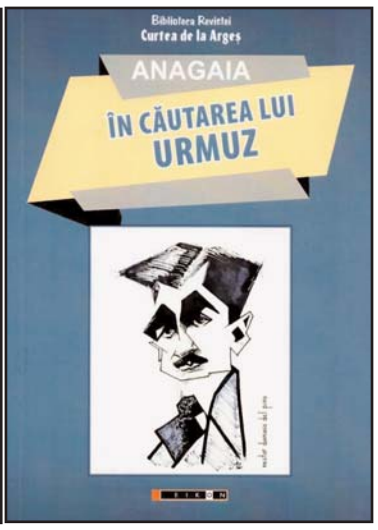
O enumerare a studiilor sale scoate în evidenţă preocupări literare distincte, comparatistica (domeniu de cercetare mai greu de abordat) fiind abundent reprezentată, inclusiv în ceea ce priveşte opera lui Urmuz: Anagaia. *Pelicanul şi Babiţa. Introducere în urmuzologie I* (Umbria, 1998), *În subteranele textului. Introducere în urmuzologie II* (Umbria, 1999) – *Pâlnia şi Stamate; Blaga şi Eliot – Două feţe ale veacului* (Editura Universităţii de Nord, 2000); în engleză: *Twas Nice to Meet Findley Angry* (Editura Universităţii de Nord, 2004) şi *The Transdisciplinary Teaching of Canadian Studies* (Editura Universităţii de Nord, 2007); traduceri din engleză: *Păsările lui Brâncuşi* de Athena T. Spear (Meridiane, 1976) şi *Rembrandt. Viaţa şi opera* de Jacob Rosenberg (Meridiane, 1976), *Cartea cântărilor lui Milarepa* (Poesis, 2014); traduceri din română în engleză: Ioana Cozmuţa. *În căutare de sensuri/ A Quest for Meanings* (Editura Universităţii de Nord), *Folclor din Maramureş/ Folklore from Maramures* (Editura Ethnologica, 2004), Elena Ştefoi. *A Grammar of the Tower of Babel/ Gramatica Turnului Babel* (Centemporary Literature Press, 2014); volum bilingv de poezie: *Circumstantial Poems, Plagiaries and Versifications/ Poeme de circumstanţă, plagiate şi versificări* (Contemporary Literature Press, 2014); jurnal: *Mihai Olos. La poveşti în casa de paie, visând la oraşul-sat universal* (Fundaţia Triade, 2015).

Volumul *În căutarea lui Urmuz,* sub semnătura Anagaia, apărut în colecţia Biblioteca Revistei *Curtea de la Arşeş* (Editura Eikon, Bucureşti, 2022), cu o prefaţă semnată de acad. Gh. Păun, *Care este pluralul de la „Urmuz"?* şi cu o Notă a autoarei, cuprinde studii, articole ale unor cercetări riguroase, cu o bogată lectură critică anterioară şi adusă la zi, de la Arghezi, Saşa Pană, Geo Bogza, Ilarie Voronca, Eugen Ionescu, Eliza Vorvoreanu, până la Nicolae Balotă, Solomon Marcus, Eugen Simion, Ion Pop, Nicolae Manolescu, Eugen Negrici, Constantin Cubleşan, Giovanni Rotiroti, Adrian Lăcătuş, Radu Cernătescu, Carmen Blaga, Corin Braga, Valeriu Butulescu, Florian Copcea, Lucian Costache, Aureliu Goci, Marian Nencescu, Alexandru Vakulovski, Constantin Zărnescu etc. etc.: I. *Articole publicate în revista „Curtea de la Argeş";* II. *Articole şi recenzii apărute în „Nord Literar" şi în „Acolada";* III. *Addenda.*

Colaborarea cu revista *Curtea de la Argeş* ne-a oferit ocazia să cunoaştem mai îndeaproape un spirit critic, analitic, de mare cultură şi de distinctă profunzime. O enumerare a titlurilor e ilustrativă, doamna Ana Olos dovedindu-se unul dintre cei mai importanţi analişti ai operei lui Urmuz şi ai Avangardei, privite şi din punct de vedere comparatistic, dar şi adâncind *Bizarele* urmuziene „inedit şi erudit": I. „Adnotări pe marginea noii ediţii Urmuz şi relectura *Fuchsiadei*", „Urechea urmuzicală", „Demetru la Bârlad" – „Incognito", „Răscrucea", „Medicii de la Bârlad" –, „Demetru în război – Versiunea Vakulovski", „Søren Kirkegaard – un filosof pentru Urmuz", „DEM: Trei scrisori către Marie (Scrisoarea nr. 3, Epilog I, Epilog II)", „Două cartoline din Budaki", „Urmuz şi Papini" (în rev. *Curtea de la Argeş*); II. „Din nou despre Urmuz", „La curtea lui Urmuz", „Urmuz – o enigmă «esplicată»?", „Misteriosul Mr. Urmuz. Noi ipoteze (Păsările, *Patul lui Procust* şi sărutul morţii, *Jocul ielelor* şi redingota franceză)", „Funcţii «fuchsiene»", „Urmuz, ediţia restitutivă Ion Pop", „Urmuz şi Baudelaire", „Urmuz – un menşevic?" (în rev. *Nord Literar* şi rev. *Acolada*); III. „Urmuz şi povestea poveştilor", *„Pâlnia şi Stamate* – ghici ghicitoare ce-i. – Literaritatea textului, modelul balzacian, Textul în travesti, Familia lui Stamate" (*Addenda*).

Nu numai titlurile referitoare la Urmuz, dar şi celelalte, privind literatura universală, dovedesc o perspectivare din diferite unghiuri de analiză, cele mai multe inedite, urmând parcă o metodă a ilustrului prozator, jocul de-a cuvântul, *latenţa interpretativă* până la *bizarul provocat de bizar,* singura cale sigură de înţelegere a *urmuzismului.*

Scriitoarea a debutat cu proza *Stuful din Deltă*, în revista orădeană *Familia*, pe la mijlocul anilor şaizeci. S-a dedicat apoi „traducerilor de poezie şi proză anglofonă", aşa cum mărturiseşte într-un interviu acordat lui Stelian Ţurlea în *Ziarul de Duminică*, „în diferite reviste literare din ţară, mai consistent în *Ateneul* băcăuan, pe când redactor-şef fusese George Bălăiţă. În urma unor pagini traduse din *Ulysses* de James Joyce, Petru Comarnescu m-a încurajat să-l contactez pe Nicolae Popescu, în vederea unei colaborări în traducerea integrală a romanului joycean. Însă contractul fusese făcut deja cu Eugen Barbu care, până la urmă, nu l-a onorat."

Susţine examenul de traducător şi, în 1976, cu ocazia Centenarului Brâncuşi, publică la Editura Meridiane traducerile cărţilor de artă *Păsările lui Brâncuşi* de Athena T. Spear şi *Rembrandt. Viaţa şi opera* de Jacob Rosenberg. Susţine în 1978 teza de doctorat despre Blaga şi T.S. Eliot, la Timişoara, cu profesorul de estetică Victor Iancu, fost membru al Cercului Literar de la Sibiu. Zoe Dumitrescu-Buşulenga „îi face un referat entuziast, dar două edituri bucureştene resping publicarea ei". Se dedică publicării unor articole de specialitate în reviste academice. Cea mai mare parte din viaţă o petrece la catedră, dar este şi un părinte şi o bunică dedicată familiei, cu cei patru nepoţi, ceea ce o va determina să abordeze şi literatura pentru copii.

Doamna Ana Olos recunoaşte însă că cel mai bine „se simte în ipostaza de... «urmuzolog»", domeniu în care, din punctul nostru de vedere, a contribuit substanţial: „Cercetând contextul mai larg al epocii în care s-a format (Urmuz), încerc să descopăr modul în care şi-a codat/tradus gândirea, preponderent muzicală, în limbaj literar".

Privind domeniul traducerilor, între alte opinii, Ana Olos remarcă un lucru esenţial, nu numai moral, ci şi patriotic, absolut necesar, în concordanţă cu valoarea autentică a literaturii române, un deziderat fundamental al întregii sale munci şi strădanii, în care să se implice instituţii ale Statului, dar şi societăţi particulare, oameni de afaceri de succes: „Cea mai importantă şi de dorit realizare ar fi, cred, restabilirea echilibrului dintre traducerile din limbi străine şi traducerea autorilor români în alte limbi. În acest domeniu, un rol important l-ar putea juca firme, companii sau persoane private cu resurse financiare, care, pe lângă achiziţionarea unor opere de artă, ar putea investi mai mult în sponsorizarea de traducători care să promoveze cartea românească pe piaţa internaţională." Avem de a face nu numai cu un fin observator al vieţii literare, ci şi al vieţii sociale şi politice, adesea insensibile sau indiferente la activitatea instituţiilor de învăţământ, a educaţiei şi învăţării în general, în privinţa recunoaşterii şi promovării valorilor, dar şi a drepturilor omului (a absolvit şi un astfel de masterat cu dizertaţia *Femeia în vârstă şi drepturile ei*).

Activitatea la catedră este un alt domeniu al preocupărilor doamnei Ana Olos, dar nu numai în activitatea de predare, ci şi în acela al managementului educaţional, reorganizând catedra de limba română şi catedra de limbi străine de la Universitatea din Baia Mare, având mereu o atitudine civică implicată şi corectă, în cunoştinţă de cauză şi înţelegând foarte bine conceptul de *formare continuă*, mai ales în domenii intelectuale mereu şi profund înnoite: „Am profitat de toate cursurile de specializare organizate cu generozitate de British Council şi de conferinţele de anglistică de la Timişoara, Bucureşti, Constanţa sau Iaşi, reuşind să audiez importante personalităţi de peste hotare şi să-i cunosc pe colegii de la celelalte universităţi din ţară. Îmi amintesc cu regret de a nu fi participat la toate întâlnirile dintre scriitorii britanici şi români, organizate la Universitatea din Oradea... Dacă, datorită vârstei, după 1990, nu m-am calificat pentru o bursă *Fulbright,* am obţinut, în schimb, burse de cercetare în Germania şi Canada."

→

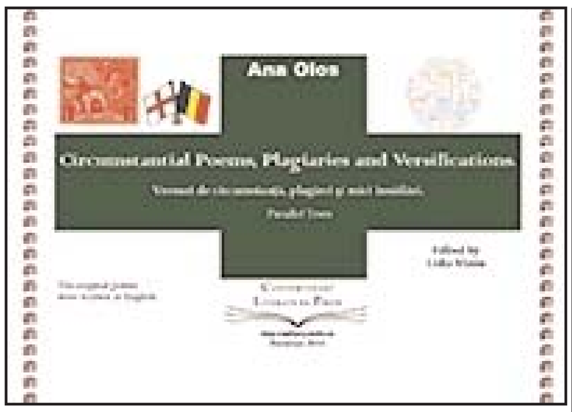
Seniori ai culturii

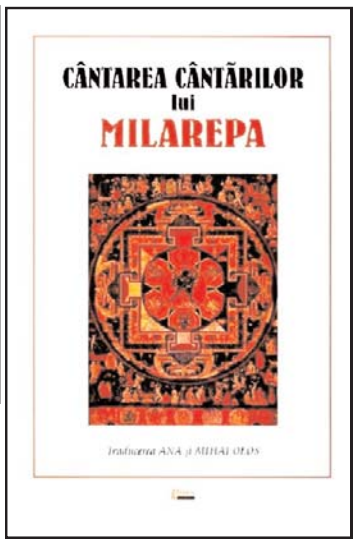
Centrul de Studii Canadiene s-a creat „pentru o mai bună informare a studenţilor despre realităţile de acolo, dar nicidecum pentru a-i încuraja să emigreze –, spunea profesoara Ana Olos în interviul citat. După câte un stagiu de specializare în Canada, începând cu anul universitar 1998-1999, am reuşit să introducem Literatura canadiană anglofonă şi francofonă, la fel şi Studiile canadiene în programa de la filologia băimăreană. Tot atunci am fondat şi Centrul care s-a îmbogăţit mereu cu noi donaţii, înmulţindu-se şi lucrările de diplomă ale studenţilor. Datorită materialului documentar adunat la Centru şi a cursurilor despre Canada, a fost posibilă şi înfiinţarea unui masterat bilingv şi interdisciplinar în 2004, care s-a bucurat de mult succes, dar nu şi de omologarea specializării în nomenclatorul de la minister, la fel cu Studiile americane. Am reuşit să aducem, prin programe finanţate de Consiliului Internaţional de Studii Canadiene, lectori şi scriitori canadieni. Au fost organizate cinci conferinţe internaţionale ale tinerilor canadianişti, subvenţionate de Ambasada Canadei din Bucureşti şi de autorităţile locale, majoritatea lucrărilor fiind publicate. În predare, s-au implicat pe rând şi alţi colegi de la Litere şi Ştiinţe, mulţi dintre ei devenind membri ai Asociaţiei Central Europene de Studii Canadiene (CEACS-AECEC)."

Spirit deschis, multilateral, cu dragoste pentru Litere, pentru cuvântul scris, cu simţ al umorului, ironic şi autoironic, o conştiinţă lucidă asupra realităţii şi propriei existenţe, Ana Olos a revenit de câte ori s-a putut şi la literatura proprie, originală, nu numai ca un hobby, beneficiind şi de mijloacele informatice contemporane, publicând online la Editura Contemporary Literature Press un volum de poeme: *Circumstantial Poems, Plagiaries and Versifications/ Versuri de circumstanţă, plagiate şi versificări*, scrise în engleză şi traduse. Cu modestie, autoarea priveşte de sus, ca să folosim un joc de cuvinte, adică prea critic, propria creaţie: „E un fel de refugiu/subterfugiu sau, mai degrabă, o plecare fără trup în exil. Deşi am trăit şi înregistrat în scris experienţa asta, poate din nevoia de a-mi privi mai puţin subiectiv reacţiile faţă de evenimentele cotidiene, nu am convingerea că ceea ce am scris poate fi considerat literatură. Şi deocamdată nu îndrăznesc să aflu."

În 2015, Ana Olos a publicat, la Fundaţia Triade din Timişoara, fragmente de jurnal şi discuţii avute cu decenii în urmă cu Mihai Olos, o adevărată reconstituire, restituţie şi recuperare culturală: *Mihai Olos. La poveşti în casa de paie – Fragmente de jurnal*. O informaţie din 17 iulie 1982: „Atunci când eram la Baia Mare, mă apăram cu Bucureştii. Când m-am certat cu Bucureştii, mă apăram cu străinătatea. Iar când mă voi certa cu străinătatea, mă voi apăra cu... eternitatea..." O alta, din 19 iulie 1982: „Faima şi mafia, o anagramă... Artistul e mag şi taumaturg..." Din 27-28 mai 1984: „Întâlnirea cu Mircea Eliade. În prima zi la Paris, primul lucru: să meargă la Mircea Eliade. Ora 10. Bătut la uşă. Două doamne vorbind româneşte: «Cine o fi?». «Mihai Olos din Baia Mare, prieten cu Petru Comarnescu şi cu Constantin Noica.» «De unde ştiu numele asta? Stai să mă gândesc. Ştii ce, du-te peste drum la cafenea, dă un telefon de-acolo». Ele mă vedeau prin fereastră, dar eu nu îmi dădeam seama. Aveau chiar la Paris o pictură pe sticlă făcută de mine la Roma, primită de la Horia Roman şi era în casa lor de la Paris, pe peretele din dreapta din salon. Pe o etajeră era şi un sceptru. Pe peretele camerei, în dreapta, cum intri, şi o lingură de lemn sculptată dăruită Domnului Comarnescu. Dară asta mi se pare ciudat, că dl Comarnescu dusese lingura la Chicago, iar acum era la Paris." Artistul se stabilise prin 1996 în Germania. Traducerea din Milarepa, a apărut la Editura Poesis din Cluj-Napoca, în 2014. Fragmentele de jurnal au fost tipărite după plecarea artistului spre cele veşnice.

Am făcut aceste precizări din respect pentru o relaţie atât de strânsă, de familie, şi pentru eternitate, între doi oameni importanţi pentru cultura română. Pe lângă un volum de poezii, alcătuit în 1973, tipărire pe care artistul o dorise postumă, doamna Anagaia are, cum zice, „printre altele, corespondenţa din străinătate, interviurile şi numeroasele sale articole răspândite în presă". (Din interviul realizat de Stelian Ţurlea, *Orizonturi Culturale Italo-Române*, nr. 9, septembrie 2016, anul VI. Interviul a apărut iniţial în *Ziarul de Duminică*.)

Ana Olos este unul dintre cei mai importanţi urmuzologi din toate timpurile şi, prin atenţia acordată marelui prozator, unul dintre cei mai importanţi critici ai Avangardei. Scriind despre acesta, demersul critic a prilejuit asocieri, diferenţe, comparaţii şi contraste cu alte direcţii şi ideologii literare, iar dincolo de toate încadrările posibile, baroc, futurism, constructivism, realism, suprarealism, absurd, existenţialism, fiecare cercetare a sa a evidenţiat direcţia particulară a urmuzismului. Gândire asociativă şi profundă, cu vocaţie comparatistică nu numai în aria literaturii naţionale, ci şi a celei universale, Ana Olos impune, definind şi exemplificând masiv, *urmuzologia*, adică ştiinţa despre o operă originală, magnifică: ştiinţa despre urmuzism. Îmi stau în minte numeroasele asocieri referitoare la Stamate sau Fuchs, de la numele acestora şi până la originalitatea lor ca personaje literare, stările fizice şi psihice prin care trec, într-o densitate textuală rarisimă şi într-o continuă legătură cu muzica, privită ca artă independentă, dar şi ca trăsătură esenţială a prozei urmuziene, cu muzicalitatea şi armoniile ei proprii. Incursiunile în ezoterism, numerologie, credinţe religioase, mituri, istorie şi istoria literaturii, psihanaliză, alte arte, filosofie, au cuprins opera scriitorului născut la Curtea de Argeş din toate laturile de analiză, într-o perspectivă particulară, originală. În *Nota autoarei* (p. 7-9) a volumului *În căutarea lui Urmuz,* Ana Olos mărturiseşte: „De la lectura prozelor sale din «Addenda» scrierilor lui G. Ciprian, apoi, din 1970, când au apărut ediţia Saşa Pană a *Paginilor bizare* şi surprinzătoarea monografie a lui Nicolae Balotă – ambele rămase de atunci repere permanente – Urmuz a fost pentru mine un personaj misterios şi un scriitor în care găseam toată absurditatea lumii în care trăiam, învăţând de la el ironia necesară pentru a supravieţui. A fost o mare frustrare în 1983, când n-am putut merge la centenarul de la Muzeul literaturii, unde avusese loc şi o expoziţie cu seria de picturi *Mătrăguna* ale lui Mihai Olos.

Am început să scriu despre opera lui abia în 1997, stimulată de republicarea paginilor bizare de către mai tânărul meu coleg de la filologia băimăreană Gheorghe Glodeanu, cu un an înainte. […] Apariţia extraordinarei ediţii a academicianului Ion Pop a operei urmuziene, în 2012, cu titlul original din «caietul roşu» al manuscriselor şi amplele note de subsol ale editorului, a fost o revelaţie, prilejuind o imersiune în adevăratele «subterane» ale textelor şi o deschidere spre secretele vieţii lui Demetru, chiar dacă publicarea reacţiei în scris a întârziat câţiva ani. Şi, iată-mă, în 2014, după a treia şi definitiva retragere din învăţământ, stimulată de cartea lui Constantin Cubleşan despre criticii operei urmuziene, din nou în căutarea lui Mitică sau Demetru, fie în contextul vremii sale sau în cărţile altora, autohtoni sau străini, uneori pe fond muzical, cu veselie şi melancolie." Al treilea moment de interes major pentru Urmuz este cel început în 2021, continuat abundent până astăzi, prin articole „apărute în elevata revistă de cultură *Curtea de la Argeş*, de a colabora la rubrica «Urmuziana», începând cu numărul din ianuarie 2021". Aşadar, cu alte cuvinte, iată un critic în căutarea unui autor aşteptat!

Lector atent şi interesat al tuturor lucrărilor doamnei Ana Olos privind opera lui Urmuz, pot afirma, în cunoştinţă de cauză, nu numai preţuirea pentru nuanţarea critică, analitică a prozei sale, dar să îmi exprim şi recunoştinţa pentru cunoaşterea mai profundă a vieţii şi creaţiei scriitorului, aduse în actualitate de exegeza criticului de la Baia Mare, precum şi pentru aprecierile (*Urmuz o enigmă «esplicată»? – în Nord Literar*, februarie, 2021) referitoare la ceea ce am scris despre Urmuz.

Ana Olos face parte din acea categorie de critici literari care, pentru a pătrunde în universul atât de sofisticat (complicat şi pretenţios, chiar preţios, rafinat, fără a fi lipsit de naturaleţe, ci şlefuit până la *epicul pur* şi *muzical*) al creaţiei urmuziene, au nevoie nu numai de informaţie specifică şi de abilitate, ci şi de foarte multă imaginaţie la care invită fiecare cuvânt al scriitorului, el însuşi o personalitate complexă, dificil de descifrat.

Aşadar: o personalitate culturală multiplă, cu preocupări dintre cele mai diverse, legând epoci şi oameni, profesii şi profesiuni de credinţă.

Un senior al culturii!

Poezie fără frontiere

Traducere de Gabriela CĂLUŢIU SONNENBERG şi Germain DROOGENBROODT

Fragila uşurinţă a calendarului

Ramón Martínez López (Spania)

Dacă aş avea de ales între etern şi tine,
n-aş ezita nici măcar o secundă.
M-aş duce îndată în urma paşilor
lăsaţi de tine în nisipul de pe plajă
şi a vântului ce faţa ţi-o dezmiardă
în timp ce-ţi netezeşte surâsul chinuit.
De-ar fi să am de ales, tu ştii prea bine,
cu buze aţâţate aş mângâia,
fugar ca boarea, trupul tău,
abandonându-mă plăcerii trecătoare,
ca apa prelingându-se pe pietre.
De-ar trebui să aleg, nu mi-ar rămâne
decât freamătul fin al pielii tale,
în timp ce seara peste noi ar coborî,
iar noaptea ar stinge urmele mustrării
cuibărite în căuşul lunii în pătrar nou.
Când o să am de ales, fără îndoială,
voi fi de partea zilelor cu tine,
ce nu trădează uşurinţa fragilă
a calendarului.

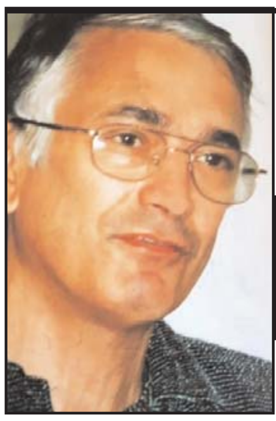
Bărbat

Adel Khozam (Dubai)

Rănit e bărbatul când femeia îi spune „nu eşti bun de nimic",
cuţitul ar vrea să-l înşface, cu el să-şi înjunghie umbra,
din tavan, ventilatorul să-l smulgă, pe el să se avânte în pustii,
dar ştie, în străfunduri de suflet, că, niciodată, femeia nu-l minte.
Căci bărbatul, desigur, e lipsit de valoare,
doar praf îndesat în pântecul ei, scos mai apoi la lumină,
o piatră visând la gingaşele mâini, care ştiu s-o înmoaie.
Mai este bărbatul… acela ce strică,
febril răscolind universul, pe urma acelor doi sâni,
dar, până şi atunci când devine puternic,
rămâne ostatic al parfumului lor,
sclavul fantasmei femeii ce trece
prin propriile sale zbuciumate plăsmuiri.

Seniori ai culturii

George Mihăiţă

Victor ATANASIU

S-a născut la 23 septembrie 1948, la Moreni, Prahova. A absolvit în 1971 Institutul de Artă Teatrală şi Cinematografică „I.L. Caragiale” din Bucureşti. A jucat în zeci de roluri de teatru, în peste 70 de filme, în seriale, a participat la spectacole, a înfiinţat şi condus reviste pentru tineret. Din 2000 este directorul Teatrului de Comedie din Bucureşti. A primit numeroase premii profesionale, în 2002 a fost decorat de preşedintele României cu Ordinul Naţional Serviciul Credincios în grad de Cavaler.

Doina Papp a avut o activitate îndelungată în domeniul criticii de teatru şi de film, a susţinut cronica teatrală în diverse periodice cunoscute, a publicat şi lucrări cu caracter sintetic asupra acestui domeniu, dar s-a făcut cunoscută mai ales prin monografiile consacrate unor actori români fundamentali contemporani: Horaţiu Mălăele, George Mihăiţă, ori regizorului Dan Micu. În opul *Mihăiţă. Reconstituirea unei vieţi,* tipărit cu câţiva ani în urmă la Editura Tracus Arte, autoarea realizează un portret în evantai al unui mare actor, una dintre mândriile de prim rang ale generaţiei noastre.

Cartea poate fi privită şi ca un interviu de ample dimensiuni acordat Doinei Papp de către artist. Comentariile autoarei, de regulă aplicate şi informate, chiar dacă aprecierile nu sunt totdeauna juste în ceea ce priveşte diverse personalităţi culturale notorii, sunt dispuse într-o succesiune bine gândită, care dă impresia de compoziţie organic alcătuită. Ele alternează cu reproducerea unor spuse ale artistului însuşi. Nu este propriu-zis vorba de o biografie documentată punct cu punct în ceea ce priveşte diverse etape din viaţa eroului cărţii, oricât se fac şi câteva referiri la George Mihăiţă din anii copilăriei, când aflăm că i se spunea *Franzeluţă.*

Volumul este axat însă, şi e foarte bine că lucrurile se prezintă astfel, pe discuţia asupra unor creaţii capitale ale unuia dintre cei mai îndrăgiţi interpreţi de către marele public. La aceasta se adaugă notaţiile privind colaborarea lui Mihăiţă cu alţi importanţi actori ai noştri. Nu se omit nici întâlnirile, de crucială importanţă pentru evoluţia artistului, cu mari regizori (Lucian Pintilie, Lucian Giurchescu, Sergiu Nicolaescu, Cătălina Buzoianu).

Trebuie spus din capul locului că George Mihăiţă a debutat, împreună cu colegul său de generaţie de creaţie (ca să utilizez o sintagmă a unuia dintre cei mai profunzi critici literari aparţinători ai generaţiei imediat anterioare celei din care fac parte, Mircea Martin), Vladimir Găitan, printr-o creaţie capitală, aşadar, spre deosebire de atâţia alţi actori, nu a bâjbâit deloc în căutarea propriei personalităţi, ci a pornit de la un film, *Reconstituirea* (1968), care, deşi l-am văzut cu peste jumătate de secol în urmă, mi-a rămas întipărit în minte, şi nu sunt o excepţie în acest sens, secvenţă cu secvenţă, replică cu replică.

Având un scenariu care are la bază o nuvelă de Horia Pătraşcu, scriitor cu o operă foarte restrânsă şi care nu şi-a fructificat nici pe departe valenţele talentului, filmul este o tragedie a cărei acţiune se petrece la sfârşitul anilor ’60 (aşadar exact în epoca când a fost elaborată nuvela inspiratoare) şi înfăţişează în chip sintetic turpitudinile, înjosirile la care erau expuşi oamenii în epoca respectivă, chiar dacă aceasta din urmă a fost în oarecare măsură şi una de incontestabilă deschidere, perioada aparţinând unei prime etape a domniei lui Ceauşescu.

Nenorocirea/nelegiuirea se produce în context, datorită reprezentanţilor autorităţilor locale din cutare colţ de ţară, chemate a reconstitui un fapt divers, căci despre asta e vorba în esenţă, care, prin repetiţia sa, capătă, prin consecinţele şi amploarea semnificaţiilor pe care le dobândeşte în final, dimensiunile unei epopei.

Desigur, nu se poate nega în niciun chip nici talentul peste rând al regizorului, nici contribuţia eminentă a unor mari actori, dintre care au excelat Emil Botta şi George Constantin. George Mihăiţă încarnează cu brio personajul victimei într-o altercaţie între doi tinerei mai degrabă inconştienţi, altercaţie care devine cutremurătoare prin reconstituirea obstinată a scenei micii coliziuni, pornită din zănatica dorinţă ca ea, respectiva reconstituire, să fie perfectă. Mihăiţă, pe de o parte, Găitan, pe de alta, urcă un munte al lui Sisif, ascensiunea şi coborâşul fiind expresia, şi aici, a absurdului tragic al condiţiei umane. Vuică alias Mihăiţă dobândeşte corolarul unei grandori existenţiale, dar şi cristice. Graţie situaţiei de fapt, dar, mai ales, datorită harului interpretului, Vuică, căci acesta este numele personajului, se ridică finalmente la proporţiile unui crucificat fără vină.

Doina Papp insistă pe drept asupra acestui film de debut. Trebuie adăugat că, dat fiind că în acei ani, în ciuda unor declaraţii de principiu ale propagandei, funcţiona destul de straşnic cenzura, pelicula a avut, în primul rând prin interpretarea foarte tinerilor G. Mihăiţă şi Vladimir Găitan, un impact răvăşitor asupra publicului. Cei doi interpreţi parcă ne puneau în faţă oglinda vremurilor în care trăiam, vremuri în care atâţia intelectuali de marcă s-au lăsat aburiţi de mirajul că, odată cu venirea lui Ceauşescu la putere, s-au produs o de-dogmatizare şi o democratizare deplină la noi. Fără a nega unele merite ale regimului, ale lui Ceauşescu în primul rând, din acei ani, tocmai atitudinea Conducătorului faţă de această peliculă arată că dinţii totalitarismului nu se tociseră deloc.

Tovarăşul Ceauşescu, în calitate de critic cinematografic, a decretat că *Reconstituirea* nu este un film bun, pentru că nu ar fi reprezentativ pentru specificul realităţilor din România acelor vremuri. În fond, lucrurile stăteau exact invers. Conducătorul partidului-stat dorea să se prezinte o realitate prefabricată, iar nu aceea existentă aievea.

Trebuie subliniată aici o trăsătură de primă importanţă: actorul nu a fost în primul rând unul de comedie, ci unul de dramă. Toate rolurile mari ale lui George Mihăiţă sunt sub pecetea tragicului, căruia el a ştiut să-i dea viaţă într-un chip inegalabil. Pe de altă parte, aprecierea lui Ceauşescu la adresa filmului *Reconstituirea* a avut un efect de bumerang, cariera lui Mihăiţă, ca să limităm discuţia la el, mergând din succes în succes, solicitările pe care le-a primit fiind atât de numeroase în timp, încât nu e cu nimic greşită afirmaţia că el şi-a trăit în primul rând viaţa pe scenă şi ecran, existenţa omului fuzionând cu cea a artistului.

Îmi permit să adaug la consideraţiile juste şi, uneori, pătrunzătoare, ale Doinei Papp, că întâlnirile cu marii regizori nu au fost doar un certificat de valoare pentru George Mihăiţă, concretizat în faptul că l-au selectat să joace în spectacolele teatrale şi cinematografice pe care ei le-au realizat, dar a fost şi o expresie a gustului select al regizorilor înşişi, lucrurile putând fi interpretate, fără pic de exagerare, că şi ei au preluat, în montările lor memorabile, ceva din strălucirea harului actorului.

Unul dintre cele mai bune comentarii, dacă nu cel mai bun, dintre cele reproduse în carte, este acela al lui Octavian Saiu referitor la viziunea marelui artist asupra primarului din *Revizorul* lui Gogol. George Mihăiţă atinge în această versiune scenică o performanţă foarte greu egalabilă. Dacă nu ai cunoaşte piesa, ai crede că nu Hlestakov, pseudorevizorul, ci el, primarul, este protagonistul. Iar aceasta o realizează la un moment dat prin *tăcere*. Octavian Saiu punctează cu mare putere de pătrundere analitică momentul de neuitat în care, în timp ce toate celelalte personaje etalează buna dispoziţie, care mai de care excelând în slugărnicia de a se arăta teribil de amuzat de toată sporovăiala lui Hlestakov, primarul *tace*. El rămâne într-un încremenit *silenzio stampa*. Graţie viziunii lui George Mihăiţă, conducătorul „oraşului cutare, gubernia cutare”, ca să utilizez o faimoasă sintagmă a altui personaj al comediei, Bobcinski, capătă ceva din subtilitatea lui Zaharia Trahanache din *O scrisoare pierdută,* care „adulmeca”, şi el, că este pe postura unui *păcălit.* Înrudirea este însă doar de suprafaţă, căci, prin *tăcere*, Mihăiţă rosteşte cât mai multe. Refuzul rostirii conţine şi valenţe ale tragicului, întrucât se prevesteşte prin atitudinea personajului, mai bine zis, prin lipsa lui de atitudine, valul de *tsunami,* care este anunţat în finalul capitalei elaborări dramatice.

Cartea este fără cusur la nivelul informaţiei, al punerii în pagină a unor momente esenţiale, tot atâtea expresii ale eclatantelor succese ale unui actor care a marcat odată pentru totdeauna scena şi filmul românesc.

Desigur, nu se poate nega nici apariţia eroului acestor rânduri în filme de duzină şi în spectacole cu caracter revuistic. De punctat e că şi în acest cadru, care i-a creat marelui public imaginea că este vorba de un actor de comedie, Mihăiţă s-a distanţat cu subtilitate, fără urmă de ostentaţie de partitura modestă.

(În imagini, scene din filmul *Reconstituirea*. Sursa: internet.)

→

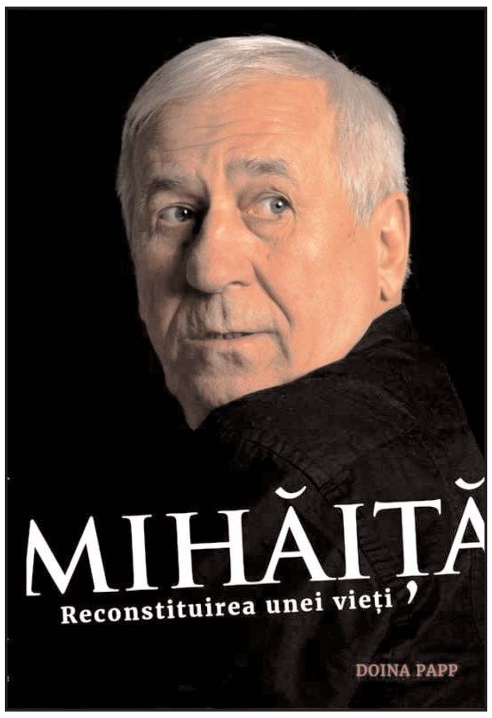
Seniori ai culturii

Iată un exemplu elocvent: într-un film târziu al lui Sergiu Nicolaescu (în care marele regizor şi actor de odinioară, aflat acum la vreme de senectute şi cu chipul împodobit de o barbă care sublinia mai accentuat vârsta înaintată, film care a fost probabil cea mai proastă elaborare în care protagonistul reia rolul celebrului comisar de odinioară, care, în loc să se pensioneze, vrea să ne arate că şi-a păstrat toată agilitatea de panteră de altădată), George Mihăiţă joacă rolul unui răufăcător, care ar fi chipurile împuşcat prosteşte de cel căruia i-ai spune că e un fel de fantomă a bine-cunoscutului personaj din *Cu mâinile curate*. Ei bine, Mihăiţă se detaşează într-un chip subtil de partitura stupidă pe care i-a fost dat să o interpreteze. E aici un umor inefabil, dar, mai ales, o amărăciune subtextuală, indusă subconştientului nostru, că el, actorul atât de credibil, este vârât în chingile unei situaţii ridicol-imposibile. Într-un rol pe care l-a interpretat într-o etapă mai apropiată de vremurile noastre, anume acela al lui Ilie Tudorin din *Palilula*, actorul mărturiseşte că nu a jucat, ci a trăit pe scenă.

Este o afirmaţie limitativă: el totdeauna, mai ales în rolurile de bază, a făcut să se uite că e vorba de o alcătuire în ficţiune, anume un personaj sau altul, şi ne-a dat impresia răvăşitoare că am găsi în faţă un om în carne şi oase. Deşi a făcut afirmaţii de principiu, despre dragostea sa pentru comedie, creaţia sa nu aparţine, consider, în primul rând comediei. Aşa se întâmplă şi cu ipostaza în care ni-l propune el pe celebrul Cocoşilă dintr-o dramatizare inedită a *Moromeţilor.* Aceasta o percepem foarte bine dintr-o fotografie a lui Cocoşilă, cel din dramatizare. El are ceva din tragicul subtextual al personajului, dimensiune asupra căreia nu insistă în roman Marin Preda. Sfâşierea lăuntrică, deductibilă, dar niciodată exprimată, se datorează percepţiei din adâncurile fiinţei lui Cocoşilă că nu va reuşi niciodată să se pătrundă de profunzimea cugetărilor Învăţătorului său, Moromete. George Mihăiţă ne sugerează în chip inefabil un Cocoşilă chinuit, când „obiectul" adoraţiei sale îi spune că „Gândul tău, Cocoşilă, e la alte prostii", tocmai lui, care, ca un idolatru până în vârful unghiilor aşa cum este, „răsucea priviri de respect pentru Moromete".

Amintesc că regia spectacolului aparţine lui Alexandru Dabija, că rolul lui Moromete a fost jucat de strălucitul Marcel Iureş, iar reprezentaţia s-a jucat la Teatrul Act.

În perioada imediat postdecembristă, George Mihăiţă şi-a descoperit şi valorificat, ajutat şi de un context favorabil, şi alte valenţe ale talentului său. În primul rând, este vorba de capacitatea sa de manager redutabil, fapt recunoscut de toată lumea. Mergând pe urmele lui Radu Beligan, actorul a făcut din Teatrul de Comedie una dintre cele mai prestigioase instituţii de acest profil din toată ţara. Iar prin cuvântul „profil" nu înţeleg că ar fi vorba doar de comedie, ci de opere dramatice şi creaţii scenice, în genere.

S-a manifestat George Mihăiţă în această perioadă şi în ipostaza de director de revistă. E vorba de publicaţia *Salut!*, ale cărei prime exemplare, o mărturiseşte el însuşi cu umor în paginile cărţii Doinei Papp, s-a dus personal să le distribuie în Bucureşti. Această revistă e în acord cu preocuparea mai veche a lui pentru adolescenţi şi dramele lor. La sfârşitul anilor '70 am avut, graţie acestei preocupări a sa, ocazia să-l cunosc personal pe marele actor şi, oricât eram de pe atunci un critic literar cu un anume renume, m-am simţit flatat, aşa cum mă simt şi acum, când mă aflu în preajma sa.

A deţinut în paginile ziarului *Scânteia tineretului,* cel mai bun şi cel mai independent în atitudine cotidian din România comunistă, o rubrică în care erau inserate fraze mişcătoare din confesiunile unor adolescenţi. George Mihăiţă a scos ulterior o selecţie de texte, bine alcătuită, consacrată aceleiaşi problematici.

Graţie volumului Doinei Papp am putut uneori afla, alteori a-mi reaminti, diverse aspecte şi etape din evoluţia acestei puternice personalităţi. Poate cele mai elocvente din această carte sunt ilustraţiile. Considerabile ca număr, ele nu doar sunt selectate cu rigoare, ci şi puse într-o anume succesiune elocventă. Emoţionantă, de exemplu, este acea fotografie în care marele actor este înfăţişat în anii maturităţii alături de Vladimir Găitan, ei doi alcătuind, cine nu o ştie?, tandemul de tineri de-abia ieşiţi din adolescenţă care au debutat fulminant în *Reconstituirea.*

Găsim şi alte fotografii prea pline de vibraţie, în care îl vedem pe eroul acestor pagini alături de alţi maeştri ai scenei şi filmului românesc, dintre care, unii dintre ei, nu mai sunt, din păcate, în mijlocul nostru.

Acut emoţionante sunt fotografiile celor trei odrasle, îndrăgite la un mod sublim de actor. George Mihăiţă are, precum împăratul din poveste, trei fii. E o deosebire totuşi: nu doar mezinul, cum se întâmplă în basme, e destoinic, ci şi ceilalţi. În josul fotografiei fiecăruia se notează cu consecvenţă „Dar mai presus de toate...", aşadar fiii sunt puşi în exclusivitate în prim-planul atenţiei şi afecţiunii fundamentalului artist.

Dragostea sa s-a manifestat, aşa cum trebuie, nu prin răsfăţ, toxic pentru exprimarea unei personalităţi proprii a descendenţilor, nici prin obligarea acestora, cum se întâmplă în atâtea alte cazuri, de a îmbrăţişa profesia părintelui. Nu, hotărât nu, lucrurile nu stau astfel. Tudor, ca să mă rezum la a-l da exemplu pe fiul cel mai mare, este un performer recunoscut unanim în arta jiu jitsului.

O piesă vrednică a se afla într-o expoziţie de fotografii este aceea în care George Mihăiţă este înfăţişat alături de Tudor. Actorul etalează o puternică mândrie, dar e limpede că nu e mândru de sine, de calităţile sale, ci de fiul său, de calităţile acestuia din urmă, inclusiv prin faptul că fiul e apreciabil mai înalt decât sine.

Un cuplu de fotografii de colecţie e alcătuit din aceea în care personajul acestor rânduri, tânăr fiind, îl are pe umăr pe Tudor-copil, iar, mai apoi, Tudor, ajuns bărbat în toată firea, îl are pe umăr pe fiul său, Marc. Aceste două imagini i-ar fi plăcut la superlativ lui Arghezi, un atât de entuziast în ceea ce priveşte ilustrarea elocventă a succesiunii generaţiilor.

Cartea Doinei Papp se încheie cu înşirarea mulţimii de roluri jucate în teatru şi film de un actor de o individualitate artistică inegalabilă, altfel un om afabil, generos, care se poartă cu toată lumea natural, ca şi cum nu s-ar deosebi cu nimic de marea masă a semenilor săi, deşi e limpede pentru oricine că e cu mult deasupra ei.

Mă simt un privilegiat că am putut să aştern aceste rânduri. În sfârşit, nu pot să nu punctez că elaborarea comentată aici reprezintă o fericită excepţie, anume aceea că unul dintre contemporanii noştri este elogiat, se emit aprecieri fundamentate analitic asupra performanţelor sale profesionale, se oferă informaţii despre el şi este lăsat să comenteze şi să ofere informaţii, care sunt atât de preţioase, întrucât ele se referă la o personalitate atât de proeminentă, strălucitoare, plurivalentă.

Poeme de jar – De la Nistru pân' la Tisa

Nu-s vinovat faţă de ţara mea

Andrei Ciurunga

La ora când cobor, legat în fiare,
să-mi ispăşesc osânda cea mai grea,
cu fruntea-n slavă strig din închisoare:
– Nu-s vinovat faţă de ţara mea.

Nu-s vinovat că mai păstrez acasă
pe-un raft, întâiul meu abecedar
şi că mă-nchin când mă aşez la masă,
cuviincios ca preotu-n altar.

Nu-s vinovat că i-am iubit lumina
curată cum în suflet mi-a pătruns,
din via dată-n pârg sau din grădina
în care-atâţia şerpi i s-au ascuns.

Nu-s vinovat că-mi place să se prindă
rotundă ca o ţară hora-n prag,
sau c-am primit colindători în tindă,
cum din bunic în tată ne-a fost drag.

Nu-s vinovat că toamnele mi-s pline
cu tot belşugul, de la vin la grâu,
şi c-am chemat la praznic pe oricine,
cât m-am ştiut cu cheile la brâu.

Dac-am strigat că haitele ne fură
adâncul, codrii, cerul stea cu stea
şi sfânta noastră pâine de la gură –
nu-s vinovat faţă de ţara mea.

Nu-s vinovat c-am îndârjit şacalii
când am răcnit cu sufletul durut
că nu dau un Ceahlău pe toţi Uralii
şi că urăsc hotarul de la Prut.

Pământul meu, cum spune şi-n izvoade,
l-a scris pe harta lumii Dumnezeu,
şi câţi prin veacuri au venit să-l prade
îl simt şi-acum pe piept cât e de greu.

De-aceea când cobor legat în fiare,
împovărat de vina cea mai grea,
cu fruntea-n slavă gem din închisoare:
– Nu-s vinovat faţă de ţara mea.

(După Ilie Popa, editor, *Antologia liricii de detenţie anticomunistă din spaţiul românesc*, Editura Fundaţiei Culturale Memoria, Bucureşti, 2016)

Alba Iulia

Dumitru Matcovschi

Nu iluzie deşartă.
Post de veghe, avanpost.
Şi desprindere de soartă.
Şi întoarcere la rost.
Clipa dorului. Osânda.
Sfântă. Ca Duminica.
Îngerii în clipă cântă:
Alba-Iulia!
Clipa dorului. O vamă.
O plătim şi o trăim.
Lor de ea le este teamă.
Noi cu vama nemurim.
Clipa Dorului. O vrere.
Vrerea mea şi vrerea ta.
Vrerea e de înviere:
Alba-Iulia!
De la Nistru pân-la Tisa,
de la Tisa în Carpaţi,
din Carpaţi până la mare:
fraţi, întotdeauna fraţi!
Nicio graniţă prin inimi:
suverană inima.
Fără Ţară suntem nimeni:
Alba-Iulia!

Podul de reviste

Fără trecut, prezentul este o dramatică epopee tragi-comică

Ion ANDREIŢĂ

Citesc/recitesc cele două ziare săptămânale ale românilor din Bucovina de Nord, aflată sub administraţia ucraineană: *Gazeta de Herţa* şi *Monitorul Bucovinean* (care în loc să aibă redacţia la Cernăuţi, fiind ziarul întregii regiuni, subzistă cu greu la Hliboca) – publicaţii pe care mi le trimite, din când în când, colega de condei Doina Cernica de la Suceava.

Răsfoiesc numărul din 11 mai a.c. al *Monitorului Bucovinean*. Trec peste sintagma sărăciei înscrisă chiar sub titlu – *Preţ negociabil* – şi citesc. Sunt redate diverse întâmplări la zi din viaţa comunităţii româneşti: „În flori şi soare surâde primăvara"; „Cuvânt în memoria lui Vasile Tărâţeanu" (articol semnat de Niculae Suciu din Gherla); „Dansatorii din părţile Hlibocii au cucerit capitala României prin evoluţiile lor spectaculoase: Au adus de la Bucureşti patru locuri întâi"; „O trăistuţă de la doamna Olga e ceva la modă şi elegant" – ş.a.m.d.

Pe pagina 1 îmi atrage atenţia un articol semnat de Vasile Gheiniş: „…Şi a făcut peste fiu semnul crucii, binecuvântându-l la drum". Fiul, Ilia, locuind cu familia în Hliboca, se hotărăşte să plece voluntar pe front, ca să apere patria. Mama, Viorica A. Lopuleac, înţelege dorinţa fiului. „A făcut peste el semnul crucii şi a zis încetişor: Dumnezeu să te aibă în pază." Şi Dumnezeu l-a avut în pază: l-a readus acasă viu şi nevătămat. Într-o altă localitate din crucificata Bucovină, Tărăşeni, fiul altei mame, tot româncă, Iuri Staniţchi, pleacă şi el pe front, lăsând acasă, pe lângă bătrâna mamă, soţia şi doi copii. Din păcate, el nu s-a mai întors acasă: glonţul l-a nimerit pe când lupta pentru apărarea Bahmutului.

Fiul din Hliboca va trăi, va munci, se va bucura de darurile vieţii.

Fiul din Tărăşeni nu se va putea bucura de niciunul din darurile vieţii. Numele lui va rămâne înscris pe placa memorială a liceului din localitate, al cărui elev a fost – la dezvelirea căreia, mama, „din cauza lacrimilor amare, a fost în stare doar de câteva vorbe de recunoştinţă tuturor, pentru că păstrează amintirea fiului ei" (am citat din acelaşi Vasile Gheiniş).

Nu se va mai întoarce viu, la obârşia lui, nici Ilia Kmit, „originar din satul Brusniţa, din părţile Vijniţei", căzut eroic „în timpul unei misiuni de luptă, apărând Patria", „la 18 februarie 2023, într-un bombardament de artilerie, în apropierea localităţii Ivanivske, din regiunea Doneţk" (după cum informează *Corespondentul nostru*).

Se pare că a devenit o tradiţie ca numele eroilor români bucovineni căzuţi pe câmpul de luptă să fie imortalizate pe plăci comemorative fixate pe faţada liceelor ai căror elevi au fost. Tărtăşenilor li se alătură de puţină vreme Costicenii (comună din regiunea Cernăuţi): pe frontispiciul Liceului „Ion Vatamanu" au fost fixate, în pojarul iulie-cuptor, două plăci în memoria soldaţilor-eroi Ion Rotari şi Ion Alupei, nume scrise, din păcate, cu litere chirilice; batjocură suferită mai întâi de către domnitorul Alexandru cel Bun (*Oleksandra Dobrogo*, scris cu litere slave; *Oleksandr Dobryy*, cu litere latine) sub sigiliul căruia a fost atestat pentru prima oară numele oraşului Cernăuţi, la 8 octombrie 1408.

Se pune, firesc, întrebarea: ce se întâmplă, între timp, pe-acasă, pe la alde românii care-şi dau viaţa, alături de colegii lor ucraineni, pentru apărarea patriei comune? Pe acasă nu prea se întâmplă lucruri bune, dimpotrivă. Li se taie dreptul la şcoală în limba lor, li se pângăresc bisericile, li se dărâmă statuile, li se pocesc puţinele nume de personalităţi date unor străzi (a se vedea Alexandru cel Bun), li se confiscă mormintele din cimitire. Evident, nu de către colegii lor de luptă ucraineni, ci de către ce-i care-i trimit la luptă şi pe ucraineni, şi pe românii bucovineni. De către autorităţile statului ucrainean.

O vorbă avertizează că pentru a înţelege mai bine prezentul, e necesar să te uiţi puţin şi peste umăr, la trecut. Nu departe. Aci, în trecutul aş zice imediat, care are încă destui contemporani ce pot depune mărturie. Să zicem anul 1991, când abia scăpasem de socialismul de dictatură şi debarcasem cu arme şi bagaje, cu surle şi trâmbiţe, în mult doritul capitalism de democraţie. Şi să zicem că era luna iunie – ca acum. Două evenimente au marcat, în mod deosebit, această lună, în ziua de 28 iunie.

La 28 iunie 1883 era arestat Mihai Eminescu, în vârstă de 33 de ani, directorul importantei publicaţii *Timpul,* devenind astfel primul ziarist deţinut politic din România. Atunci, la 28 iunie 1991, se împlineau 108 ani de la tragicul atentat; astăzi s-au împlinit 140 de ani. *28 iunie* – dată pe care Uniunea Ziariştilor Profesionişti din România a cerut-o, de mai multe ori, a fi oficializată ca Zi a Ziaristului Român, pe care Parlamentul alogen de la Bucureşti (ca naţionalitate, dar mai ales ca simţire) a respins-o totdeauna.

Tot la 28 iunie 1991, în Congresul American se petrecea un eveniment mai puţin obişnuit, dar în maniera de a fi a acestui popor născut în gustul/mustul libertăţii (fie ea şi cu arma-n mână) din care şi-a făcut cauză planetară. „La 28 iunie 1991 – citez dintr-un articol al revoluţionarului Claudiu Iordache – Senatul SUA a emis Rezoluţia 148, prin care hotărăşte că Guvernul SUA trebuie să susţină eforturile Moldovei de negociere a reunificării României cu Moldova. Congresul 102, Sesiunea 1, Rezoluţia Senatului 148 – Pentru a exprima convingerea Senatului că Statele Unite trebuie să susţină dreptul la autodeterminare al poporului din Republica Moldova şi *Bucovina de Nord*" (subl. mea). Hotărârea a fost depusă în Senat şi semnată de dl. Pressler şi de dl. Helms – şi trimisă Comitetului pentru Relaţii Internaţionale. În argumentarea propunerii, autorii au făcut o succintă trecere în revistă a momentelor importante din istoria Basarabiei, de la răpirea sa, în anul 1812, până în prezent; cu exemple semnificative din perioada ţaristă şi sovietică, privitor la drama românilor din ambele regiuni, Basarabia şi, după 1940, Bucovina de Nord-Herţa. Subliniind că la 23 iunie 1990, Moldova se declară stat suveran, în Rezoluţie se expune clar şi convingător: „Întrucât statele semnatare ale Actului Final de la Helsinki au acceptat principiul egalităţii între popoare şi dreptul acestora la autodeterminare" şi, întrucât, în temeiul articolului 8 din Actul Final de la Helsinki, „toate popoarele au mereu dreptul, în deplină libertate, să-şi hotărască, când şi dacă doresc, statutul politic intern şi extern, fără ingerinţe exterioare, şi să îşi unească după propria voie dezvoltarea politică, economică, socială şi culturală"; „Aşadar, să fie decis. în momentul de faţă, că este convingerea Senatului că Guvernul Statelor Unite trebuie: *1. Să susţină dreptul la autodeterminare al poporului Moldovei şi al Bucovinei de Nord, ocupate de Uniunea Sovietică, şi să emită o declaraţie în acest scop şi, 2. Să susţină eforturile viitoare ale Guvernului Moldovei să negocieze în mod paşnic, dacă aceasta le este voia, reunificarea României cu Moldova şi Bucovina de Nord, după cum s-a stabilit în Tratatul de Pace de la Paris din 1920, în normele predominante ale dreptului internaţional şi în conformitate cu Principiul 1 al Actului Final de la Helsinki*".

Această Rezoluţie a Senatului american are o importanţă crucială pentru recunoaşterea internaţională a dreptului României şi Moldovei de a se reuni (cu trimiteri evidente şi la Bucovina de Nord-Herţa). Precizez încă o dată: este atitudinea oficială a SUA, exprimată în Congresul american. Chiar dacă au trecut 32 de ani (pe 28 iunie) de la adoptarea Rezoluţiei, ea nu a fost abrogată de alt act emis de aceeaşi autoritate.

Se naşte, firesc, întrebarea: Ce-i de făcut? Cum trebuie înţeles? De către noi, Basarabia, alături de cele trei judeţe sudice, alături de Bucovina de Nord şi Herţa, aflate sub autoritate ucraineană. Ce demersuri ar trebui întreprinse, spre a nu dezamăgi Congresul american şi, evident, partenerul nostru strategic. Dar şi: Ce trebuie să înţeleagă conducerea Republicii Moldova, ca şi autorităţile conducătoare ale Ucrainei? Iată o importantă temă de meditaţie – şi nu doar atât.

Dar dacă tot aruncarăm o privire peste umăr, în trecutul apropiat, să mai cercetăm un eveniment, petrecut în acelaşi an, 1991. *Ucraina anunţase că la 1 decembrie 1991 va organiza un Referendum prin care să-şi declare independenţa.* Cu câteva zile înainte, pe 28 noiembrie 1991, Parlamentul României s-a întrunit în şedinţă extraordinară şi a adoptat următorul document: *Declaraţia Parlamentului României privind Referendumul din Ucraina, din 1 Decembrie 1991* – al cărei text îl transcriu în continuare:

***Parlamentul Românei** a luat cunoştinţă de hotărârea autorităţilor de la Kiev de a organiza la 1 decembrie 1991 un referendum asupra independenţei Republicii Ucraina.*

Profund ataşat principiilor fundamentale ale respectării drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului şi ale popoarelor de a-şi hotărî soarta, Parlamentul României salută hotărârea autorităţilor ucrainene de la Kiev de a organiza un referendum privitor la independenţa Republicii Ucraina. Având în vedere că acest referendum ar urma să se desfăşoare şi pe teritoriile româneşti – Bucovina de Nord, Ţinutul Herţa, Ţinutul Hotin, precum şi judeţele din sudul Basarabiei – Parlamentul României declară solemn că aceste teritorii au fost rupte din trupul ţării, iar Pactul Ribbentrop-Molotov a fost declarat nul şi neavenit, ab initio, de URSS la 24 decembrie 1989 şi de Parlamentul României la 24 iunie 1991.

Desigur, este dreptul Ucrainei să organizeze un referendum pentru independenţa sa, dar acest referendum nu poate avea valabilitate în privinţa teritoriilor româneşti anexate abuziv de fosta URSS, teritorii ce nu au aparţinut niciodată Ucrainei şi sunt de drept ale României.

1. Parlamentul României reiterează ataşamentul faţă de prevederile Actului Final al Conferinţei CSCE de la Helsinki, care admite posibilitatea modificării frontierelor pe căi paşnice, diplomatice.

2. Parlamentul României declară solemn că referendumul organizat de autorităţile de la Kiev în teritoriile româneşti încorporate cu forţa în cadrul fostei URSS – respectiv Bucovina de Nord, Ţinutul Herţa, Ţinutul Hotin, precum şi judeţele din sudul Basarabiei – este nul şi neavenit, precum şi consecinţele acestuia.

3. Parlamentul României cere parlamentelor şi guvernelor tuturor statelor care vor recunoaşte independenţa Ucrainei să declare că această recunoaştere nu se extinde asupra teritoriilor româneşti menţionate.

(În imagine, monumentul lui Mihai Eminescu de la Cernauţi. Sursa: internet.)

→

AŞM la dublă sărbătoare

Raia ROGAC

În luna iunie a fiecărui an, mai precis, pe 12 iunie, Academia de Ştiinţe a Moldovei (AŞM) îşi adună savanţii şi oaspeţii de onoare în Sala Azurie pentru a-şi sărbători Ziua de naştere, dar şi Ziua profesională. N-a constituit o excepţie nici anul acesta, solemnitatea fiind dedicată celor 62 de ani de la fondarea AŞM şi 77 de ani de la crearea primelor instituţii academice care au constituit ulterior nucleul Academiei.

În cuvântul inaugural, preşedintele Academiei de Ştiinţe, acad. Ion Tighineanu, i-a salutat pe cei prezenţi: membrii titulari, membrii corespondenţi şi membrii de onoare ai AŞM; directorii de institute şi rectorii universităţilor; directorii şi preşedinţii unor agenţii; cercetători, oaspeţi din ţară şi de peste hotare. Evenimentul s-a desfăşurat atât cu prezenţă fizică, cât şi online.

În continuare, vorbitorul a făcut o trecere în revistă a realizărilor din ultima perioadă. Astfel, audienţa a aflat că deosebit de prodigioasă s-a dovedit a fi munca academicienilor Ion Toderaş şi Aurelian Gulea, care au obţinut Marele Premiu la Expoziţia Internaţională de Invenţii de la Geneva, ediţia a 48-a, pentru o lucrare în colaborare cu prof. Sébastien Floquet din Franţa, dedicată elaborării unui supliment alimentar pe bază de molibden care stimulează sistemul imunitar al albinelor, de real folos pentru apicultorii din lumea întreagă.

Referindu-se la domeniile artistic şi literar, preşedintele AŞM a menţionat că la patru mai 2023 compozitorii Gheorghe Mustea, membru titular al AŞM, şi Constantin Rusnac, Doctor Honoris Causa al AŞM, au fost aleşi membri ai Academiei Europene pentru Ştiinţe şi Arte (EASA – European Academy of Sciences and Arts), iar în cadrul Zilelor revistei *Convorbiri literare* de la Iaşi, ediţia a XXVII-a (20-22 aprilie 2023), academicianul Mihai Cimpoi a obţinut Premiul Naţional „Titu Maiorescu” pentru critică literară.

Preşedintele AŞM a prezentat şi câteva momente importante ale Anului Internaţional al Ştiinţelor Fundamentale pentru Dezvoltare Durabilă, declarat la sesiunea a 76-a a Adunării Generale a Naţiunilor Unite din 2 decembrie 2021 de mare însemnătate pentru aceste ştiinţe, întru asigurarea progresului în medicină, industrie, agricultură, resurselor de apă, energetică, mediu, tehnologie, cultură etc. Arătând că Anul Internaţional al Ştiinţelor Fundamentale se va încheia la 15 decembrie curent cu o solemnitate ce se va desfăşura la Centrul European de Cercetări Nucleare din Geneva, a remarcat cu multă mândrie că evenimentul de mare amploare va da curs în premieră Imnului de Dezvoltare Durabilă „Planeta Albastră”, autorul acestuia fiind amintitul compozitor Constantin Rusnac.

În aceeaşi ordine de idei, raportorul a subliniat că Academia de Ştiinţe a Moldovei colaborează cu multe academii europene şi naţionale pentru consolidarea cercetărilor fundamentale.

În cadrul reuniunii Consiliului Ştiinţific Internaţional de la Paris, recent, acad. Ion Tighineanu a discutat cu preşedinţii academiilor de ştiinţe din Ţările Baltice pentru o mai mare deschidere şi extindere a relaţiilor de colaborare şi dezvoltare.

Academia de Ştiinţe a Moldovei întreţine fructuoase relaţii de conlucrare cu Academia Română, care în ultima perioadă s-au concretizat în conformitate cu un plan concret de acţiuni comune, elaborat pentru anul în curs. „În continuare este necesară revenirea la proiectele bilaterale, care au servit pe timpuri drept reper pentru asocierea Republicii Moldova la programele comunitare de cercetare şi inovare, precum şi revenirea la schimburile inter-academice”, a ţinut să mai menţioneze acad. Ion Tighineanu, spunând că pentru reluarea practicilor reciproc avantajoase se impun unele modificări în Codul cu privire la ştiinţă şi inovare al Republicii Moldova, care vor suplimenta atribuţiile AŞM cu dreptul de organizare a schimburilor inter-academice dintre cercetătorii din institutele Academiei Române (AR) şi cei din organizaţiile de drept public din domeniile cercetării şi inovării ale R. Moldova.

Într-o replică cordială, transmisă online, preşedintele Academiei Române, Ioan-Aurel Pop a relevat următoarele: „În ultimele luni, împreună cu domnul academician Tighineanu şi membrii conducerii Academiei de Ştiinţe a Moldovei, am pus la cale o colaborare mult mai strânsă decât până acuma şi am vrea ca dincolo de orice meandre ale politicii să fim capabili să ducem mai departe această colaborare dintre două academii frăţeşti. De aceea, gândul meu, spre Academia de la Bucureşti, cu filiale la Iaşi, la Cluj, la Timişoara, ca şi spre Chişinău, este unul de înţelegere, de colaborare, de frăţie ca pentru două academii care vorbesc aceeaşi limbă, care preţuiesc aceleaşi valori, care laudă acelaşi poet naţional. Chiar dacă, vorba unui cronicar moldovean, «Nu-s vremile supt oameni, ci bietul om – supt vremi», vreau să cred că această colaborare a noastră va traversa toate vicisitudinile şi va aduce bine, frumuseţe, înţelegere, iubire şi bunătate în rândul poporului român, oriunde s-ar afla el.”

Urări de felicitare, pe aceeaşi cale, adică online, au venit şi din partea acad. Anatoly Zagorodny, preşedintele Academiei Naţionale de Ştiinţe din Ucraina (ANŞU), ţară vecină, care luptă cu mare curaj împotriva războiului cotropitor, dezlănţuit de Federaţia Rusă împotriva unui stat independent, care are toată susţinerea şi admiraţia AŞM şi a RM în general. Preşedintelui Academiei Naţionale de Ştiinţe din Ucraina i s-a alăturat cu un mesaj de felicitare şi acad. Jūras Banys, preşedintele Academiei de Ştiinţe din Lituania, ambii urându-le omagiaţilor succese, pace şi prosperitate.

Şirul mesajelor de felicitare au continuat şi de la tribuna AŞM din partea oaspeţilor de onoare ai Academiei de Ştiinţe a Moldovei Eva Kondorosi, membru titular al Academiei de Ştiinţe din Ungaria, şi Sierd Cloetingh, profesor la Universitatea Utrecht din Ţările de Jos, aflaţi într-o vizită de lucru la AŞM, conferenţiari la Şcoala de Vară cu genericul „Calea spre descoperiri ştiinţifice”.

Din partea oaspeţilor locali au rostit urări de bine şi prosperitate prof. univ. Emil Ceban, membru corespondent al AŞM şi preşedinte al Consiliului Rectorilor din Republica Moldova, dr. Andrei Popa, director general adjunct al AGEPI, ş.a., care, între altele, au mulţumit şi pentru ajutorul şi sprijinul din partea AŞM.

Un alt moment festiv a fost înmânarea legitimaţiilor celor 19 noi membri corespondenţi aleşi la Adunarea Generală a AŞM din 10 martie curent, care au depus jurământul de a servi cauzei de cercetare şi de promovare a Ţării acasă şi peste hotare.

Astfel, actualmente, Academia de Ştiinţe a Moldovei are în componenţa sa 76 de membri, în raport egal, 38 de membri titulari şi 38 de membri corespondenţi. Merită remarcat faptul că 40 de personalităţi notorii au obţinut titlul de Doctor Honoris Causa al AŞM. La ceas aniversar, aproape întregului corp academic i-au fost oferite distincţii AŞM şi ale unor instituţii internaţionale, precum şi diplome de merit şi gratitudine.

Şedinţa festivă a AŞM a fost întregită de câteva expoziţii: cea cu genericul „Rezultatele cercetărilor membrilor AŞM – în beneficiul societăţii pe calea integrării europene”, o expoziţie de cărţi, o expoziţie de fotografii şi o expoziţie de lucrări ale pictoriţei Natalia Procop, cercetător ştiinţific AŞM.

Compozitorul Constantin Rusnac, Artist al Poporului, a pregătit pentru sărbătoriţi o surpriză muzicală: alături de Artista Poporului Margareta Ivanuş, supranumită regina romanţei, de solista Teatrului de Operă şi Balet „Maria Bieşu” Taisia Caraman şi de laureata Concursului „Crizantema de Argint”, ediţia 2022, Veronica Roşca, au susţinut un minispectacol, florilegiu de romanţe, acompaniate de maestrul şi autorul lor, amintit mai sus.

Dubla sărbătoare a Academiei de Ştiinţe a Moldovei, desfăşurată în cadru festiv, s-a încheiat cu *Odă Academiei de Ştiinţe,* o inspirată şi încântătoare piesă scrisă de marele compozitor, academicianul Eugen Doga, care, tradiţional, răsună la toate solemnităţile AŞM şi cei prezenţi o ascultă cu emoţie, ridicându-se în picioare.

---

*4. **Parlamentul României** se pronunţă pentru începerea unui dialog cu Parlamentul de la Kiev în vederea examinării, împreună, a problemelor stabilirii unor relaţii de bună vecinătate şi colaborare între România şi Ucraina şi invită, în acest scop, o delegaţie parlamentară ucraineană să efectueze o vizită la Bucureşti, cât mai curând posibil.*

5. Parlamentul României solicită guvernului ţării să înceapă de urgenţă negocieri cu autorităţile de la Kiev în problema teritoriilor româneşti anexate cu forţa de URSS.

Această Declaraţie a fost adoptată de Parlamentul României în şedinţa din 28 noiembrie 1991, cu unanimitate de voturi.

Preşedintele Senatului – academician Alexandru Bârlădeanu; Preşedintele Adunării Deputaţilor – Marţian Dan.

Iată, aşadar, datele la zi ale acestei importante probleme româneşti. Cercetate prin două prisme de necontestat: Parlamentul Statelor Unite ale Americii (Congresul) şi Parlamentul României – ambele surprinse într-un moment fast al istoriei. Sigur, nişte lămuriri, răspunsuri ar fi fost/sunt încă de aşteptat. Dar din partea cui? *Parlamentul României solicită guvernului ţării să înceapă de urgenţă negocieri cu autorităţile de la Kiev în problema teritoriilor româneşti anexate cu forţa de URSS*… Care guvern? Petre Roman? Ce interes patriotic ar fi avut acest PR (Neulander) dincolo de a fi decapitat industria ţării, considerată un „morman de fier vechi”? Care preşedinte? Emil Constantinescu, cu armă la şold Adrian Severin, ministru de Externe, care nu ştia cum să strecoare pe sub mână Insula Şerpilor pe harta Ucrainei, la Tratatul (trădător) din 1997? Ciorbea? Radu Vasile? – jucători de alba-neagra? Johannis, actualul preşedinte?

Pun punct puţinelor întrebări. Răspunsurile (şi atitudinea/acţiunea) ţin de cei care mai ştiu şi gândesc româneşte.

Post-scriptum: O anecdotă

Recent, după rotirea guvernamentală, a început să circule pe internet următoarea anecdotă:

Ucraina are nevoie de bani.
Ciolacu să propună cumpărarea celor patru teritorii româneşti.
Plătim prin colectă publică.
Cine e de acord?

Fără comentarii.

Istoria de lângă noi

Originea românilor (XXVI)

Originea limbii române

Dan D. FARCAŞ

Lingviştii presupun că populaţiile care trăiau acum 5000 de ani în nordul Mării Negre vorbeau o limbă comună, numită *proto-indo-europeană* (PIE), care a şi fost reconstituită, prin nenumărate lucrări de specialitate (ele diferă, dar nu foarte mult, de la un autor la altul).

Graţie superiorităţii pe plan militar faţă de alte populaţii (inclusiv prin călărit, roata şi carele, armele de bronz, apoi de fier etc.), vorbitorii limbii PIE au luat în stăpânire, treptat, toată Europa şi o bună parte din Asia. Cuceritorii s-au şi aşezat în locurile cucerite şi şi-au impus şi limba, care a preluat, fără îndoială, şi „elemente de substrat", ţinând de limbile şi cultura populaţiilor cucerite. Apoi, într-o a doua fază, timp de două-trei milenii, s-au produs alte migrări, ale unor grupuri indo-europene, peste alte grupuri indo-europene, ducând la noi şi noi amestecuri lingvistice. Rezultatul a fost mozaicul actual de limbi de origine europeană.

Se consideră că graiurile proto-indo-europene s-au scindat, într-o primă fază, în două mari grupuri, numite *satem* şi *centum,* după cuvântul care desemna numărul 100. În anul 500 BC, urmaşele grupului *centum* cuprindeau toate limbile din Europa de Vest, Italia şi Grecia (iar actualmente familiile de limbi latine, germane, celte şi greaca). În aceeaşi perioadă, graiurile grupului *satem* erau răspândite din Europa de Est, inclusiv Dacia, până în India (generând actualele familii slave, baltice şi indo-iraniene). Există o corelaţie semnificativă între aceste două grupuri lingvistice şi cele două haplogrupuri: R1a (cu *satem*) – R1b (cu *centum*).

Românii se situează la intersecţia tuturor acestor diviziuni. Ei posedă o proporţie relativ echilibrată între cele două haplogrupuri, R1a şi R1b, având şi o limbă care este oarecum o excepţie de la clasificarea *satem/centum*, din cauza suprapunerii succesive a mai multor straturi lingvistice, pe parcursul unor repetate cuceriri şi aporturi de populaţie. Vechea limbă traco-dacă era mai degrabă *satem,* în timp ce latina era *centum*, după care au venit peste noi slavii *satem* ş.a.m.d. Consultarea unui dicţionar, conţinând un număr de cuvinte PIE reconstituite şi cele corespunzătoare în câteva limbi înrudite (https://en.wikipedia.org/wiki/Indo-European_vocabulary), ne poate releva multe informaţii interesante. De exemplu, cuvintele noastre *mamă* şi *tată* nu par a fi indo-europene (în PIE *mather* şi *phter*), deci provin probabil din fondul anterior. *Frate* şi *soră* vin din latină, dar nici acestea nu par să aibă origini indo-europene.

Abia cuvintele *nepot* (în PIE *nepot*!) sau *socru* (în PIE *swekru*) vin sigur (şi probabil nemijlocit) din PIE. Alte câteva exemple de cuvinte PIE, cu echivalent românesc foarte apropiat sunt: *egh* (*eu*), *tu* (*tu*), *nos* (*noi*), *vos* (*voi*), *oinos* (*unu*), *dwoi* (*doi*), *trih* (*trei*), *genu* (*genunchi*), *nas* (*nas*), *gwou* (*bou*), *ghrno* (*grână*), *melit* (*miere*), *sal* (*sare*), *kap* (*a căpăta*), *nokuts* (*noapte*), *yugom* (*jug*) etc. Acest ultim cuvânt, care denotă şi stadiul utilizării vitelor acum cinci milenii, a dat în sanskrită *yugam*, de unde şi *yoga* (cu sensul de „unire şi control", caracteristic jugului).

Viitoarea limbă a geto-dacilor a început să se desprindă din PIE acum 5000 de ani. Între anii 3000 BC şi 1100 BC, pe teritoriul actual al României, dar şi la sudul ei, s-au format o populaţie şi o limbă traco-iliră, apoi tracă. Tracii locuiau pe teritoriul României, Bulgariei şi nordul Greciei moderne. Ilirii erau aşezaţi spre vest, ocupând teritoriul statelor moderne Albania, Serbia, Muntenegru, Bosnia-Herţegovina şi Croaţia. Unii istorici şi lingvişti consideră că limba geto-dacilor a fost un dialect al limbii trace sau chiar aceeaşi limbă, cu deosebiri minore. Un indiciu de diferenţiere este că numele cetăţilor geto-dacice se termină în „dava", în timp ce ale tracilor se termină cu „para".

Între 1100 BC şi 100 AD, limba, iniţial tracă, a localnicilor de pe actualul teritoriu al României, a suferit alte numeroase influenţe. Ele puteau veni atât din partea celţilor (de tip *centum*) care au migrat din vest, cât, mai ales, din partea sarmaţilor şi a perşilor, veniţi dinspre răsărit, ambele aparţinând grupului lingvistic iranian, din familia *satem*, dar demult despărţite de trunchiul comun. Mă întreb, de pildă, fără a avea prea multe argumente, dacă Sarmisegetuza şi Sargetia nu au cumva legătură cu relaţia bine documentată, dintre sarmaţi şi geţi. Toate aceste influenţe, ca şi specificităţi locale, au produs, în final, limba geto-dacilor, aşa cum era ea vorbită pe timpul lui Burebista şi Decebal, o limbă diferită de cea a tracilor aflaţi la sud de munţii Balcani.

Limba dacilor o cunoaştem cu totul nesatisfăcător. Din izvoarele antice ne-au rămas vreo 1150 de antroponime şi 900 de toponime, ca şi numele a 42 de plante medicinale. Mai există un număr de cuvinte comune cu albaneza şi care nu se mai regăsesc în alte limbi, provenind deci poate din trunchiul indo-european traco-ilir, dar posibil şi dintr-un strat anterior. Între acestea, importante sunt cuvintele care desemnează instituţii fundamentale ale înrudirii

şi proprietăţii rurale: *vatră, moş, moşie, moştenire, copil,* dar şi *bucurie, doină, baltă, groapă,* ca şi mai multe cuvinte ţinând de oierit etc., atestând dăinuirea, peste multe milenii, a unor comunităţi structurate.

Puţinele cuvinte rămase din limba dacilor contrazic ipoteza – relativ populară – după care latina (de tip *centum*) ar fi fost apropiată dacă nu cumva aceeaşi cu limba dacilor (predominant de tip *satem*). Ca argument, mai notez că poetul roman, exilat la Tomis, Publius Ovidius Naso se plângea că nu înţelege limba vorbită de geţi şi că geţii, la rândul lor, râd prosteşte la auzul poemelor latine recitate de el. Poetul afirma însă ulterior că, în al şaselea an de exil, a scris în limba geţilor, pe care o învăţase deja între timp, un text (care, desigur, s-a pierdut). Un alt argument (dacă mai era necesar) este şi o piatră tombală antică, găsită la noi, pe care scrie că răposatul a fost *interpres dacorum,* adică „translator al dacilor" (desigur, în latină).

Limba geto-dacilor putea să fi fost, în schimb, apropiată de balto-slavă, vorbitorii acestor graiuri rămânând de-a lungul mileniilor vecini şi geografic (https://imgur.com/nLj9x8y). Doar ca nişte indicii în acest sens, menţionez (luând exemple din Banat), că s-a spus că numele râului Bârzava vine din cuvintele slave Brzo (repede) sau Berezo (mesteacăn), ori că Cerna vine de la Tzrna/Ciorna (negru, cernit) ş.a.m.d., ceea ce ar fi însemnat că, la un moment dat, zona a devenit pustie, iar pe la anul 600, slavii care s-au aşezat aici au fost siliţi să boteze râurile care le-au ieşit în cale. Ceea ce omit susţinătorii acestei viziuni este că numele de râuri de mai sus sunt atestate încă dinainte de ocupaţia romană (deci cu multe secole înainte de apariţia slavilor în zonă), e drept, prin câte o localitate cu acelaşi nume aflată pe cursul râului respectiv.

Numele râului Bârzava este menţionat astfel prima oară – indirect – într-un fragment păstrat din comentariile lui Traian despre războaiele din Dacia: *inde Bersobim, deinde Aixim processimus* (localitatea Bersobis era actuala Berzovia, la ieşirea Bârzavei dintre dealuri, iar Aixis actualul Ezeriş, la 10 km nord de Reşiţa). Aceste nume sunt consemnate şi în multe alte documente.

Pentru Cerna exista, la vărsarea râului în Dunăre, oraşul Dierna, Dzierna sau Tsierna (actuala Orşova). Mai mulţi autori au sugerat că apa şi-a luat numele de la un cuvânt dacic însemnând (ca şi Cerna) „negru". S-a speculat că o moştenire în limba română a acestui cuvânt ar fi şi numele de plantă „zârna".

Numele râului Timiş este atestat de municipiul Tibiscum, aflat lângă el, iar despre al patrulea râu important din zonă, Nera, cu varianta Nergana, nimeni n-a sugerat că ar fi de origine slavă. Aceste nume arată deci nu doar fapte de limbă, ci şi continuitatea locuirii pe aceste meleaguri. Mai menţionez şi o curioasă apropiere: lângă Braşov există perechea de râuri Timiş (est) – Bârsa (vest), la fel cum în zona Reşiţei avem Timiş – Bârzava, aşezate în acelaşi fel, acest din urmă râu fiind atestat în Evul Mediu şi cu numele de Borza. E puţin probabil să fie o simplă coincidenţă, dar e greu de avansat o explicaţie.

Un alt argument lingvistic este faptul că noi am moştenit cuvântul *sută* de la arhaicul *satem*, prin daci, şi nu de la slavi (aşa cum poate cred unii), cuvântul fiind mai aproape de sanskritul *sata* decât de slavul *sto.* Ar fi şi ilogic să fi învăţat mai întâi cuvântul *o mie* de la romani şi abia apoi *o sută* de la slavi.

Cele de mai sus sugerează că limba dacilor era probabil mai apropiată de slavă decât ne place să credem. Dar înseamnă şi faptul că multe cuvinte din limba română actuală (inclusiv toponime, aşa cum arătam) considerate a avea origine slavă, s-ar putea să ne fi rămas de fapt din limba dacilor, fiind cel mult adaptate de slavii veniţi ulterior. Mă mai întreb uneori, de pildă, oare abia de la slavi am învăţat cuvintele *iubire* şi *dragoste*?

Cum de s-a pierdut totuşi limba dacilor? Cum se face că limba pe care o vorbim azi face parte din familia limbilor latine? Răspunsul nu e simplu. Reamintim că în cele 170 de ani de ocupaţie romană (nu puţin timp), s-au construit oraşe, în care meşterii erau romani, iar lucrătorii localnici. În aceste oraşe nu a venit doar administraţia romană, ci au fost aduşi, din toate provinciile romane, militari şi colonişti de cele mai diverse etnii, care se înţelegeau într-o latină rudimentară. Tot aici se organizau târgurile în care localnicii, veniţi din satele din jur, îşi desfăceau produsele; iar aceşti localnici nu erau doar daci, ci şi celţi ori sciţi. Pe monumentele care au ajuns până la noi, există multe nume mixte, daco-romane, care atestă un amestec etnic. Toţi aceştia aveau nevoie de o *lingua franca*, pentru a se înţelege între ei, iar acest mijloc de comunicare a fost o limbă latină colocvială simplificată. Utilizarea acesteia nu caracteriza doar Dacia Romană, ci şi multe zone din jur, inclusiv dintre cele neincluse în Imperiul Roman, dar care erau legate economic de acesta. În secolul XIX au fost găsite în zona Roşia Montană 50 de tăbliţe cerate, pe care erau scrise, în latina vulgară locală şi cu o grafie aparte, contracte, înţelegeri, tranzacţii etc. O parte dintre aceste tăbliţe s-au pierdut, dar, în 1873, 25 de tăbliţe au fost publicate integral, cu comentarii, de istoricul german Theodor Mommsen, ca un monument unic al latinei vulgare utilizate în acea perioadă, nu de autorităţi, ci de minerii din zonă (asistaţi desigur de un scrib sau „notar").

S-a afirmat că cei 170 de ani de administraţie romană ar fi fost o perioadă prea scurtă pentru a schimba limba geto-dacă cu limba latină şi că romanizarea nu a cuprins decât o mică parte din Dacia lui Burebista.

→

Alt veac, altă lume

Eufrosina OTLĂCAN

Luată de pe raftul unei librării din provincie cu intenţia de a-mi umple zilele de vacanţă – relaxare, cartea *Parisul anilor nebuni,* autoare irlandeza Mary McAuliffe (doctor în istorie la Şcoala de Istoria Umanităţii a Colegiului Trinity din Dublin), tradusă din engleză şi publicată în 2018 la Editura Corint, îmi aduce în faţa ochilor 270 de pagini de viaţă reală, continuate cu încă 50 de pagini cu note privind documentele folosite, urmate şi de un album cu grăitoare fotografii.

Poeţi, scriitori, pictori, sculptori, arhitecţi, oameni de ştiinţă, muzicieni, cineaşti, creatori în domeniul vestimentar şi al parfumurilor, industriaşi şi politicieni de vază trăiesc frenetic în Oraşul Luminilor la sfârşitul nopţii celor patru ani ai Primului Război Mondial. Sunt aici fragmente din viaţa personală, socială, politică a multora din cei care au marcat istoria domeniilor cărora s-au dedicat. În fapt, este o carte de istorie a unui deceniu, anii 1920, asupra căruia aceştia şi-au pus pecetea într-un fel sau altul, rămânând nemuritori. De altfel, citesc în josul ultimei coperte: „Carte recomandată de *Historia*".

Fiecare capitol este dedicat unui an, începând cu 1918 (*Sfârşitul nopţii*) şi încheind cu 1929 (*Fericirea se sfârşeşte*). De pe albumul de fotografii sunt încântată să-l privesc mai întâi pe Brâncuşi cu atelierul său, dar şi un joc de câmp cu crose, împreună cu scriitorul, negustor de artă Roché (1879-1959) şi cu compozitorul Erik Satie; apoi îi văd pe contesa Anna de Noailles şi pe Tristan Tzara. Şi, din album, îi mai amintesc aici, pentru diversitatea personalităţilor, pe Marie Curie, Jean Cocteau, Gabrielle Chanel, Picasso, Ernest Hemingway, Gertrude Stein, Isadora Duncan, Esenin, Modigliani, Josephine Baker, Lindbergh, Maurice Ravel; nu lipseşte tabloul *Semnarea Tratatului de Pace în Sala Oglinzilor de la Versailles,* dar nici *Nuferii* lui Claude Monet.

Pentru a avea o idee asupra conţinutului cărţii, citez de pe ultima copertă: „Epicentrul creativităţii şi al petrecerilor era Montparnasse, unde artiştii şi scriitorii săraci găseau prieteni şi cafenele, iar turiştii descopereau Parisul mult visat. Personajele importante pe scena pariziană – precum Gertrude Stein, Jean Cocteau, Pablo Picasso, Igor Stravinski, Serghei Diaghilev sau Marcel Proust – au continuat să-şi exercite influenţa, în timp ce altele au reuşit să se facă remarcate – printre acestea, Ernest Hemingway, Coco Chanel, Cole Porter şi Josephine Baker, dar şi André Citroën, Le Corbusier, Man Ray, Sylvia Beach, James Joyce sau imprevizibila Kiki de Montparnasse."

În Parisul acelor ani nebuni, se adună, alături de francezii localnici, mulţi expatriaţi, îndeosebi americani. În special în cercurile artelor, dar nu numai, se fac şi se desfac căsătorii, se fac şi se desfac cupluri homo, se fac averi colosale, alte averi se pierd. Iar politica statului francez nu este imună, marile averi au un cuvânt greu de spus.

Ca orice biografie a unei celebrităţi, sunt interesante crâmpeiele de viaţă a personalităţilor personaje ale cărţii, le citesc cu curiozitate şi interes. Reţin şi definiţiile noilor curente avangardiste

care apar în aceşti ani în artă. Dar, mai mult ca orice, reţin din istoria acestui deceniu aspecte ale vieţii politice, cu atât mai interesante cu cât, pentru mine cel puţin, multe constituie parte a unei istorii prea puţin cunoscute.

Evenimentul care domină anul 1919 este Conferinţa de pace de la Versailles. Preşedintele Wilson este întâmpinat la Brest, apoi la Paris, ovaţionat, proclamat „binefăcător al omenirii"; el promite că acest război va face lumea „sigură pentru democraţie". Prima întâlnire între şefii de stat aliaţi, Georges Clemenceau, Woodrow Wilson, Lloyd George şi Vittorio Orlando, are loc la 12 ianuarie. Conferinţa se deschide oficial la 18 ianuarie 1919. Discuţii informale între cei patru nu au loc în palat, ci, fie la reşedinţa privată a lui Wilson, fie în cabinetul lui Clemenceau de la Ministerul de Război, fie în apartamentul din Paris al lui Lloyd George – componentele majore ale acordului de pace sunt stabilite prin discuţii, negocieri dure, destule neînţelegeri.

Situaţia economico-financiară grea îi revine Franţei: guvernul oferea compensaţii proprietarilor care suferiseră prejudicii de război, lucru acceptat în ideea că Germania va plăti reparaţiile de război. În baza compensaţiilor, are loc reconstrucţia industrială: industriaşi precum Renault şi Citroēn, care produseseră materiale pentru război, trec de la avioane şi armament la automobile. În special Citroēn, cu inovaţiile aduse automobilelor şi graţie politicii sale de vânzări, ajunge la o avere colosală; mai târziu va avea o influenţă decisivă în politica statului.

Clemenceau, conştient de pericolele cu care o Franţă izolată s-ar confrunta în cazul în care şi-ar pierde sprijinul american sau britanic, face compromisuri. Publicul francez susţinea adoptarea unor măsuri dure faţă de Germania: se cereau despăgubiri pentru costul integral al războiului – o sumă enormă, incluzând chiar şi costul pensiilor militare. Şi, se mai spera ca Marea Britanie şi SUA să prescrie o mare parte, dacă nu toate datoriile Franţei. Din păcate, Germania ruinată de război nu era în măsură să plătească sumele enorme. Tratatul s-a limitat la a cere o plată mult mai mică din partea ţării învinse, iar Germania să-şi recunoască responsabilitatea de a fi iniţiat războiul.

Tulburări pe scena politică a Franţei vin din mai multe direcţii. Pe de o parte, sunt unii dintre cei care fuseseră ascunşi în America şi se întorceau la Paris urând democraţia, alăturându-se unei mişcări de dreapta, numită Action française, având cotidianul său *Action française.* „Atât mişcarea, cât şi ziarul său au fost promonarhişti şi simpatizanţi catolici." Pe de altă parte, socialişti şi membri ai Confederaţiei Generale a Muncii protestau faţă de situaţia dificilă a muncitorilor, „prinşi între preţurile în creştere şi salariile stagnante". Apoi, sunt comuniştii, membri ai Partidului Comunist Francez. Teama de bolşevici întăreşte mişcarea de dreapta; acesteia i se datoreşte faptul de a nu fie ales Clemenceau preşedinte.

Nici dincolo de hotarele Franţei nu era linişte: bolşevicii se luptau cu antibolşevicii, Benito Mussolini punea bazele primei organizaţii fasciste la Milano. Polonezii nu erau mulţumiţi cu frontiera de est, se dorea o Polonie care să se întindă de la Marea Baltică până la Marea Neagră. Mareşalul Pilsudski reia ostilităţile în 1920, armata lui ajunge la Kiev. Dar Rusia recucereşte Ucraina, ajunge până la Varşovia, unde polonezii îi înving pe ruşi; frontierele sunt „fixate undeva mai la est decât fuseseră înainte de izbucnirea conflictului". În acest conflict, De Gaulle a fost consilier al trupelor poloneze, după care devine asistent principal al şefului misiunii franceze în Polonia.

„Între timp, relaţiile dintre Franţa şi aliaţii săi au continuat să se deterioreze până la sfârşitul anului [1922], când Franţa, sub conducerea lui Poincaré şi susţinută solid de către aripa dreaptă din Parlament, pretinde reparaţiile în totalitate, ocupând zona industrială a Ruhrului din Germania, o mişcare pe care Clemenceau a condamnat-o." În plus, de-a lungul lui 1922, aliaţii Franţei au refuzat să-i ierte acesteia datoriile de război şi, în acelaşi timp, creşterea protecţionismului a dus la închiderea pieţelor americane pentru mărfurile franceze.

La dreapta eşichierului politic, în afara lui Citroēn se situa un celebru *parfumier,* François Coty. Acesta „muncea la fondarea unui imperiu mediatic de extremă dreaptă, cu scopul de a influenţa şi de a forma opinia publică la cea mai mare scară posibilă". Admirându-l pe Mussolini pentru ziarul *Popolo d'Italia,* Coty cumpără *Le Figaro,* după care fondează un jurnal financiar, o revistă pentru femei, un ziar pentru studenţi, ediţii de dimineaţă şi seară, aşa încât în câţiva ani are sub comandă 40 de ziare. Fascismul lui Mussolini cucereşte în Franţa o mişcare de tineret, Jeunesses patriotes. „Coty şi Action française au răspândit groaza privind ameninţarea comunismului şi, într-o renaştere a unei anxietăţi ancestrale, au reînnoit spaima catolicilor în faţa secularismului şi a declinului general al moralităţii." Antisemitismul pe care îl manifesta Coty în publicaţiile sale primeşte lovitura de graţie când soţia sa, Yvonne, divorţează, recăsătorindu-se cu evreul Léon Cotnareanu. [Românul la care a ajuns averea parfumierului François Coty (Wikipedia).]

Anul 1925 aduce o oarecare linişte în occident. Pactul de la Locarno [semnatare Germania, Franţa, Italia, Marea Britanie, Belgia, Cehoslovacia, Polonia, reprezenta angajamentul Germaniei de a garanta graniţele Belgiei şi Franţei. (Wikipedia)] lăsa însă Polonia şi Cehoslovacia neacoperite în faţa dorinţei de expansiune a Germaniei. Pentru negocierea acestui pact, Aristide Briand şi Gustav Stresemann au primit Premiul Nobel pentru Pace. În 1926, Franţa susţine admiterea Germaniei în Liga Naţiunilor.

Les années folles ai Parisului se încheie după prăbuşirea bursei de pe Wall Street – declanşarea crizei din 1929, care va afecta toată lumea.

→

Dacă argumentele de sus nu ar fi fost suficiente pentru a răspunde acestor obiecţii, menţionez şi faptul că şi Dobrogea, Bulgaria de nord şi Serbia de est fuseseră locuite de daci, iar aceştia au suportat latinizarea timp de peste şase sute de ani. Dobrogea, de pildă, a fost controlată de Imperiul Roman din anul 28 BC până în 602 AD. În toată această perioadă, crescătorii de animale (adesea transhumanţi), comercianţii, dar şi soldaţii, care formau o parte importantă a populaţiei locale, au avut o mare mobilitate, trecând frecvent Dunărea. În plus, Imperiul Roman a recucerit, din când în când, şi după retragerea aureliană, nordul Dunării. Constantin cel Mare a construit, în 328, podul de la Corabia, care a rămas în uz timp de 40 de ani, perioadă în care s-au refăcut oraşele Tibiscum, Dierna, Drobeta sau Sucidava. Fiul său, Constantin II, a construit castrul de la Pietroasele din judeţul Buzău. În jurul anului 550 AD, împăratul Iustinian stăpânea din nou teritorii la nord de Dunăre, pe toată întinderea dintre Tisa şi Olt. Peste tot în aceste locuri s-a vorbit, evident, latina.

Iar după anul 600 AD, limba geto-dacilor dispare cu desăvârşire, ea nemaifiind menţionată în niciun document (în afara unor confuzii tendenţioase care pot fi uşor înlăturate, cum ar fi cele dintre geţi şi goţi, ori între daci şi danii din Danemarca), toate triburile geto-dace fiind la acea dată fie definitiv latinizate ca limbă, fie asimilate de alte seminţii.

Astfel s-a pus baza unei limbi proto-române. Apoi, după năvăliri care nu ne-au influenţat aproape deloc limba, în jurul anului 600, teritoriul actual al României a fost invadat, din toate direcţiile, de slavi. Convieţuirea lor cu dacii romanizaţi a desăvârşit fundamentul limbii române. Au urmat stăpânirile pecenegilor, cumanilor, ungurilor, tătarilor, iar mai târziu ale turcilor. Acestea au adus în limba localnicilor numeroase cuvinte care nu mai aparţineau fondului limbilor indo-europene. Peste ele s-au suprapus apoi neologismele ultimelor trei secole, contribuind laolaltă la ceea ce numim azi *limba română*.

(Sfârşit)

In memoriam

Niculae Gheran în oglinda corespondenţei (I)

Rodica LĂZĂRESCU

Începând de prin 2011, am avut norocul, bucuria şi onoarea să pătrund în atelierul de creaţie al lui Niculae Gheran, odată cu apropierea sa de revista *Pro Saeculum*, al cărei colaborator constant a rămas până la ultimul număr al publicaţiei. Mi-a fost astfel dat să particip, pe faţă sau pe dos, la elaborarea ultimelor tomuri dedicate lui Rebreanu (*Scrisori către Rebreanu, A-B; Rebreniana* **I-II**), sie însuşi (*Ex-Temporale; La spartul târgului*), precum şi a celui de-al patrulea volum din tetralogia *Arta de a fi păgubaş*. După cum a mărturisit în câteva rânduri, scrierea acestui op a pornit de la rugămintea-întrebare pe care i-o lansam ori de câte ori purcedeam la întocmirea sumarului viitorului număr de revistă: „Nu ne daţi şi nouă ceva?" Aşa a scris *Bordel nou cu şteoarfe vechi,* capitol cu capitol, fără convingerea că viaţa sau moartea îi va îngădui să rotunjească un întreg volum. Ambele i-au îngăduit…

Şi, tot aşa, s-a ţesut între noi o reţea de mesaje, pe care domnul Gheran le dorea arhivate, puse la păstrare pentru când el însuşi nu va mai putea vorbi… Sau, dimpotrivă, abia atunci va avea dezlegare la rostirea unor adevăruri incomode sau chiar primejdioase! Prinde orbul, scoate-i ochii!

Îmi scria într-un mesaj datat *Saturday, April 20, 2013 4:30 PM:*

„Eu cred că atare corespondenţe din arhiva personală sunt ilustrative nu doar pentru geneza unei cărţi, dar şi pentru cunoaşterea autorului şi, implicit, a unui sistem de relaţii."

Editor până-n măduva oaselor, conştient că reprezintă un veritabil depozit de informaţii, date, întâmplări, cunoştea valoarea „documentului", în lipsa căruia nu s-a exprimat niciodată. Îşi cunoştea şi propria-i valoare…

În cele ce urmează, încerc să deşir firul unor astfel de mesaje, epistole, scrisori (toate în format electronic) datând din anii 2013, 2014, 2015, ce se învârtesc unele în jurul tetralogiei, altele deasupra (deşi mai corect ar fi în dedesubturile) unui volum de convorbiri – *Ce a fost. Cum a fost, Paul Cornea de vorbă cu Daniel Cristea-Enache* (Polirom, Cartea Românească, 2013) – despre care Niculae Gheran s-a pronunţat „oficial" în revista *Cultura* şi a revenit „pe persoană fizică", în intimitatea unei epistole către protagonist.

Se mai impune o singură precizare: am transcris textele folosind diacriticele, normele actuale ale limbii române şi îndreptând erorile evidente de tastare.

Îşi fac de cap personajele mele

În a doua jumătate a lui 2014, cel de-al patrulea volum pus sub genericul *Arta de a fi păgubaş* avansa voios spre final – avea să apară, ca şi celelalte trei, într-un tiraj „de familie", plătit de autor, acoperit de un ISBN obţinut prin bunăvoinţa patronului de la Editura Pallas Athena din Focşani. Fără niciun fel de publicitate, de lansări, de distribuţie… Ceea ce însă nu l-a împiedicat să circule printre cunoscuţi şi necunoscuţi, să se bucure de numeroase cronici, dar şi de totala indiferenţă a conducerii, împărţitoare de aprecieri şi premii, a breslei scriitoriceşti.

Pentru acest prim episod, am selectat din mesajele primite câteva pasaje ce pot fi puse sub pălăria unei *ars poetica* gheraniene, propunându-mi ca într-un viitor dependent de spaţiul tipografic să reproduc câteva epistole ce au circulat între Niculae Gheran, Paul Cornea şi Cornelia Filipaş, pe marginea aceleiaşi tetralogii.

Transcriu, pentru început (eventual putând fi luat drept motto), finalul Cuvântului-înainte al ultimului volum al tetralogiei – *Bordel nou cu şteoarfe vechi* – prefaţă pe care selecţia de mai jos o completează.

E greu să scrii despre „urmaşi", fără să rişti să te trezeşti pe sălile tribunalelor, fiindcă ce ţi-au văzut ochii şi ce ţi-au auzit urechile nu-i de-ajuns. E dificil să scrii despre actualitate, fără să ai distanţa impusă de istorie. Apele-s încă tulburi şi-i greu să le prevezi cursul, mai ales când inundaţiile n-au cutezat să le scoată din matcă. Deşi, cum spunea Iorga, pe care-l citez din memorie, îţi iert orice, nu şi pesimismul, când e vorba de viitorul neamului. Singura soluţie ce mi-a stat la îndemână era ca deliberat să scad valoarea memorialistică a lucrării în favoarea ficţionalizării realităţii, reţinând esenţa unor personaje, atribuită imaginar altora, cu şansa de a le pune acestora în cârcă nu doar cele ştiute, dar şi isprăvi ce le-ar fi venit mănuşă. Ceea ce în literatură se mai numeşte şi transfigurare artistică. Totul depinde de harul pe care îl are sau nu cel ce se înhamă la o asemenea treabă.

Aşa se face de ce am menţionat de la început că cele scrise şi atribuite multor personaje n-au un corespondent real în viaţa fiinţelor ce s-ar recunoaşte în umbra lor. Asemănările le aparţin, spre deosebire de neasemănări, ce ţin nemijlocit de fabulaţia autorului, care, literaturizând, n-a inventat praful de puşcă.

Nefrecventând nicio tarabă politică din cele care promit mult şi nu fac nimic, supunându-mă spiritual doar Celui De Sus, m-am ferit să adopt în carte o poziţie partizană. Dacă pe-alocuri am lăsat să se înţeleagă şi altfel, împart vina cu cei care, căpătuindu-se prea mult, au uitat de „cei mulţi, umili" – cum îi numea Rebreanu.[…]

N.Gh., Breaza, 14 oct. 2014

[1] Râd ca prostul pe măsură ce asist la ce sunt în stare să facă ăştia. Bucuria mea e că văd că se mişcă din proprie iniţiativă, nu trebuie să-i pun eu. În plăsmuirea asta ce să ţin eu minte? E o zăpăceală de care aseară n-aveam habar. Nu mi-am închipuit că vor evada. Îşi fac de cap personajele mele!

[2] Avantajul de a muri înainte ca voi să vă eliberaţi de mizerie este enorm. O carte despre un cazan ce dă în clocot este inevitabil neterminată. Deocamdată, acoperit, nu ştii pe cine opăreşte când va fi să-i sară în aer capacul. D-aia în final sunt obligat să las o fereastră deschisă. Nu sunt mama Omida să vă citesc în palmă. Cert este că, mai devreme sau mai târziu, o explozie va fi. Numai un război, la rândul său exploziv, o va întârzia. O carte despre o realitate-n continuă mişcare o încep eu, terminarea ei revine cititorului.

[3] Pune-te în locul meu: este dificil să scrii despre contemporaneitate, atâta timp cât realitatea se schimbă de la o zi la alta. Istoria se realizează în mers, iar istoricul, dacă n-are de lucru, fuge-n jurul cozii. Memorialistul se bucură, într-adevăr, de o mai mare libertate, subiectul în propoziţie fiind el însuşi. Dar, cum nu trăieşte izolat, tentaţia de a prezenta adevăruri crude din mediul înconjurător, câtă vreme n-are posibilitatea să pună şi documentele pe masă, e periculoasă. Ele, fără îndoială, sunt bine clasate, dar, deocamdată, se află în mâinile viitorilor şantajişti. Te bagi în cotloanele realităţii, intri alb şi ieşi precum coşarii. Din cauza asta, în locul unei naraţiuni legate, am apelat la flash-uri, atent la ritmul şi culoarea diverselor episoade. Mai mult decât o prefaţă, cartea s-ar cuveni să aibă un epilog, ferăstruica îndreptată spre viitor.

[4] Azi am veşti bune despre capitolul cu care închei tetralogia – considerat de mai mulţi final apoteotic – cel care trage cortina fiind Herşcu Rudel, întors din Ţara Sfântă, prilej de a face un bilanţ: ce-a lăsat la „Revoluţie" şi ce-a mai găsit din „odioasa moştenire". Despre Herşcu, prin gura căruia vorbesc (ca şi în cazul lui Puiu Matache), se spune că-i „fabulos", „uriaş", „formidabil" etc. Îmi place că prin el izbutesc să mă despart râzând de cititor, de viaţă. E bine aşa, fiindcă, într-un capitol precedent, jalea de-acum exclude orice zâmbet. La înmormântări nu se râde! Risc însă să fiu plictisitor, renunţând la acuarelă în favoarea unui alb-negru.

Îţi redau un fragment dintr-o scrisoare a unui prieten, ce se referă la cele scrise:

„Revenind la oile noastre, ca de obicei au lâna Colhidei pe ele! Ce găselniţe mortale foloseşti, mai jidan ca jidanii, să pui în gura genialului Rudel politichia, istoria modernă şi contemporană, trădarea la români şi altele, şi altele! Abilităţi de adevărat prozator, de adevărat psiholog, lingvist, politolog şi ce naiba oi mai fi, că eşti de toate, cât cuprinde! Un confrate de-al nostru îmi zice, după ce-i trimit câte ceva din ce scriu: *Te sărut pe suflet!* Parafrazându-l: *Eu... pe condei!*

Jos pălăria!"

[Notă: cel cu „Te pup pe suflet" nu-i Condurăţeanu, care repeta, ca şi cel amintit în misivă, replica lui Grinevici, scriitor de mâna a treia, cu care ne saluta pe toţi când intra în locanta Casei Scriitorilor.]

→

În noiembrie 1929, moare Georges Clemenceau. Despre el, autoarea cărţii scrie: „Totuşi, surprinzător într-o oarecare măsură pentru un om care îşi câştigase porecla *Tigrul,* Clemenceau era neaşteptat de blând. Cei mai apropiaţi prieteni îi erau artişti, nu politicieni, şi preţuia mai presus de orice prietenia lui cu Claude Monet." "Te iubesc", i-a scris odată, „pentru că exişti şi pentru că ai învăţat cum să înţelegi lumina." A adăugat: „Ochii mei au nevoie de culoarea ta şi inima mea e fericită". Mai citez: „Clemenceau s-a luptat eroic să obţină tablourile cu nuferi ale lui Monet pentru naţiune". (Astăzi, „nuferii" lui Monet pot fi văzuţi la Muzeul l'Orangerie, lângă Place de la Concorde.)

Transcriind aceste cuvinte despre relaţia unui mare om politic cu artele, în puţinele rânduri care vor urma, fac şi eu trecerea către lumea artistică a acelui deceniu parizian atât de creativ, oprindu-mă însă doar la acei creatori care sunt de obârşie românească.

Anna de Noilles, autoare a mai multor volume de poezii, foarte apreciate, este regina de necontestat a saloanelor artistice de dinainte de război. Jean Cocteau devenise fidel slujitor şi însoţitor al contesei de Noilles… strălucitul torent de cuvinte erau trăsătura ei definitorie.

Tristan Tzara, creatorul dadaismului, debutase în 1916 la Zürich, în Elveţia; în 1920 vine la Paris împreună cu francezul Francis Picabia, aducând în Franţa această mişcare extremistă, dada, născută din crunta dezamăgire provocată de război. Se spune că un grup de adepţi ieşeau în spectacole pe scenă murmurând: „Fără artă, fără literatură, fără politică, fără republică, fără regalişti, fără filosofi, fără nimic – Dada, Dada, Dada".

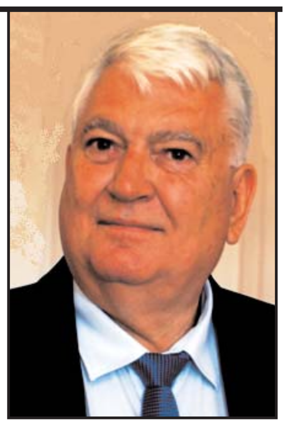
Pentru contribuţia lui Francis Picabia (1876-1953) la mişcarea artistică avangardistă din România, citesc în Wikipedia că a fost unul dintre puţinii străini de valoare certă care a contribuit cu diverse materiale scrise la revista *Contimporanul,* activă între anii 1922 şi 1932, condusă de Ion Vinea şi Marcel Iancu.

În 1921, Picabia se rupe de dadaism, fondând, împreună cu André Breton, suprarealismul. (Suprarealismul pune accentul pe activitatea spontană a imaginaţiei şi pe exploatarea zonelor iraţionalului în creaţia artistică. Suprarealism este termenul introdus de Guillome Apollinaire în 1917.) Invitat să li se alăture, Picasso nu a fost de acord să devină imagine a suprarealismului. Afirmaţiile sale ne duc la definiţiile celor două curente, cubismul şi suprarealismul: „Noi [cubiştii] doream să pătrundem adânc în esenţa lucrurilor. Ce a fost în neregulă cu suprarealismul a fost că nu a pătruns în interior, că a luat efectele de suprafaţă ale subconştientului. Ei nu au înţeles interiorul obiectului sau pe ei înşişi."

Închei referirea la artiştii, nemuritorii acelui deceniu, tot cu Brâncuşi al nostru, bun şi prietenos, aflându-l şi la patul de spital al prietenului său, compozitorul Erik Satie („dadaist înnăscut", cel care trăise toată viaţa în sărăcie), aducându-i supă de pui, ne spune autoarea cărţii.

Am cunoscut în carte mari creatori ai artelor trăind bucuria încheierii păcii după primul dezastru mondial provocat de oameni. Spre sfârşitul deceniului 1920 se întrevedea deja nebunia care va arunca lumea într-o a doua conflagraţie mondială, şi mai distrugătoare decât prima. Oare, astăzi, nu ne mai spune nimic această istorie?...

Eugen Simion sau despre „o ficţiune a trăitului”

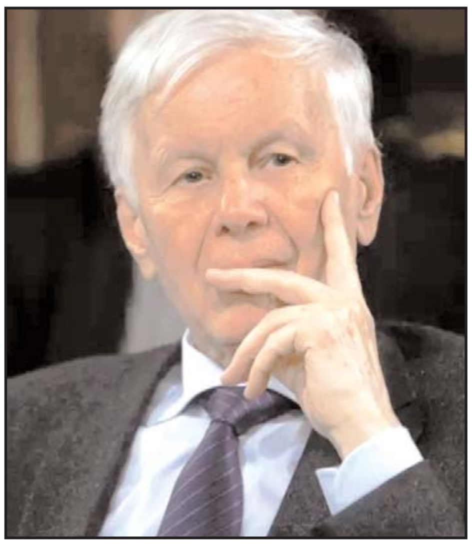
Florian COPCEA

Dincolo de „poetica jurnalului”, în care sunt concentrate liniile de forţă, fundamentale, cu ecouri din eseistica lui Roland Barthes, Gérard Genette, Paul Valéry, André Gide etc., descoperim, în *Ficţiunea jurnalului intim. Intimismul european,* un logos sincronic ale cărui funcţii (propedeutică, fatică, expresivă şi metalingvistică) au rolul de a accentua, înainte de toate, mesajul confesiunii. Simplificând, putem arăta că polul de convergenţă al „ficţiunii nonficţiunii” lui Eugen Simion se află în actul ilocutiv al creaţiei, în textul căreia „eul profund şi eul biografic se suprapun perfect”. Dar, cum s-a mai remarcat, în fapt ne aflăm în faţa unui tratat analitic, cu suport ştiinţific, bazat pe o realitate trăită. Deşi simulează vag o anumită respingere a amestecului ficţiunii în opera de artă, autorul demonstrează că şi confesiunea poate deveni o formă a acesteia, că autenticitatea timpului trăirii este condiţionată de document, deşi, este de părere că „nu este firesc ca un document de viaţă să fie mai convingător, în spiritul şi în imaginarul nostru, decât un mare roman”. Demonstraţia lui Eugen Simion, centrată pe sfidarea retoricii literaturii, vine să confirme disponibilitatea scriptorului, „nevoit să-şi lucreze limbajul”, operaţie, consideră el, dificilă, adeseori imposibilă. De fapt, cade de acord, „într-un gen în care regulile literaturii sunt sistematic boicotate şi însăşi dorinţa de a face literatură este interzisă, există un număr de reguli/clauze, «legi» (cea dintâi este legea de a nu avea legi) care asigură funcţionarea textului”.

O întreagă literatură ni se dezvăluie epistemic în comentarii critice, pe cât de pertinente, pe atât de savuroase, a căror existenţă se justifică prin aceea că lectorul-diarist – în această împrejurare, Eugen Simion – lecturând cu acribie jurnale intime, memorii şi biografii, şi-a creat propriul său discurs diaristic, fiindcă, de ce să nu acceptăm explicaţia?, jurnalul, una dintre stările de maturitate ale culturii, „apare atunci când individul ia act de prezenţa lui în lume şi de caracterul unic şi irepetabil al persoanei sale” şi, mai explicit, „jurnalul este un contract al autorului cu sine însuşi, un contract sau un pact de confidenţialitate care, dacă nu este distrus la timp, devine public şi forţează porţile literaturii”.

Jurnalul analizat de el este o operă diaristică, vulnerabilă, producătoare de speculaţii textuale, cu alte cuvinte, nu „un gen minor” (cum o spune cu o anumită complezenţă), ci o autentică operă, care reclamă o „logică a continutului”, ca să folosim un termen al lui Frederic Jameson (1), în care se studiază paradigmatic convenţiile literaturii „care fac posibilă funcţionarea textului”.

Ficţiunea jurnalului intim conţine, pe lângă regulile comune identificate de autor în jurnalele intime ale diariştilor români şi străini, şi compoziţiunea, conceptele, tipologia şi clauzele unei „forme posibile de creaţie”, care „reprezintă chiar o tehnică de creaţie”.

Fireşte, diaristologul se abate, conştient şi premeditat, de la modele, chiar şi atunci când se alătură lui André Gide şi „regândeşte rolul şi structura jurnalului”, pentru a-l „aduce, propriu-zis, în literatură”. Dar toate acestea depind, spune Simion, „de evoluţia gustului public şi, desigur, de starea culturii”.

În consecinţă, discursul său ia naştere din experienţa ambivalentă a scriiturii, lucru ce îl individualizează faţă de ceilalţi. Licenţiindu-şi astfel metoda de investigaţie, Eugen Simion pleacă de la raţionamentul că jurnalul intim este, în raport cu genurile literare consacrate, „un gen de bătrâneţe a culturii”, fără riscuri – „un gen însoţitor”. „Jurnalul este, stabileşte autorul *Timpului trăirii, timpului mărturisirii,* un gen situat la intersecţia celorlalte genuri literare; un gen subiectiv, fără reguli, ostil «literaturii», o schiţă care aspiră să devină un întreg, un album de fotografii care tinde să ajungă o Operă autonomă, verosimilă, supusă judecăţii estetice.”

Rezultă, aşadar, că jurnalul, deşi este declarat antiliteratură, poate avea, pe un plan netrucat de percepţie, aşa cum este dezvoltată ideea, o „frumoasă… epică non-epică”, el neexistând în altă zonă estetică „decât în umbra istoriei” (p. 316). Recapitulând, „jurnalul intim este conceput de la început şi executat ca o operă literară non-fictivă” (p. 327), structura sa devenind, totuşi, în situaţia dată, un „fetiş” al confesiunii justificate, teoretizate şi literaturizate, a cărui identitate, tipologic vorbind, „combină pe *a face* cu *a gândi* şi *a simţi*” (p. 277).

„Călătoria” în lumea diaristică propusă de Eugen Simion în volumul II – *Intimismul european* al exegezei *Ficţiunea jurnalului intim* creează satisfacţia accesului necondiţionat, fără obstacole, în universul european al celor mai importanţi „întemeietori ai genului”. „Înaintea lui Maine de Biran, Stendhal şi Benjamin Constant, […] trebuie citat Samuel Pepys (1633-1703), funcţionar la Amiralitatea Britanică, autor al unui surprinzător jurnal intim”, ne informează autorul, chiar la începutul lucrării. Sunt subliniate, mai întâi, împrejurările în care Pepys înţelege „valoarea calendarităţii” şi rolul „clandestinătăţii” în „imortalizarea trecutului” (Julien Green). „Pepys – glosează Simion – face o cronică prozaică a micilor evenimente nesemnificative şi o face, încă o dată, fără prea multe scrupule literare. Nu-i un om fără cultură, dimpotrivă, i-a citit pe clasici, merge regulat la teatru, cântă la flaut şi la violă şi se gândeşte chiar să enunţe o nouă teorie a muzicii, mai bună decât aceea din vremea lui. Ne amintim că, peste un secol, un mare memorialist (Jean-Jacques Rousseau) are aceeaşi ambiţie…” (p. 8).

Teoreticianul nu ezită să decripteze, reflexiv şi circumspect, formele limbajului despre care spune, într-un alt loc, că este inventat „pentru a se gândi pe sine”. „Actul lecturii – nota Georges Poulet (2), […] implică coincidenţa a două conştiinţe: aceea a unui cititor şi aceea a unui autor.” Autorul *Jurnalului*…, posesor al unui *cogito* cartezian, reuşeşte să radiografieze corect şi exact morfologia naraţiunii lui Samuel Pepys, cu trimitere la memorabilul roman *Rabbit is Rich* al lui John Updike, fapt care întrucâtva ne susţine teza că E. Simion iniţiază, subtil, o structură epică înglobată într-o frazeologie deopotrivă tradiţională şi postmodernă, certificându-şi astfel vocaţia de prozator total.

Revenind la firul naraţiunii noastre: Samuel Pepys, cel imaginat de E. Simion, „creează” atmosferă în *Ficţiunea jurnalului intim*, trădând naratorul cu o răsfăţată, insinuantă elocvenţă mitică. Acest stil de a te furişa în text şi a-l trage după tine pe cititor, fără avertizare, prin intermediul limbajului şi prin culoarea povestirii, îţi întăreşte convingerea că „glasul” autorului capătă dublă semnificaţie, motiv să ne îndoim că jurnalul intim este redus, în mod discriminatoriu, la un simplu, indiscret, auster „pact de confidenţialitate”. Cum literatura poate să fie o formă de praxis, cum deliberează exegetul în *Timpul trăirii, timpul mărturisirii* (p. 25), nu ne miră de ce jurnalul trebuie apreciat „ca operă literară”, pentru a-l înnobila cu „statut literar” şi a-i da „o justificare interioară” (p. 11).

→

Mă rog la Dumnezeu să-mi dea zile să termin, în acelaşi ritm şi culoare, încă trei capitole, alături de 12 existente: XII. „Dragoste şi afaceri”; XIII. „Marina călăreaţă” şi XIV. „Visul” – acesta din urmă, penultim în carte, conceput oniric, prilej de a proiecta viitorul celor care azi au dus ţara de râpă. Post mortem, rămâne de văzut dacă le-am citit bine în palmă. Ori, în caz contrar, dacă las măcar cititorului un regret. („Ce bine ar fi fost să se întâmple aşa!”) Judecată de rabin!

Din păcate, o duc din ce în ce mai rău. Balamalele de la genunchi îmi frânează mersul. Mă gândesc să fac noi infiltraţii. Medicii îmi recomandă să merg, să umblu în fiecare zi cu 10 metri mai mult decât ieri. La mine e invers. În plus, atenţia la scris nu mai e cea de „ieri”. Recitesc din urmă şi mă îngrozesc câte greşeli pot să fac (nu doar de tastare). Mă deranjează că asta mi se întâmplă mie, tocmai mie, care, stabilind textele lui Rebreanu în ediţia critică de *Opere,* coroboram, slovă cu slovă, toate versiunile antume, manuscrise şi tipărite, pentru corectarea unor cuvinte sau câtorva litere greşite. Aparatul de variante o dovedeşte pe deplin. Grav e că încep să nu mai am încredere în mine. Greu la deal cu boii mici.

Planuri mari, zile puţine. Plus ironia amară: să fii editor o viaţă, să ajungi să conduci toată tiparniţa românească, cu sute de milioane de exemplare, fără să se găsească un urmaş să preia lucrarea, după ce „tirajul de probă”, scos de-o bibliotecă, să fi fost elogiat în peste 30 de cronici. Râd şi nu plâng, convins că această carte va avea o soartă mai bună când nu voi mai fi. Important este că există. S-auzim de bine!

[5] Nu exclud ca îngheşuiala de pe masa ta de lucru să-ţi fi creat o stare de saturaţie, de alergie la scrisul altora (eu o am), dar am avut impresia că te dezamăgesc. Or, eu sufăr de un teribil simţ al ridicolului. Ajuns la vârsta când starea căruţei mă împiedică s-o hodorogesc prin hârtoape, mă obligă s-o cruţ, să-mi văd de urgenţe reale, oricât mi-ar face plăcere să călătoresc. Roţile se bălăbănesc pe-o osie ruginită. Nu uita că primul volum – salutat de toţi ca o surpriză neaşteptat de frumoasă –, l-am retras de la Cartea Românească, după ce fusese acceptat de Manolescu şi Mădălina Ghiu, redactor-şef, încântată de lectură. L-am retras din pricina unei fete tinere, pe care o preţuiam cum scrie la *Observator.* O vedeam ca reprezentanta fidelă a unei alte generaţii şi mă întrebam firesc: „Eu cui mă adresez? Celor ce vin, ori celor care pleacă?”

Ţi-am mai spus: un artist adevărat se retrage la timp, nu acceptă să fie cărat pe scenă cu targa, precum Beligan (care – în treacăt fie zis – nici tânăr n-a prea însemnat nimic, decât în roluri comice).

Am căutat să-mi explic ce nu ţi-o fi plăcut. Poate unde nişte lucruri le ştiai. Nu uita însă: când în subsidiar ţii ca cele scrise să fie şi o frescă a epocii trăite, rama tabloului trebuie să-ţi încadreze istoriceşte cadrul real, în pofida transfigurării artistice a reperelor adevărate.

Mi-e teamă că vârsta îşi spune cuvântul. Scriu la computer şi bătăile pe claviatură sunt firave, de unde ploaia literelor „mâncate”, a unor virgule şi cratime dispărute, ba chiar şi repetări de cuvinte. Adesea simt nevoia să recitesc capitole mai vechi, să văd ce-am mai scris despre un personaj sau altul, înfricoşat să nu mă repet. Vinovată e şi schimbarea onomasticii, care, nefolosită ca atare, mă poate purta prin sălile tribunalelor. Procese îmi mai trebuie mine? Nu-i de ajuns că după şase ani, în loc să primesc o casă a părinţilor, sunt pus să plătesc 2000 de euro celor care ne-au luat imobilul? Era simplu să scriu *Stolojan*, numele făptaşului care, şi el, a tâlhărit în ţara proştilor. Nu să mă încurc, la botul calului, cu *Strolojan, Gură-Strâmbă* etc. Una e să scrii un articol scurt, spumos, şi alta să te angajezi la un maraton romanesc, presărat cu o mulţime de date istorice care te trimit la continue verificări.

De aici nevoia prietenească de a înregistra din timp ecoul paginilor scrise, nicidecum din nevoia laudelor.

Îţi mulţumesc pentru lecturi, corecturi şi, în rest, îmi îngădui să-ţi urez un „shabat” frumos. (Va urma.)

In memoriam

Ar fi interesant de aflat de ce efuziunea diaristului şi farmecul intimităţii lui nu îl lasă indiferent pe Eugen Simion. Oare, nu tocmai fiindcă, în ansamblul ei, „scriitura literară poartă deopotrivă alienarea Istoriei şi visul istoriei" (3)? Să nu ne grăbim cu verdictul, luând act de această confesiune: „Diaristul, specialist în semiologie şi în retorica textului – explică în capitolul rezervat lui Roland Barthes –, fuge sistematic de orice retorică şi refuză, de teama de a cădea în literatură, să-şi nareze, pe larg, durerea în aceste fişe disparate. O veche, eternă mefienţă a diariştilor: aceea de a nu *face literatură*, de a folosi convenţiile literaturii (pe care le resping programatic), în dorinţa de a da expresivitate inexpresivităţii. Un paradox în care intră mulţi autori. Mai precaut, Barthes, care cunoaşte toate subtilităţile, vicleniile textului, relativizează teama lui de literatură în acest jurnal cu totul şi cu totul atipic. L-am putea numi chiar un *jurnal anti-jurnal* pentru că nu respectă mai nimic din ceea ce ştim până acum despre poetica directă sau involuntară a jurnalului intim…" (p. 447) şi riscăm să devenim partizanii unei anarhii fundamentale evidente. Fireşte, spiritul lui Eugen Simion nu se potriveşte cu exaltarea lui R. Barthes. Nu este însă exclus ca noi să nu fim obişnuiţi cu această ipostază a criticului, motiv pentru care nonconformismul său ne irită. „Retorica" diaristică ar putea însemna un moment de respiro în activitatea sa de teoretician, poate un „moft" sau chiar o prejudecată (improvizată? provizorie?), caracteristică omului aflat într-o acută criză de ficţiune introvertită.

Eugen Simion, acest admirabil Proteu-arheolog al culturii române, reface, remaniind *legea Stendhal,* principiile jurnalului intim – spontaneitatea şi autenticitatea – pentru a „steriliza scriitura confesivă" (p. 34), nu fiindcă a fost neapărat provocat de constatarea lui F. Nietzsche (4) că „în fiecare clipă începe viaţa". Principala sa preocupare devenind, se pare, identificarea „fiinţei fictive" (5) cu „eul-narator" stendhalian. Ar fi nevoie de respectiva intervenţie pentru a participa efectiv la schiţarea portretului „unui om inteligent şi imaginativ" (p. 49). Expunem rezumativ: „1. Stendhal dă, voit sau nevoit, o clară dimensiune romanescă însemnărilor sale secrete. Fapte de viaţă, scene epice, portrete, reflecţii, analiză şi autoanaliză, observaţii despre societatea timpului, clasificarea morală, filosofia pasiunilor... […]; 2. Jurnalul reprezintă formarea unui caracter şi a unui destin. La amândouă participă intens omul care scrie. El are în grad maxim conştiinţa personalităţii sale. Jurnalul intim este un instrument al cunoaşterii de sine... […]; 3. Stendhal nu elaborează o teorie a jurnalului intim, dar găsim în jurnalul său mai toate elementele care definesc structura unui jurnal, inclusiv bolile profesionale ale diaristului, virtuţile şi limitele lui (de la fragmentarism la calendaritate)... […]; 4. Jurnalul intim nu-i pentru Stendhal un laborator de fraze, dar este un depozit pentru memorie şi este, mai ales, un instrument de cunoaştere şi de perfecţionare a caracterului. Un spaţiu în care se meditează şi în care este definit un stil de viaţă şi un stil scriptic... […]; 5. Stendhal a creat un model al genului şi, chiar dacă modelul a ieşit târziu la lumină (1888), el a avut şi are în continuare o influenţă hotărâtoare asupra dezvoltării genului biografic" (pp. 49-50).

Comentariile lui Eugen Simion demonstrează dorinţa sa irecuzabilă de a recupera atât vocile narative a priori semnificative din textul diaristic, cât şi de a evidenţia „opoziţia" dintre „stil şi scriitură". O întrebare genetteană nu ne dă pace: cine vorbeşte (în câmpul naratologic propriu-zis)? *Naratorul:* Eugen Simion? *Autorul:* Stendhal? Ne confruntăm, fără somaţie, cu o cruzime a sincerităţii. Poate Benjamin Constant ne va scoate din încurcătură, evident, prin „glasul" lui Eugen Simion care a deschis „larg ferestrele jurnalului" spre anatomia „clipei" trăite imediat. Concluzia sa este: „Dacă acceptăm ideea că orice jurnal este sau ascunde un *roman intim*, atunci autorul lui *Adolphe* a scris încă unul, în caietele sale secrete. Câteva caracteristici: eroul său trăieşte aproape în exclusivitate în universul feminităţii şi face din sentimentul erotic tema prioritară a existenţei sale. […] Mai trebuie spus că jurnalul intim al lui Benjamin Constant nu-i opera lui capitală, cum se întâmplă în cazul lui Amiel, Léautaud şi, în parte, în cazul Gide. Nu-i încredinţează jurnalului misiuni capitale, dar îl scrie în aşa fel încât, indirect, acesta şi le asumă. E documentul unui destin. Documentul are multe repetiţii, dar ce jurnal care respectă legea cotidianităţii nu se repetă?" (pp. 66-67).

Conceptul de literatură, aşa cum este explicat de lingvişti, aduce şi o mai adâncă confuzie asupra a ceea ce numim lectura textului, acesta din urmă văzut, în accepţiunea lui R. Barthes, „ca o hyphologie" (7).

Dar eu, eu unde sunt? Care este locul meu în discursul diaristic?... Prin asimilarea ideii că nu asistăm la moartea autorului, ajungem la concluzia, mai mult decât firească: Eugen Simion pune limite exteriorizărilor şi îşi focalizează discursul strict pe „mitologia personală şi secretă a autorului" (8). La fel procedează şi când vorbeşte despre Delacroix (9), Henri Fréderic Amiel (care „reuşeşte să facă, totuşi, din jurnalul său un îndreptar moral şi un instrument de pedagogie personală"), Lev Tolstoi (al cărui jurnal devenind, „pândit de prea mulţi ochi", „o poetică implicită" în discursul său diaristic), Jules Renard (ale cărui „noduri şi jocuri ale gândirii […] răscumpără golurile timpului", deşi „visează" la un jurnal fără niciun cititor), Gide (care „introduce jurnalul naratorului şi jurnalul personajului în opera ce tocmai se constituie"), Virginia Woolf (refugiată în jurnalul secret pentru a-şi salva eşecurile).

Motivările pentru care Simion se apleacă asupra confesiunilor, memoriilor diariştilor menţionaţi sunt punctele de plecare ale reflecţiilor personale, grija sa fiind o permanentă preocupare de a comunica şi informa totodată, originalitatea scriiturii constând şi în modul inventiv de a racorda afectiv limbajul literar la necesitatea unei convenţii angajate de realităţi ideal distribuite. „De aceea – suntem atenţionaţi – diariştii nu trebuie crezuţi pe cuvânt. Ei sunt de multe ori altfel decât ne spun că sunt. Scriitura taciturnă ascunde mari surprize şi, în cazuri fericite, din valurile de dezgust şi migrene ies superbe zeiţe ale meditaţiei" (p. 211).

În mod identic, Franz Kafka îmbracă haina personajului din avanscenă şi duce „o existenţă interioară în permanentă mişcare" (p. 212). Pentru el „literatura este, fără exagerare, un fapt de viaţă şi de moarte" (p. 217). Din acest motiv, se află într-un interminabil conflict cu familia, amănunt la care ajungem prin intermediul lecturii şi interpretării lui Eugen Simion, atras de „spiritul lui Kafka", magnetizat/provocat de „fantasma literaturii", de „obsesia scrisului". Pentru Kafka, mărturiseşte, „scrisul face parte dintr-o mitologie a fiinţei, din păcate o mitologie mai ales a răului din fiinţă" (p. 218). Şi se justifică: „Utopia literaturii iese, la Kafka, din utopia salvării prin literatură" (p. 228). Vorbind despre raţiunea de a ţine un jurnal intim, criticul recunoaşte că angoasa lui Kafka indică o surprinzătoare adaptare a „existenţei interioare" la tarele unei societăţi aflate într-o instabilă „criză existenţială". Nu e cazul să arătăm că F. Kafka nu se îndoieşte niciun moment de utilitatea jurnalului, nici când parcurge drumul în sens invers, către proză, adică. Un text, indiferent de materia din care este conceput, este altceva, în termenii lui Barthes: o rostire altfel alcătuită şi înţeleasă. „Acest *altceva*, acest *altul*, explică Simion, nu poate fi decât jurnalul, adică un discurs postmodern (în sensul pe care îl dă Umberto Eco acestui concept) în care se ţes şi se deşiră necontenit fragilul, iremediabilul, vidul, anxietăţile de tot felul şi fantasmele unui spirit programat să nu reuşească în nimic. Ei bine, toate acestea nu-i vindecă spiritul, dar fundamentează discursul disperării existenţiale. Diaristul nu se salvează pe sine printr-o scriitură exactă, amănunţită, reuşeşte totuşi ceva: să-şi salveze jurnalul, adică o eminentă literatură indirectă, care, între altele, are meritul de a ne propune un model de existenţă din secolul său. Să luăm termenul model în determinările lui tragice..." (p. 229).

În scriitura majorităţii diariştilor analizaţi de Eugen Simion, într-adevăr se constată o tranziţie de la stilul autobiografic la cel „fictiv autobiografic". Acest procedeu, evident, face parte din maşinăria jurnalului, indiferent dacă acesta „reconstituie în chip coerent o istorie a sufletului" ori pune în operă „o cronologie a sufletului în chiar momentul desfăşurării ei" sau dacă „disertaţiile" confesive sunt considerate drept memorii. Dar oricare ar fi diferenţele între respectivele genuri, un lucru este clar, amândouă mizează atât „pe o poetică involuntară: poetica spontanului şi a autenticităţii", cât şi pe ipostaza scripturală a eului, acesta fiind în definitiv „vocea" prin care autorul îşi transmite ideile, sentimentele, stările sufleteşti etc. Eugen Simion monologhează, nu departe de Michel Tournier: „jurnalul este o expresie a singurătăţii individului [...], refugiul obsesiilor şi al dorinţelor, o scriere taciturnă [...], în fine, o oglindă în care individul se priveşte, ca Narcis".

În *Ficţiunea jurnalului intim. Intimismul european,* Eugen Simion nu-şi narează viaţa, este detaşat de viaţă, ne spune Mihai Cimpoi (10), dar îşi „infiltrează" prezenţa în text prin impresiile ce i le-a provocat lectura operelor iluştrilor diarişti din ţară şi din lume. În felul acesta, prezenţa sa se face simţită în rescrieri. La fel se întâmplă şi cu *Jurnalul literar* al lui Paul Léautaud, „acest stendhalian bizar la începutul unui secol ce are oroare de biografism şi desparte *le moi profond de le moi social* în opera literară" (p. 231). Léautaud „nu este un teoretician al autenticităţii, ca Gide, dar apără cu mijloacele sale critice impresioniste ideea sincerităţii în artă şi *stilul neglijent,* acela care să reproducă modul de viaţă şi atitudinea existenţială a autorului. Este, din această pricină, mai feroce decât Jules Renard, un adversar neîmpăcat al *flaubertienilor*, considerând că perfecţiunea este o formă de sterilitate în literatură. Nu-l citeşte pe Proust şi nu-i place aproape deloc Valéry. Admite că Anatole France este un mare *littérateur,* dar se îndoieşte că este un mare scriitor. Nu-i are, în genere, la inimă pe *les théoriciens, les friseurs à la mode* şi-i vânează cu cruzime în articolele din *Mercure de France, la Nouvelle Revue Française* şi *Nouvelles littéraires*. Léautaud este, cu toate acestea, *fou de Mallarmé* – ceea ce este o mare surpriză – o bucată de vreme îl simpatizează pe Apollinaire, luând apărarea mai ales a scrierilor lui abandonate" (pp. 230-231).

Jurnalul exprimă mai mult decât fiinţa autorului: este o construcţie epică, deseori fragilă, o formă de aprehensiune sesizabilă imediat, în care întâlnim imaginea propriei sale gândiri. Realitatea factuală a acestui alt chip, despre care am mai adus discuţia, obţinută prin aglutinarea unor filosofii fundamentale, se combină programatic cu ordinea intelectuală a incontestabilului Creator. Ideile sale, juxtapuse aleatoriu, alături de miturile predecesorilor, *întemeiază,* prin limbaj, adevărul ontic şi ontologic al scriiturii şi dă posibilitatea, cum sugerează (dacă nu greşesc) în *Dimineaţa poeţilor,* împăcării spiritului creator cu sine şi cu lumea din jur. Aidoma se petrec lucrurile şi cu Robert Musil, „spirit laborios, lent, serios, *neamţ* prin rigoarea lui" (p. 246).

Retorica, iată termenul care evocă întocmai travaliul confesorului, propune o abordare temeinică, absolut peremptorie, a unui decadentism aflat mereu dincolo de simbolism. Sper să fi intenţionat şi autorul nostru, prin intervenţia sa, să ne introducă, la rându-i, într-o perioadă literară în care *variaţia*, despre care Barthes spune că angajează „o responsabilitate a formei" (11), este în stare să completeze/acopere „spaţiul gol al experienţei interioare". Altfel, Musil nu ar putea fi înţeles. Este dificil, iar ideile sale nu coincid cu moda şi modelele. Simion concluzionează memorabil: artistul este un labirint de contradicţii, nu produce decât un şir *de antiteze* (p. 256).

Note

1. *Marxism and Form. Twentieth Century Dialectical Theories of Literature,* Princeton, Univ. Press, 1971, p. 320.
2. *Conştiinţa critică,* Bucureşti, 1979, p. 23.
3. Roland Barthes, *Romanul scriiturii,* Ed. Univers, Bucureşti, 1987, p. 67.
4. *Aşa grăit-a Zarathustra.*
5. Gérard Genette, *Fiction et Diction*, Editions du Seuil, 1991.
6. *Moartea lui Mercuţio*, Ed. Nemira, Bucureşti, 1993, p. 258.
7. *Romanul scriiturii, op. cit.*, p. 207.
8. Roland Barthes, *Gradul zero al scriiturii,* Ed. Cartier, Chişinău, 2006, p. 14.
9. *Pagini de jurnal*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1965.
10. *Modelul de existenţă Eugen Simion,* Ed. ICR, Chişinău, 2018, p. 147.
11. *Romanul scriiturii, op. cit.*, p. 136.

Antioh Cantemir, un erudit al Europei

Maria VAIDA

Cel mai de seamă dintre urmaşii lui Dimitrie Cantemir (şi al Casandrei Cantacuzino) a fost Antioh Cantemir (1708-1744), care din fragedă copilărie s-a remarcat prin capacităţile sale intelectuale deosebite. S-a născut în 21 septembrie 1708, la Iaşi, şi a decedat în 11 aprilie 1744, la Paris, unde era diplomat al Rusiei. După ce a acumulat bogate cunoştinţe în cele mai diverse domenii, întregindu-şi studiile atât sub îndrumarea tatălui său, cât şi a unor cărturari ruşi şi străini, atât în casa părintească, cât şi la instituţiile de învăţământ din Rusia de atunci, deja la o vârstă abia trecută de adolescenţă, a început să joace un rol important în viaţa politică a Imperiului la hotarul anilor 20-30 ai secolului al XVIII-lea. Drept urmare, la vârsta de 23 de ani, este numit ambasador şi plenipotenţiar la Londra (1732-1738), apoi la Paris (1738-1744), remarcându-se ca diplomat iscusit. În paralel, în aceşti ani a desfăşurat o vastă activitate în vederea editării scrierilor tatălui său în occident, apoi ca poet şi scriitor satiric. A întreţinut o interesantă corespondenţă cu mari personalităţi ale culturii şi ştiinţei ruse, germane, engleze, franceze ş.a., a acumulat o bogată bibliotecă de tip iluminist. S-a distins prin vederile sale filosofice moderne, prin interesante opere literare şi epistolare.

Dimitrie Cantemir şi fiul său Antioh au traversat continentul, unul venind de la Istanbul la Moscova, via Iaşi, iar celălalt din Rusia până la Londra şi la Paris. Cei doi, tată şi fiu, se întâlnesc în acelaşi demers intelectual care vizează cunoaşterea reciprocă a societăţilor şi culturilor din vremea lor, dornici să stabilească punţi de comunicare între lumile pe care le-au străbătut, fiind interesaţi de ideile filosofice ale vremii în care au trăit. Diferenţa este că Dimitrie avea în Rusia condiţia unui exilat, în timp ce fiul său Antioh era un diplomat care transmitea imaginea unei ţări care privea spre Europa, astfel că apariţia sa la Curţile Marii Britanii şi Franţei este foarte remarcată. Era nepotul lui Constantin Cantemir, domnitor al Moldovei, şi fiul ilustrului său părinte, umanistul şi enciclopedistul european, fost şi el domnitor al Moldovei. Reputaţia sa este datorată cunoştinţelor vaste, educaţiei alese, dar şi distincţiei de care dă dovadă. Însuşi Voltaire l-a consultat pentru a verifica unele informaţii şi spune despre Antioh: „Spiritul dumneavoastră este precum imperiul aristocraţiei dumneavoastră ce se întinde peste ţinuturi cu climă atât de diferită, cuprinzând jumătate din circumferinţa globului pământesc”. Despre studiile sale, Paul Cornea menţionează următoarele: „Educat întâi de un preot grec, cu studii în Italia, apoi de Ivan Ilinski, bun cunoscător al slavonei, Antioh găseşte în exemplul şi în biblioteca tatălui său stimulentul hotărâtor în direcţia formării ca erudit şi om de cultură. De altfel, prin cine ştie ce alchimie ereditară, tocmai lui i se transmit însuşirile intelectuale ale ilustrului domnitor moldovean. Ceilalţi fraţi manifestă alte dispoziţii.” (Antioh Cantemir, *Stihuri,* Editura pentru Literatură Universală, trad. Virgil Teodorescu, Studiu introductiv de Paul Cornea, Bucureşti, 1966, p. 7)

Prin sârguinţă şi aplicaţie la învăţătură, Antioh se distinge încă de la vârsta de 10 ani, când susţine o cuvântare la Academia Teologică din Zaikonospasski, o mănăstire ortodoxă la care stupefiază asistenţa. Apoi, pe la 16 ani studiază cu câţiva savanţi străini, veniţi în Rusia să întemeieze o Academie de Ştiinţe. Învaţă matematicile cu D. Bernoulli, studiază fizica cu Bilfinger, istoria cu Baier, filosofia cu Gross. Principele moldovean era atras de algebră şi probleme de morală, semn al unei inteligenţe sclipitoare, iubitoare de abstracţii, şi al unui caracter preocupat de ideea binelui. Înainte de 20 de ani, face traduceri din autori diferiţi, astfel îmbină amuzamentul în *Lettre d’un Sicilien à un des ses amis...*, o compilaţie a psalmilor, cronica grecească a lui Constantin Manases; chiar compune o satiră adresată acestui autor, care a avut mult succes. Este luat sub protecţia lor de Prokopovici şi Tatişcev, spirite libere care luptă cu pana împotriva prejudecăţilor. În 1730, ţarul Petru cel Mare moare; „pentru Antioh este un moment decisiv, crucial, cu care ne întâlnim cu toţii o singură dată, când nimic nu e iremediabil şi destinul adastă absent, ca un călător obosit de căldură, întins la umbra unui nuc bătrân” (*Idem*, p. 8).

Pentru misiunea sa la Londra, Antioh Cantemir este sprijinit de sfetnicii Annei Ioannovna, care vor

să-l îndepărteze, dar şi de favoritul ţarinei, Biron, care afirmă răspicat: „Nu vă îngrijiţi de vârsta lui Cantemir, eu îl cunosc şi răspund de vrednicia sa” (*Idem,* p. 9). În felul acesta, Antioh pleacă în misiune la Londra, unde trebuia să inspire încredere, să risipească bănuieli, într-o misiune delicată şi deloc facilă. „Inteligenţa şi cultura, distincţia înnăscută, manierele alese îl calificau de minune pentru acest rol. Totuşi, succesul nu-l putea dobândi decât pas cu pas, prin aplicarea unei strategii răbdătoare şi abile. Căci, dincolo de orice conjunctură vremelnică, el se războia cu inerţia: trebuia să înfrângă rezistenţa unei societăţi tradiţional repulsive sau măcar suspicioase faţă de continentali. De altfel, instrucţiunile primite de la superiori nu aranjau totdeauna lucrurile, fiind uneori în contratimp cu ceea ce era nimerit să facă. Nici cu banii nu stătea prea bine: soseau adesea cu întârziere sau nu-i ajungeau, împiedicându-l să se angajeze în acele mondenităţi fastuoase de care atârnă prestigiul unui ambasador şi al curţii pe care o reprezenta.” (*Idem*) În timpul şederii sale la Londra, Antioh Cantemir învaţă englezeşte, citindu-l pe Locke, dar învaţă şi limba italiană, ajungând s-o stăpânească la perfecţie, pentru că se înconjoară de un grup de italieni turbulenţi, dar agreabili; o îndeamnă şi pe sora sa Maria să înveţe această limbă, astfel că, din acel moment, corespondenţa cu sora lui va fi în limba italiană, înlocuind limba greacă de până atunci. Idealul său de viaţă tinde să se spiritualizeze şi coboară în timp până la eruditţii Renaşterii. La doar 25 de ani, Antioh Cantemir, în plină exuberanţă a vârstei, face o figură de înţelept, căutând calea de mijloc horaţiană şi stoicismul lui Seneca, tânărul nostru găsind o cale temperată de raţiune, înnobilată de o atitudine etică.

În anul 1738, intervine o schimbare importantă în viaţa lui: necesităţi politice impun transferarea sa de la Londra la Paris. În septembrie acelaşi an, porneşte spre Franţa. Ca urmare a schimbărilor politice şi sociale din vremea lui Ludovic al XV-lea, ambasadorul Rusiei se găsea iarăşi între ciocan şi nicovală, „sarcina lui fiind să împace apa cu focul” (*Idem*, p. 12). Locuieşte într-un hotel particular, frumos, din rue St. Dominique; pe urmele sale avea mereu agenţi ai poliţiei, care-i urmăreau mişcările; ei acţionau pedestru, iar prinţul circula numai cu trăsura, astfel că de multe ori îi pierdeau urma, el oprindu-se din când în când la o adresă din rue St. Hyacinthe, la o tânără unde prânzeşte sau chiar rămâne peste noapte. Despre viaţa lui Antioh Cantemir aflăm mai multe date din studiul introductiv la ediţia franceză a *Satirelor,* din 1749, scris de abatele Guasco, cel care i-a fost şi secretar, prieten intim şi devotat. Când ambasadorul cade la pat, abatele Guasco îl va îngriji cu devotament până în ultimele clipe ale vieţii. Aflăm că Antioh avea în cercul apropiaţilor nume celebre pariziene: Montesquieu, Maupertuis, un celebru geometru, Madame de Geoffrin, aceea care a susţinut vreme de 25 de ani un celebru salon care aduna o societate de prim rang din Paris. Relaţiile sale cu Riccoboni, cu Voltaire sunt asidue. La Paris, munceşte febril, parcă într-o cursă cu timpul: îl traduce pe Horaţiu, îşi reface *Satirele*, elaborează o lucrare de prozodie rusă, ba chiar se apucă de unele experienţe sub influenţa abatelui Nollet, fizicianul. Mărturia abatelui Guasco este elocventă: „Într-un oraş în care plăcerile se întâlnesc pe toate drumurile şi la vârsta cea mai potrivită a le gusta, ducea viaţa unui filosof, aş zice aproape a unui solitar. I se întâmpla adesea să se închidă în cabinetul de lucru câteva zile în şir.” (Paul Cornea, *op cit*., p. 15)

Un portret moral bine conturat ne lasă acelaşi abate Guasco, în viziunea lui Paul Cornea: „La primul contact, omul părea distant. Dar o dată dezgheţată atmosfera, impresia dispărea repede. Privirea tangenţială era de fapt un meterez al timidităţii. Ni se spune că mergea drept la ţintă, că se purta loial, că acorda încredere fără reticenţă. Ştim că detesta afectarea şi pompa, că avea simţul onoarei şi fidelitatea simpatiilor. O umbră de melancolie îi îngândura fruntea – poate efect al unor surpări lăuntrice neştiute, poate, mai degrabă, presentiment amar al celor ce mor tineri. Guasco îi laudă principiile: era înţelept, ştiind că riscă tot atâta excluzând raţiunea, cât şi admiţând numai raţiunea. Iubea disciplina liber-consimţită şi nu considera că datoriile neachitate constituie semne de nobleţe. Credea fără să fie bigot, îl ridica în slăvi pe Bossuet şi declara că filosofia nu se împotriveşte credinţei. În genere, părea mai mult solid decât sclipitor şi mai mult profund decât spontan. De acea şi făcea puţin caz de operele care voiau să epateze, chiar dacă purtau semnătura lui Voltaire.” (*Ibidem*, p. 16)

Poetul Antioh Cantemir este considerat părintele poeziei lirice ruseşti, deşi majoritatea scrierilor sale nu au fost scrise în limba rusă, chiar corespondenţa cu frumoasa lui soră Maria o găsim în limba italiană, din dorinţa celor doi fraţi de a se perfecţiona în limba lui Dante, deşi, iniţial cu alţi prieteni, era scrisă în limba greacă. Chiar cunoscând bine aceste limbi, principele Antioh Cantemir a angajat profesori de limbă engleză la Londra şi de limbă franceză la Paris. Astfel, printre membrii Ambasadei ruse la Londra, Antioh l-a avut pe fostul căpitan de artilerie în serviciul Majestăţii sale Britanice drept profesor de matematică, pe John Thomas. Aşa aprofundează teoriile ştiinţifice ale lui Newton, care ocupau un loc de frunte în gândirea filosofică din secolul al XVIII-lea. La Paris a urmat cursurile de fizică ale abatelui Nollet. Cât despre italiană, secretarul său Guasco mărturisea că „principele stăpânea atât de bine această limbă, încât te întrebai, când vorbea sau scria, dacă nu cumva este italian”. (Ştefan Lemny, *Cantemireştii*, Ed. Polirom, 2013, p. 388)

Cea mai bună dovadă a nesăţioasei sale curiozităţi este biblioteca pe care şi-a alcătuit-o la Londra şi apoi la Paris. Inventarul bibliotecii oglindeşte profilul intelectual al posesorului ei. În Rusia, prin grija părintelui său, Antioh dobândise o solidă educaţie clasică, de aceea are în limba latină 94 de titluri şi în greacă 29 de titluri. De aceea tânărul principe simţea nevoia de a se înconjura cu marii autori ai Antichităţii: Diodor din Sicilia, Plutarh, Tacit, ca istorici, dar şi de poeţi, cum ar fi Anacreon, Euripide, Horaţiu, Ovidiu, Hesiod ş.a. Numai din operele lui Cicero avea 30 de volume! Literatura franceză ocupă un loc de frunte între cărţile bibliotecii, chiar şi autorii englezi sunt cei traduşi în franceză, iar literatura italiană ocupă locul al doilea.

Deşi scurtă, viaţa lui Antioh Cantemir a fost o viaţă trăită printre cărţi, în umbra bibliotecii, fără a fi un pustnic, totuşi. El nu a dus o viaţă fără de prihană, în aşteptarea nunţii sale cu Varvara, fiica lui Alexei Cerkaski, cancelarul rus. Părinţii fetei nu prea erau de acord cu această căsătorie, pentru că sperau un ginere mai bine plasat în aristocraţia rusească. Sora sa Maria îl ţinea la curent cu ezitările acestei relaţii, despre care fata spunea: „Mă voi căsători cu principele Antioh Cantemir şi nici mama nici tata nu mă pot împiedica.” (*Idem*)

In memoriam

Mihail Săulescu, scriitorul–erou

Marin IANCU

Născut în Bucureşti, la 23 februarie 1888, într-o familie cu oarece pretenţii intelectuale, fiul lui Nicolae Săulescu, ofiţer şi pictor, şi al Ecaterinei, Mihail Săulescu va împărtăşi un destin poetic apropiat prin sensibilitate şi prin coşmarul unor experienţe biografice de al altor poeţi născuţi sub aceeaşi zodie a nenorocului. S-a spus că totul în existenţa poetului sugerează ritmul alert. După studii liceale la „Sf. Sava" şi „Matei Basarab" din Bucureşti (1898-1903), urmează, fără să termine, Conservatorul de Artă Dramatică, arătând, în schimb, o tot mai stăruitoare preocupare în a se impune în plan literar. Îşi începe activitatea literară pe fondul cunoscutei dispute de la începutul secolului XX între simbolism şi tradiţionalism, rivalitatea dintre moderni şi sămănătorişti reuşind să imprime o structurare adâncă a culturii române în secolele XIX-XX. Volumele tipărite la scurt timp după debutul cu versuri în revista *Sămănătorul* (1906), de la *Versuri* (1906), renegat vehement de autorul însuşi prin retragerea acestuia din librării, până la *Departe*... (1914) şi *Viaţa* (1916), sunt în măsură să contureze pe deplin imaginea unui poet de o sensibilitate exacerbată în nelinişte şi manifestări insurgente, pentru care descoperirea unui ideal superior „e însăşi esenţa poeziei". Legate printr-un număr variabil de motive şi simboluri, versurile lui Mihail Săulescu împărtăşesc, la o lectură integrală, o experienţă estetică a unui poet la care trimiterile spre „virtuţile bătrânilor" şi spre „datinile strămoşeşti" se intersectează cu tendinţele relativ discrete spre poezia modernă, neliniştea şi setea de absolut fiind traduse în „partituri de aspect simbolist".

Tot mai dinamic şi acaparator, poetul este prezent peste tot, trece de la o revistă la alta, dominat de o remarcabilă dorinţă de împlinire, atât pe plan literar, cât şi pe plan etic-uman. Spirit romantic, fiul viitorului general N. Săulescu arde într-o tensiune continuă, „muncit de-aceeaşi veşnică-ntrebare", de „exclamaţii frecvente, note joase acompaniind o tristeţe devenită reflecţie şi cântec, ochii căutând, într-o febră continuă, orizonturi inaccesibile" (Constantin Ciopraga).

Trece adeseori pe la reviste de felurite orientări, de la *Luceafărul* şi sămănătoriştii G. Tutoveanu, G. Rotică şi A. Cotruş, poetul devine foarte activ în primul an al *Convorbirilor critice,* alături de o pleiadă de poeţi (Cincinat Pavelescu, Ion Minulescu, Al.T. Stamatiad, D. Nanu, Corneliu Moldovanu, M. Codreanu, Barbu Nemţeanu, N. Davidescu, Emil Isac şi Mihail Sorbul), trece pe la *Facla* lui T. Arghezi, colaborează la *Flacăra*, dimpreună cu Adrian Maniu şi N. Davidescu, dar şi la modernista *Insula*, poetul apărându-i lui Camil Petrescu „boem, violent, impulsiv, sceptic, entuziast şi religios". Publică sporadic la *Minerva literară ilustrată,* o revistă-magazin editată de Institutul de editură „Minerva", trece pe la *Ramuri,* unde simboliştii erau doar obiect de parodie, prezenţa lui Mihail Săulescu fiind înţeleasă aici doar prin orientarea spre modernism a acestuia. Situaţia nu era diferită nici la revista *Arta,* unde, cu toate adversităţile, prezenţa simboliştilor era o realitate ce nu putea fi ignorată. Mai mult decât atât, încă din primul an al secolului al XX-lea, pe la 1901, prin retragerea lui I.Al. Brătescu-Voineşti, mai vechii conducători ai *Convorbirilor literare,* P.P. Negulescu, Mihail Dragomirescu, I. Bogdan, D. Evolceanu, A. Naum şi D. Onciul, istorici, jurişti şi oameni de ştiinţă, îl cooptează în comitetul de conducere al revistei, alături de nou-veniţii N. Valenti şi I.A. Basarabescu.

Dincolo de solitudinea citadinului, versurile lui Mihail Săulescu împărtăşesc, la o lectură integrală, o experienţă estetică a unui poet care „fructifică atitudini şi motive din fondul comun al simbolismului: mirajul «departelui» şi al «zărilor albastre», marea, corăbiile, «insulele stinghere», ce «zac necunoscute» în Pacific, peisajele exotice, parcul autumnal, ploaia, solitudinea, recluziunea, nevrozele şi *morbidezza,* dar şi marele oraş" (Nicolae Mecu). Studiat din perspectiva unor etape biografice, poemul *Războiul* este reprezentativ pentru ansamblul de mijloace de expresie şi procedee prin care Mihail Săulescu defineşte, „cu o sinceritate viscerală" şi cu vibraţie cvasi testamentară, neliniştea socială a lumii moderne, universul războiului „ca destin implacabil" şi viaţa individuală consumată pe un fond de nevroză şi oboseală: „Parc-am trecut prin viaţă de zeci de mii de ori!/ Parc-am trăit, cu *unul,* în zeci de mii de inşi!/ Parc-am cules din parcuri cu zeci de mii de flori! –/ Parc-am suit toţi munţii, prăpăstioşi şi ninşi!" (*Nevroză*)

Poet grav, cu o mare capacitate de a specula în imagini, Mihail Săulescu găseşte mereu pretexte de meditaţie, într-o manieră în care îl putem descoperi pe Panait Cerna, după cum, în altă parte, diverse fenomene ale naturii, vântul, apele, devin metafore şi simboluri, vehiculând reflecţii. Deşi mai puţin reuşit artisticeşte, poemul *Războiul* confirmă prin tematică şi structură expresia artistică a sentimentului jertfei „pentru un pământ mai fericit", posibil de integrat în atmosfera altor poeme scrise pe această temă în preajma Marelui Război de Reîntregire a neamului românesc. Trecând de pe câmpul literar pe cel de luptă, ultimele sale poeme, gândite probabil în uniformă, poartă pecetea atmosferei războiului, emblematic rămânând, în acest sens, poemul *Războiul,* cuprins în volumul din 1916, sinceritatea accentului alternând aici cu unitatea viziunii unor poeţi de un remarcabil simţ plastic.

Dincolo de sinceritatea şi autenticitatea notaţiei, imaginile din *Războiul* se vor regăsi mai târziu în sugestiile apocaliptice din creaţiile celorlalţi reprezentanţi ai generaţiei sale. Printre scriitori combatanţi pot fi pomeniţi, cu deosebire, Perpessicius, care, mobilizat pe front şi rănit la Turtucaia, rămâne invalid de braţul drept, G. Topîrceanu, combatant la Turtucaia, pe urmă prizonier 2 ani în Bulgaria, până în 1918, Octavian Goga, înrolat ca simplu soldat pe frontul din Dobrogea, Camil Petrescu, rănit în Ardeal, la Cincu, apoi la Mărăşti şi Caşin-Oituz, luat prizonier la unguri până la 10 aprilie 1918, scriitorul fiind mult timp considerat mort la datorie. Printre aceştia, scriitorul Ion Grămadă, înrolat voluntar la Vânători de munte, moare eroic în timpul unui asalt la Cireşoaia, după cum, împărtăşind acelaşi destin tragic, poetul Constantin T. Stoica cădea eroic în ziua de 23 octombrie 1916, în urma unui bombardament de artilerie, pornit vijelios în aripa stângă a poziţiei de pe înălţimea Spinul, de lângă Titeştii de Vâlcea, pe care o apăra subunitatea condusă de el, adjutantul de batalion.

Structură contradictorie, combinaţie dintre predispoziţia spre visare a unui boem fără complexe şi înclinaţia spre sacrificiu a unui temperament vitalist, poetul se arată capabil de hotărâri dintre cele mai temerare. Deşi bolnav, în 15 august 1916, la douăzeci şi opt de ani, când armata română intra în război, se desparte cu greu de logodnica sa Elena şi se înscrie voluntar pe câmpul de luptă, îndată ce România declară război Austro-Ungariei, fiind primit ca soldat în regimentul 46 infanterie la 21 august 1916, pornind la data de 27 august 1916 spre câmpul operaţiunilor în regimentul 46 al Diviziei IV. „Mă duc să îmi beau şvarţul pe culmile Carpaţilor şi să mă căsătoresc cu Transilvania." Se ştie că haina militară l-a atras dintotdeauna, tatăl său, maiorul Nicolae Săulescu, i-a oferit în familie acest exemplu, dar s-a şi împotrivit atunci când, în campania din 1913, a celui de-Al Doilea Război Balcanic, pentru care tânărul literat cere să fie trimis pe front, acesta intervine şi îl demobilizează din regimentul 21 infanterie. A participat la manevrele de la Flămânda, trecând Dunărea, revenind apoi în cadrul luptelor de la Ghimbav-Braşov. Pe la sfârşitul lunii septembrie, probabil pe 30 ale lunii, angajat în cele mai periculoase acţiuni de luptă pe şoseaua Predeal-Timiş, Mihai Săulescu avea să fie victima unui glonţ, viaţa fiindu-i frântă brutal. *S-a căsătorit cu Transilvania*, aşa cum îi promisese logodnicei sale. „Încă unul a căzut dintre cei ce care trebuiau să trăiască", spunea Nicolae Iorga.

În memoria sa, la capătul primei serpentine, la ieşirea din Predeal spre Braşov, acolo unde s-au dat primele asalturi în „bătălia pentru Predeal", în apropierea locului în care a căzut, a fost înălţat un impresionant monument al eroului, realizat de sculptorul Oscar Han, un grup statuar ridicat la 5 septembrie 1930, cu inscripţionarea „Poetului erou Mihail Săulescu – Căzut în luptele de la Predeal – Societatea Scriitorilor Români". Mărturie şi astăzi, la peste o sută de ani de la tragicele evenimente, despre eroismul şi măreţia jertfei aduse de Mihail Săulescu, asemenea altor poeţi-eroi de aceeaşi factură spirituală, precum Constantin T. Stoica, Ion Trivale, Ion Chiru-Nanov, Andrei Naum sau Ion Grămadă, monumentul este realizat din bronz şi susţinut de un piedestal în formă de prismă, pe un soclu masiv din beton mozaicat în două trepte. Tudor Arghezi, care participase la momentul dezvelirii monumentului, mişcat de figura impozantă a eroului, ca un personaj înaripat, cu aripile şi braţele încrucişate şi privirea îndurerată aţintită către ceruri, aprecia metaforic: „piscul lui Han, aşezat între vânturi şi orizonturi". (wikipedia.org.https://ro.wikipedia.org)

„Împrejurările exacte în care a murit poetul nu se cunosc nici azi", relatează Eugen Jebeleanu, cel care i-a îngrijit ediţia de volumul *Opere. Mihail Săulescu*, apărut în 1947 la Fundaţia Carol al II-lea pentru Literatură şi Artă: „Se ştie doar că – prevăzând o zi de luptă grea – comandantul companiei din care făcea parte Săulescu, vrând să-l scoată pe poet din linia de foc, i-ar fi ordonat să ducă un raport la Divizie. «E atât de frumos!», ar fi exclamat Mihail Săulescu, privind primejdioasele jocuri luminoase ale grenadelor şi ale obuzelor ce explodau – şi s-a rugat să fie lăsat acolo, în tranşee. Când ofiţerul, într-un târziu, avu răgaz să privească în juru-i, îl zări pe nefericitul poet, moale şi cald încă, cu ochii pe jumătate închişi şi cu zâmbetul neşters pe buză, ca în luminişul unei supreme inspiraţii."

Din păcate, această căsătorie nu a mai avut loc, iar Antioh a rămas fără urmaşi legali. În schimb, a avut doi copii cu domnişoara Anglebert sau Inglebert, care locuia în Londra, pe strada Bourbon, despre care se ştie că în noiembrie 1741 era însărcinată cu al doilea copil al lui Antioh. Din perioada londoneză datează relaţia lui Antioh cu cântăreaţa de operă Francesca Bertolli, care pentru unii *era o artistă admirabilă*, iar pentru alţii era *un talent foarte subţire.* (*Idem*)

Relaţia cu cântăreaţa de operă, signora Francesca Bertolli, îi face mult rău. Antioh îi face acesteia cadouri, îi oferă şi bani, iar zvonul cum că s-ar căsători cu ea poate să fi fost cauza eşecului căsătoriei cu Varvara, căci zvonul ajunsese cu certitudine şi în Rusia. Principele neagă existenţa ambelor relaţii, iar secretarul său, abatele Guasco spune: „Într-un oraş unde plăcerile se ivesc la tot pasul, principele ducea o viaţă de filosof (...), aproape de pustnic. Societatea lui s-a limitat multă vreme la un mic număr de prieteni, pe care nu-i vedea zilnic." (*Idem*)

Din anul 1743, boala sa de stomac s-a agravat brusc, prinţul ajungând să nu mai poată digera; apoi se ivesc alte complicaţii pulmonare. Nu se opreşte din lucru, transmite depeşe de două ori pe săptămână în Rusia, traduce în ruseşte *Morala* lui Epictet, citeşte tratatul despre prietenie al lui Cicero. Mai apoi, durerile îl împiedică să lucreze, prinţul înţelege că i-a sunat ceasul, dar spune: „Ideea morţii, care la început mă înspăimânta, acum mă mângâie, căci ea provine de la acela care mi-a dat viaţă..." (*Ibidem*) Îşi pune în ordine hârtiile, îşi redactează testamentul, primeşte senin şi resemnat serviciile bisericii, împărtăşindu-se pentru ultima oară. La 11 aprilie 1744, moare la Paris, discret şi elevat, stăpân pe sine, demn. Astfel se mai stinge încă o personalitate din Dinastia Cantemireştilor.

Trupul său va mai aştepta o vreme, până în 23 septembrie pentru a fi înmormântat în cripta familiei din Moscova; este dus pe mare cu vasul olandez *Doi fraţi,* dar abia după vânzarea bibliotecii sale din Paris cu o sumă care acoperă o parte din costurile acestui ultim drum el poate fi adus lângă familie. Va fi depus în cripta din biserica grecească în 25 septembrie 1745, alături de ceilalţi membri ai familiei sale, decedaţi la vremea aceea.

Proza realist-fantastică. Max Blecher

Marin IANCU

Între realitate şi imaginaţie. Elaborându-şi opera în condiţii absolut inumane, Max Blecher (1906-1938) ilustrează în literatura română statutul unui autor „existenţialist” (1), stăpânit de o luciditate extremă a observaţiei şi a unor experienţe autentice prin dramatismul lor. Declanşată la începutul tinereţii, boala gravă şi fatală a imobilizat în suferinţă întreagă această tinereţe a lui M. Blecher, punând îndeajuns de grabnic capăt vieţii sale. Cunoscându-i îndeaproape supliciul, Mihail Sebastian, admirator şi prieten al scriitorului, fusese impresionat de „violentul accent de dramă proprie [...], de nelinіştea unui om care vrea să evadeze oricum, chiar prin farsă, chiar prin simulare, chiar prin demenţă”. (2) Dincolo de acest aspect dramatic în care îşi trăieşte fiecare clipă, acceptând o „existenţă redusă la fiziologic”, autorul *Inimilor cicatrizate* are puterea de a se detaşa de suferinţă, „viziunea propriei mizerii situându-se sub semnul mitului unui Narcis ce se autocontemplă neîntrerupt cu maximă luciditate”. (3) „Blecher, observă în continuare Mihail Sebastian, vorbeşte despre boală nici cu oroare, nici cu revoltă. Suferinţa el o priveşte liniştit, cu atenţie, ca pe un fenomen detaşat de el. Este un fel de luciditate chirurgicală în atitudinea lui faţă de durere. Când descrie o operaţie, o face minuţios, atent la ultima fibră nervoasă, cu o fineţe implacabilă de sensibilitate, dar fără tânguire, fără spaimă. Este în cartea aceasta o familiaritate cu durerea şi cu moartea care duce până aproape de indiferenţă.” (4) Scriitorul s-a născut sub semnul *suferinţei* şi a trăit-o încă din copilărie, ca *situaţie-limită,* adică în mod existenţial. Evoluând în formele sale tot mai grave, boala de mai târziu i-a oferit doar răgazul de a da expresie artistică trăirilor sale originare. Concludente sunt aici amintirile din vremea pubertăţii, presărate deopotrivă de retrospecţii ce revin aproape obsedant printre experienţele legate de boală. De exemplu, într-un citat din *Întâmplări*…, retrospecţia e provocată de contemplarea unei fotografii dintr-o carte de anatomie, reprezentând mulajul de ceară al interiorului urechii: „Într-o clipă îmi dădui seama că lumea ar putea exista într-o realitate mai adevărată, într-o structură pozitivă a cavernelor ei, astfel încât tot ce este scobit să devină plin, iar actualele reliefuri să se prefacă în viduri de formă identică, fără niciun conţinut, ca fosilele acelea delicate şi bizare care reproduc în piatră urmele vreunei scoici sau frunze ce de-a lungul timpurilor s-au macerat lăsând doar sculptate adânc amprentele fine ale conturului lor.”

O astfel de „autonomie de program” a operei faţă de viaţă a fost sesizată de aproape toţi comentatorii creaţiei sale. „Sensurile şi valorile operei lui Max Blecher, notează Nicolae Balotă, nu ni se relevă decât după ce vom fi procedat la o prealabilă disjuncţie dintre om şi operă, între viaţă şi creaţie. Structura acestei proze nu ni se dezvăluie cât timp o socotim generată de vreun sentiment esenţial. Ea nu poartă, infuză, o trăire. Dacă omul Max Blecher s-a născut sub semnul suferinţei, dacă a trăit suferinţa [...] încă din copilărie, ca situaţie-limită, adică în mod existenţial, creaţia sa nu este o continuare sau o simplă expresie a suferinţei trăite, ea fiind posibilă în ciuda acesteia. Scriitorul Blecher s-a născut în pofida suferinţei, nu sub imperiul ei.” (5) O astfel de situaţie poate justifica, de altfel, marea subtilitate analitică şi puterea de înţelegere de care este capabilă fiinţa umană aflată într-un asemenea „impas organic”: „Umană, autentică până la un fel de jupuire a conştiinţei, neliniştită şi lucidă în acelaşi timp, de o demnitate de tragedie antică, experienţa cuprinsă în romanul lui Blecher afirmă definitiv marile sale însuşiri de scriitor.” (6) În asemenea circumstanţe, „realitatea şi imaginaţia se suprapun în viziunea suprarealistă a celui care priveşte lumea din perspectiva insolită a viziunii de ghips.” (7) Revelat prin suferinţă, neantul este resimţit fie ca un plin paradiziac, râvnit cu deznădejde, fie ca un vid absurd, menit să interzică orice nădejde. Plasat sub formularea morală a Ecleziastului, un alt pasaj din *Vizuina luminată* îşi relevă interesul prin împrejurarea că, pe de o parte, trimite la experienţele copilăriei, iar, pe de altă parte, le leagă de meditaţia din pragul morţii, acoperind însă acelaşi strat profund al suferinţei existenţiale: „Erau gunoaie pentru căutat mărgele o viaţă întreagă şi întâlneam oameni murdari, cu saci în spate care le răvăşeau încet, cu atenţie. Şi apăreau obiecte de metal, din lemn putred şi, răvăşind mereu, apărea tot ceea ce (se afla) în casele, în odăile în care oamenii îşi petrec viaţa în fiecare zi [...]. Tot ce înconjoară viaţa omului e pentru viermi şi gunoi, exact ca şi trupul lui, şi omul sfârşeşte în putoare, cu tot cortegiul de obiecte fine din viaţa lui. Totul era destinat corupţiei şi putreziciunii, iată ce învăţam pe câmpul de

gunoaie, şi învăţătura m-a pătruns până în măduva oaselor, încât nu ţin la niciun obiect şi nici la trupul meu. Totul va putrezi pentru a fi absorbit apoi de întuneric, pentru totdeauna.” Se observă că acuitatea trăirii nu scade cu nimic prin explicitul ei: organizarea meschin materială a lumii (a locui în odăi), stigmatizată, metaforic, de mirosul „profund enigmatic” al mucegaiului, fulgerarea de o secundă, în conştiinţă, a celui gata să moară şi să-şi împlinească moartea *lui,* pentru sine liberatoare, contactul direct şi perfect cu existenţa.

Modernitatea prozei lui Max Blecher. Mai puţin structural epic şi cu o înfăţişare proprie mai degrabă jurnalului sau însemnărilor intime, romanul *Întâmplări în irealitatea imediată* (1936) propune un discurs narativ insolit, de o factură cu totul nouă, ieşită din sfera obişnuită a prozei autohtone, direcţionând-o pe coordonate inedite, şocante, cu reverberaţii ciudate şi enigmatice. Autorul vede realitatea ca pe un „spaţiu blestemat”, în măsură să provoace teribile crize şi tulburări psihice. Lumea imaginarului şi cea a realităţii intră într-o relaţie bizară. Încadrat în literatura autenticităţii subiective, romanul lui Max Blecher se revendică, prin maniera de a investiga realitatea şi prin proiecţia în imaginar, şi unei alte tendinţe a romanului românesc, şi anume aceea a aspiraţiei către un „realism fantastic”. (8) Printr-o asemenea estetică de răsturnare a perspectivelor tradiţionale, „irealitatea devine adevărata realitate a prozatorului, în a cărui operă asistăm la substituirea «mecanismului» clasic cu pătrunderea într-o metarealitate ce apropie universul prozei lui Max Blecher de operele suprarealiştilor”. (9) Aspectul fusese remarcat de autorul însuşi într-o scrisoare adresată lui Saşa Pană: „Irealitatea şi ilogismul vieţii cotidiene nu mai sunt de mult pentru mine vagi probleme de speculaţie: eu trăiesc această irealitate şi evenimentele ei fantastice [...]. Idealul scrisului ar fi pentru mine transpunerea în literatură a înaltei tensiuni care se degajă din pictura lui Salvador Dali. Iată ce aş vrea să realizez – demenţa aceea la rece perfect lizibilă şi esenţială.” (10) „Astfel reconstituit, susţine Pompiliu Constantinescu, acest univers devine un act de iniţiere în vis, în spaţiu şi timp, în erotism şi în moarte.” (11) Pe de altă parte, comentând această bizară relaţie între lumea imaginarului şi lumea reală, Nicolae Balotă sesizează perfect că „experienţa imaginară este aceea a înstrăinării de sine, a derutei eului ce-şi pierde identitatea.” (12) În temeiul acestor observaţii sunt de reţinut, de asemenea, observaţiile lui Nicolae Manolescu, în viziunea căruia „pentru M. Blecher [...] fiinţa, eul nu au nici substanţă, adâncime, nici proprietăţi personale. În interiorul sufletului nu există nimic, iar senzaţia schizoidă nu e decât o exagerare a identităţii [...]. Aici însă intensitatea e ca un vas gol şi găurit ce se umple, pentru câteva clipe, de imaginile lumii, de trecut ca şi de prezent, de reprezentare şi de percepţie, amestecate asemeni atomilor de oxigen şi de hidrogen în molecula de apă. Sub forma acestei trăiri simultane, povestitorul sugerează o experienţă esenţială: a fiinţei-burete, care, vidă în sine, fără interioritate sufletească, se lasă cotropită de obiectele dure şi agresive în mijlocul cărora se află.” (13) Această „sensibilitate exacerbată” şi puternicul „sentiment de anxietate” de care este cuprins autorul *Întâmplărilor...* sunt puse pe seama capacităţii acestuia „de a se instala în nenorocire, de a o accepta ca o condiţie a vieţii curente”. (14)

Personaj narator şi martor. Propunându-şi să îşi transcrie senzaţiile, pentru a răspunde, în acelaşi timp, la întrebarea „cine anume sunt?”, „personajul narator şi martor” devine observatorul pasiv şi neputincios al propriei sale boli, singurul lucru care îi mai rămâne la îndemână fiind investigarea adâncimilor sale sufleteşti. Mărturisirea rămâne în acest sens esenţială şi ne lămureşte pe deplin asupra semnificaţiilor dedublării la care scriitorul recurge continuu, după cum acesta însuşi o teoretizează în debutul romanului *Întâmplări în irealitatea imediată:* „Când privesc mult timp un punct fix pe perete mi se întâmplă câteodată să nu mai ştiu nici cine sunt, nici unde mă aflu. Simt atunci lipsa identităţii mele de departe, ca şi cum aş fi devenit, o clipă, o persoană cu totul străină. Acest personagiu abstract şi persoana mea reală îmi dispută convingerea cu forţe egale.”

Într-adevăr, drama adevărată a personajului blecherian (naratorul din *Întâmplări în irealitatea imediată* şi *Vizuina luminoasă*, Emanuel din *Inimi cicatrizate*) „nu începe la sanatoriul de tuberculoşi din Berk, ci în momentele de contemplaţie din tinereţe. Ea se numeşte «lipsa identităţii, sentimentul dualităţii şi înstrăinării de sine» şi e provocată de un fapt banal, privirea insistentă asupra unui «punct fix»”. (15) În timp ce trupul e grav bolnav, sufletul rămâne treaz şi lucid, radiografiindu-şi cu minuţiozitate propria sa condiţie. Lumea imaginarului şi cea reală intră într-o relaţie bizară, realitatea devenind ceea ce Pompiliu Constantinescu numea un act „de iniţiere, în vis în spaţiu şi în timp, în erotism şi în moarte”. În acest caz, „literatura sa este viziune, şi numai prin filtrul imaginarului se străvede patosul. Universul său nu este al suferinţei sale, ci al vederii sale. Univers spectacular, prin excelenţă. Eroul prozelor lui Blecher este, de fapt, imaginaţia. Ea este cu adevărat personajul activ, epic al ficţiunii sale.” (16) Printr-o astfel de proiecţie în lumea imaginarului, „în sfera situată în afara determinărilor imediate a fantasticului” (17), personajul lui Blecher „trăieşte deziluzia vieţii şi iminenţa morţii”. (18)

Încercând o apropiere de structura operei lui M. Blecher, în ceea ce îl singularizează, lui Ion Negoiţescu i se pare cu totul interesantă raportarea „atmosferei” blecheriene la opera lirică a doi foarte importanţi poeţi, Bacovia şi B. Fundoianu, o „atmosferă” comună, diferenţiată însă pe măsura diferenţierii formale a celor trei scriitori, menită să deschidă o cale spre experienţa existenţială a fiecăruia în parte, experienţă care, de asemenea, îi leagă pe măsură ce îi şi desparte, ca personalităţi artistice diferite, de la „decorul” bacovian la „golul existenţial” al peisajelor „statice” din *Priveliști.* (19)

→

Cărţi şi autori

Experiment neintenţionat

Sara MINA

Se ştie că unele **noţiuni** de management devin cutume pentru companiile ce transmit mesaje de soliditate în mediul economic, oricare ar fi domeniul lor de activitate... Printre acestea se numără şi *CSR – Corporate Social Responsability/ Responsabilitatea socială corporativă*. Este vorba de bune practici prin care firmele îşi integrează în operaţiunile de business propriile preocupări sociale şi pentru mediu.

Conceptul se referă nu doar la modul în care aceste entităţi afectează propriii angajaţi, ci şi la felul în care este influenţată comunitatea, în ansamblu. Un actor economic este beneficiar direct al resurselor disponibile din respectiva colectivitate în care activează. Deci, orice gest al unei companii, inclusiv prin acte filantropice, se va întoarce cu sens pozitiv asupra sa în timp, prin reacţiunea valorilor sociale susţinute.

Atunci când între aceste valori sociale se includ şi cele culturale, evenimentul capătă alte proporţii... Normele spirituale, comportamentale, emoţionale, reprezentative pentru cultură, se transmit cu ajutorul codurilor de comunicare, printre care scrisul rămâne, încă, la loc de frunte. Cuvintele vor continua să impacteze memoria subiectiv-individuală, ajungându-se, prin perpetuarea lor în cărţi (artefacte culturale), la consolidarea memoriei obiectiv-colective.

Deci, iată că şi entităţile cu strategii în coordonate de *business,* printr-un gest caritabil orientat către cultură, în particular către literatură şi carte, pot să genereze un efect cu un sens mult mai profund…

În calitate de editor, am trăit de la începutul anului un şir de evenimente pe care le-aş subsuma unui experiment neintenţionat de responsabilitate socio-culturală.

Îmi păstrez încă incertitudinea vizavi de cel mai potrivit epitet ce i se mai poate adăuga… Am avut de-a face cu o situaţie *cauzală* sau *cazuală?!*

Aventura a pornit în ianuarie 2023. Pe data de 30 ianuarie, s-a petrecut la Colegiul Naţional „Cantemir-Vodă" din Bucureşti o întâlnire a scriitoarei Angela Dina-Moţăţăianu (absolventă a acestui liceu, promoţia 1962) cu elevii claselor a IX-a. Subiectul *fierbinte* era proza fantastică, aflată în programa începutului de an şcolar. Prof. Ionuţ Crăciun, un tânăr entuziast, a fost captivat de oportunitatea de a se discuta cu o fostă *cantemiristă,* în acelaşi timp creatoare dedicată acestui tip modern de literatură narativă.

Autoarea, al cărui portofoliu de proză fantastică i-a adus peste 20 de premii în ultimii 10 ani, a devoalat atunci (incitant, cum numai cineva care a vegheat asupra limbii române de la catedră mai bine de 35 ani o poate face!) modul în care scrie, sursele de inspiraţie, a prezentat şi a citit din texte reprezentative, a dăruit tinerilor doritori cărţi...

Nimic spectaculos, va spune, poate, un cititor vag maliţios! Astfel de întâlniri în amfiteatrele şcolilor sunt uzuale, adesea fiind un mijloc de a genera false promovări de carte, atunci când publicul nu se-ntrevede ori este prea puţin interesat de mesajul auctorial propus. Dar, în cazul de faţă, evenimentul, dincolo de farmecul de moment, a avut un impact pozitiv real, concretizat într-o urmare... *Cauzală* sau *cazuală?!*

Cumva impulsionaţi de întâlnirea cu o fostă adolescentă care şi-a petrecut primii paşi spre maturizare exact în aceeaşi somptuoasă clădire purtând numele vestitului cărturar, dar cu peste şase decenii în urmă, elevii au preluat o ştafetă simbolică şi au creat o... carte! Bucuria cea mare a fost că, în cel mai firesc mod, au ales Editura Biscara drept partener pentru publicarea ei.

Şi astfel, pe data de 26 mai, a apărut volumul colectiv de proză scurtă fantastică, *Himere la răscruce,* semnat de 56 de autori, dintre elevii claselor a IX-a din Colegiului Naţional „Cantemir-Vodă", coordonaţi de prof. Ionuţ Crăciun.

Un alt amănunt... *cauzal* sau *cazual?!* Cartea nu ar fi văzut lumina tiparului fără mecenatul unui absolvent al aceluiaşi lăcaş de învăţământ (promoţia 1997), Adrian-Daniel Hălmăgean, ajuns astăzi în postura de director general al companiei AVIROMS RENT A CAR, sponsorul volumului şi real promotor al conceptului de responsabilitate socială.

Ce s-a mai întâmplat în aceeaşi zi de 26 mai?! Angela Dina-Moţăţăianu a oferit cărţi copiilor, ca dar anticipat pentru ziua de 1 Iunie, la Biblioteca Metropolitană – Filiala „Dimitrie Cantemir" (condusă, *cauzal* sau…?!, de către o altă fostă *cantemiristă,* doamna Adriana Pană). Năzdrăvani de la 8 la 14 ani au fost captivaţi de cele două volume primite, *Timp de poveste* (Ed. Biscara, 2022) şi *Crângul cu vise* (Ed. Biscara, 2023), ambele scrise de autoare în urma includerii prozelor sale în 2021 şi 2022 în colecţia destinată copiilor, *Poveşti de noapte bună*, proiect al Bibliotecii Judeţene Alba. Copiii prezenţi au citit ei înşişi fragmente din cărţile căpătate şi au aşteptat cuminţi autografe de la prozatoare şi urările sale de „La mulţi ani!".

Tot în acea zi, 26 mai, Angela Dina-Moţăţăianu a primit ea însăşi un dar, vestea unei noi recunoaşteri a creaţiei sale, un premiu important obţinut pentru volumul de proză scurtă fantastică, dominată de arhetipuri ale mitologiei româneşti, publicat în 2022, *Când vârcolacii sorb luna...*

Deznodământ... *cauzal* sau *cazual?!*

Muzeul Naţional al Literaturii Române a găzduit marţi, 13 iunie, evenimentul numit de Editura Biscara „*Cantemirişti* de ieri, de azi... şi literatura lor". S-a vorbit de cartea recent premiată a Angelei Dina-Moţăţăianu (şi recenzată favorabil în Revista *Contemporanul* de către doamna Maria-Ana Tupan, critic şi istoric literar), dar, mai ales, de noul său volum de proză scurtă fantastică, *Întâmplări de pe Theia.*

Sub un titlu cu semnificaţii multiple, prozatoarea *cantemiristă* a oferit o colecţie de surprize epico-imagistice, ce stau sub semnul ideii dublului, dar şi a dualităţii, care tălmăcesc valenţe noi în spaţiul îngust dintre două personalităţi încătuşate în aceeaşi fiinţă, dintre două fiinţe asemănătoare, dar şi diferite… dintre două cuvinte cu aceeaşi semnificaţie sau două înţelesuri ale aceleiaşi vocabule...

Şi, evident, tot atunci s-au emis aprecieri critice şi despre cartea *Himere la răscruce,* o fascinantă călătorie printr-un univers imaginar, cu o mulţime eterogenă de faţete, întâmplări palpitante cu final deschis ori frizând absurdul, o carte-simbol despre cum gândesc reprezentanţi ai tinerei generaţii şi încotro s-ar putea îndrepta sfera lor de interes ideatic şi artistic, ca elemente derivate dintr-un proces profund şi asiduu de învăţare şi autocunoaştere...

În calitate de invitat special, prof. univ. dr. Maria-Ana Tupan a sintetizat viziunea proprie asupra cărţilor expuse, încântată de simbolistica întâlnirii. *Cauzal* sau *cazual*, doamna Maria-Ana Tupan şi-a început cariera în 1980 cu traduceri de proză fantastică americană, scriind ulterior şi critică literară dedicată acestui tip de literatură.

Evident că aceste inedite fapte, legate într-un context al conexiunilor de *cantemirişti* din generaţii diferite, cu roluri diferite, petrecute în 2023, *Anul cultural Dimitrie Cantemir,* au o relevanţă strict punctuală, prin prisma amplitudinii lor reduse!

Totuşi, încerc să extrapolez mental, cu optimism, experimentul trăit şi să-l ridic la rang de posibil model adoptabil de către diverşi actori ai vieţii socio-culturale, incluzându-i pe cei care fac din educaţie şi cultură o exclusivă şi aproape neortodox de exacerbată sursă de profit.

Facilitarea transferului valoric între generaţii trebuie să redevină o normalitate la orice nivel, în orice domeniu, inclusiv cel literar, tot aşa cum, pentru anularea cumplitei statistici care plasează 89% din copiii sub 14 ani în zona de analfabetism funcţional, e nevoie de un nou început. Un nou început, dar nu pentru un alt şir de experimente eşuate, ca-n ultimele decenii!

„Poate începutul este o nouă atitudine... un respect pentru elite, promovarea creativităţii, recunoaşterea şi răsplătirea performanţei celor care contribuie la ordinea reificată a culturii naţionale...", cum propune şi doamna Maria-Ana Tupan în articolul din Revista *Contemporanul* nr. 6 (855) – iunie 2023...

Singurul macro-experiment la care m-aş dori părtaşă anonimă este cel în care principiul cauză-efect, dublat de o *neîntâmplătoare* graţie divină, să ducă la reale transformări benefice pentru noi, ca naţiune şi indivizi.

Note

1. Ion Negoiţescu, *M. Blecher sau „bizara aventură de a fi om"*, în *Engrame,* Bucureşti, Editura Albatros, 1975, p. 85.
2. Mihail Sebastian, *Eseuri. Cronici. Memorial.* Ediţie îngrijită şi prefaţată de Cornelia Ştefănescu, Bucureşti, Editura Minerva, 1972, p. 434.
3. Gheorghe Glodeanu, *M. Blecher sau romanul ca antidestin,* în *Poetica romanului românesc interbelic,* Bucureşti, Editura Libra, 1998, p. 296.
4. Mihail Sebastian, *op. cit.*, p. 434.
5. Nicolae Balotă, *Max Blecher şi realitatea mediată a creaţiei,* în *De la* Ion *la* Ioanide, Bucureşti, Editura Eminescu, [1974], p. 153-181.
6. Pompiliu Constantinescu, în *Vremea*, 17 ian. 1937. Vezi şi Ioan Paler, *Romanul românesc interbelic,* Piteşti, Editura Paralela 45, [1998], p. 233.
7. Gheorghe Glodeanu, *op. cit.*, p. 301.
8. *Apud* Ovid S. Crohmălniceanu, *Literatura «autenticităţii» şi «experienţei»,* în *Literatura română între cele două războaie mondiale,* I, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967, p. 546-547.
9. Gheorghe Glodeanu, *op. cit.,* p. 302.
10. Corespondenţa literară Marcel Blecher – Saşa Pană, I, în *Ateneu,* nr. 12, decembrie 1967.
11. Vezi Pompiliu Constantinescu, *Romanul românesc interbelic,* Bucureşti Editura Minerva, 1977, p. 129.
12. Nicolae Balotă, *op. cit.*, p. 153.
13. Nicolae Manolescu, *Prin nişte locuri rele,* în *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc,* vol. III, Bucureşti, Editura Minerva, 1983, p. 62, 64.
14. Ovid S. Crohmălniceanu, *op. cit.*, p. 507.
15. Radu G. Ţeposu, *Max Blecher,* în *Dicţionarul scriitorilor români*. A-C, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1995, p. 297-298. Vezi, în acest sens, şi Mihai Zamfir, *Maestrul din umbră,* în *Cealaltă faţă a prozei,* Bucureşti, Editura Eminescu, 1988, p. 174-176.
16. Nicolae Balotă, *op. cit.,* p. 179.
17. Gheorghe Glodeanu, *op. cit.*, p. 296.
18. Radu G. Ţeposu, *Suferinţele tânărului Blecher,* Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1996, p. 138.
19. Vezi Ion Negoiţescu, *op. cit.*, p. 139.

Momente morale, schiţe sapienţiale

Aureliu GOCI

Titlul cărţii lui Ovidiu Onisei, *A fost odată ca altădată* (Editura Hoffman, Caracal, 2019), precizează repetabilitatea evenimentelor în text, la fel cum incipitul din basmele populare („a fost odată ca niciodată") identifică unicitatea. Volumul cuprinde 40 de texte numerotate şi fiecare dintre ele se întinde de la o pagină la 12, într-o eflorescenţă tipologică deosebită: de la scrisori de dragoste la cereri şi petiţii către autorităţi, reclamaţii, rugăminţi, lamentaţii. Şi fiecare text se încheie cu un fel de învăţătură morală şi o invocaţie către Dumnezeu.

Volumul debutează cu *O poveste aproape adevărată* în care apar bunicul – „mare" povestitor – şi nepoţica, Simona, cu reale aptitudini de... critic literar. Pentru că bunicul vrea să-şi adoarmă scumpa descendentă cu povestea românilor obligaţi de Ceauşescu – „zmeul cel rău" – să facă mulţi copii, deşi nu aveau destulă mâncare pentru ei, fetiţa spune: „Tataie, vrei să fii mai concret şi să laşi cuvintele pompoase?", dar şi ea, copiliţa, face uz şi abuz de ele: „vrei *să-mi captezi atenţia*", „spune odată *naraţiunea!*", pentru ca apoi textul să se termine firesc, cu copila adormită, care, sperăm, n-a auzit sfaturile bunicului privitor la „zâna de pe alte meleaguri care te-a zămislit pe tine" şi îndemnul ca, atunci când va fi mare, „prinţesa să-şi găsească în alte părţi ale lumii un prinţ frumos..."

Cu proză scurtisimă, dialogată, autorul dovedeşte că deţine arta conciziunii atunci când e nevoie – vezi *Scrisoare deschisă a unui viitor socru mic către un viitor ginere mare*, dar şi ştiinţa extensiunii, în naraţiunile care depăşesc şase pagini. Astfel, textele dlui Onisei, începând de la dimensiuni şi până la finalitatea explicit morală, la „modă" în zilele noastre – mă refer la îndemnuri privind plecarea din ţară, căsătoria cu „prinţi bogaţi" de aiurea etc. – ţin de vechea proză sapienţială.

Ovidiu Onisei are talentul destul de rar de a scrie convergent, de a acorda unei schiţe, oricât de scurtă, semnificaţie, şi chiar şi o pagină afirmă structura unitară. De aceea stilul rezolutiv pare dominant şi fără o posibilă deschidere spre roman. Faptul că fiecare schiţă se încheie cu o frază rezultând din text, dar fără legătură directă cu acesta, taie orice elan de extensiune: „Simona, nepoata mea cea dragă, somn uşor!" sau „Sunt momente din viaţă ce vor să fie uitate", sau „Să fii iubit!" Acesta este un semn că „momentele", flash-ul, conciziunea rămân definitorii pentru un text care... nu se vrea lungit!

Cu toate acestea, există un caz în care autorul „înghesuie" pe două-trei pagini întrebări cu mare încărcătură filosofică, la care omenirea n-a putut da răspunsuri definitive. Astfel, textul *Scopul şi durata vizitei* devine o metaforă pentru existenţa omului pe Pământ, „durata vizitei" fiind de fapt însăşi viaţa fiecărui individ. Mie personal nu mi se par de căpătâi întrebările care-l bântuie pe autor când cineva moare – „câţi ani a activat pe această planetă", „dacă a suferit de vreo boală cronică" etc. De esenţă însă sunt celelalte interogaţii privitoare la catastrofe, la apocalipsă şi, mai ales, faptul că autorul spune: „Eu încerc să-mi angajez instrumentişti, poate să-mi încropesc un repertoriu-manifest împotriva autodistrugerii".

Autorul inserează un text prin care încearcă să înţeleagă „de ce emigrează românii" şi prezintă o situaţie banală, cu administratorul de bloc şi hârtiile pe care le pretinde, şi poate că au fost mulţi care s-au hotărât să plece după incidente ca acestea, minore, deşi eu cred că au luat hotărârea „bejaniei" pentru a primi mai mulţi bani, să trăiască „ca afară"...

Este o carte interesantă prin marea diversitate de teme şi formule literare – schiţe independente, poezii, dialoguri în context dramaturgic – formând un univers ficţional cu unele reprezentări morale, riguros structurat. Autorul are o complexă deschidere stilistică, modificând registrul narativ frecvent, dar păstrând mereu un prolog şi un epilog. Motto-ul din Emile Zola însă este mai degrabă banal şi generalizant: „Dacă vrei să fii bun, dă-ţi seama întâi cât eşti de rău".

Ovidiu Onisei este la prima sa carte şi se dovedeşte un autor complex, post-postmodernist, care consideră că şi o *Doleanţă către înalţi demnitari ai ţării,* de pildă, poate fi literatură. Rezultă o carte cu o arhitectură riguroasă, susţinută şi de numeroasele referinţe morale şi sapienţiale.

Viaţa ca istorie

Iulian CHIVU

Fără îndoială că publicistul, poetul şi nu în ultimul rând prozatorul **Ion Andreiţă,** în toate condeier remarcabil, accede în literatură cu elanul cotidianului ce presimte istoria sau, iată, cu cronica unei filiaţii care se revendică istoriei şi o validează totodată. Nu vreau să cred că scriu aici pentru cititorul care are nevoie de argumente biobibliografice în ce-l priveşte pe autor, dar tot nu înţeleg tendinţa unor critici de a repeta cu fiecare comentariu aceleaşi date de portofoliu care pot excede substanţei textului în cauză; nu o voi face nici în cazul romanului *Banii miresei* (Ed. Eikon, Bucureşti, 2023), spre a evita o redundanţă ritualizată – romanul lui Ion Andreiţă este unul prin excelenţă autobiografic. O primă informaţie despre acest roman sui-generis o aveam dintr-un interviu realizat de Rodica Lăzărescu (*Pe firul confesiunii,* Ed. Semne, Bucureşti, 2023) când reţineam „memorialistica rezumată sobru" de autor fără să ştiu că voi avea prilejul să revin în detaliu la aceasta.

Romanul *Banii miresei* este un roman memorialistic care nu poate fi pus la modul simplist pe seama de acum banalizatei literaturi a adevărurilor halucinante din viaţa românească a obsedantului deceniu; el cucereşte prin profunzimea faptului emoţional, prin istoricitate tulburătoare, terifiantă chiar – oricum, luptată, durută, asumată sub rezonanţa providentă a evenimentelor. Cu resursele în viaţa neamului său, autorul rămâne la interferenţa cu monografismul fără să cadă însă în capcanele lui exclusiviste; între autenticul factual şi *cronica de familie* (ex. *Lada de campanie* şi *Avatarurile notarului Antoniţă*), Ion Andreiţă aşază raţiunea receptării înaintea atitudinii explicite, lăsate doar pe seama subtilităţii subscrierii prin apartenenţă – vagă detaşare rămasă din practica ortodoxă a jurnalismului adevărat.

Firul epic romanesc urmează psihologia introvertirii, însă fără respingeri egotiste, fără replieri obtuze, ci sub semnul conectivităţilor lucide. Sensul naraţiunii trece dinspre context, dinspre sociologia frustrării spre recul social, spre cultul fricii şi al tăcerii. Astfel apare inserţia documentului ca pledoarie şi artificiu persuasiv (vezi, de pildă, şi Mihai Petre, *Birtul Parcului,* Ed. Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj-Napoca, 2019, dar şi altele) – un risc totuşi, dar pe care autorul îl controlează atent, fără să alunece în excesiv. Romanul, care nu înfruntă totuşi conceptul clasic, se deschide în „pâcla deasă şi moale" în care orbecăieşte figura mitică a unui personaj straniu, încremenit în tiparul vremii – Mălău este un reper în *illo tempore.* El pierde trenul ca într-o nuvelă rebreniană, iar, pe de altă parte, gradual, vertiginos, se conturează personajul care stârneşte nu întâmplări, ci doar memoria lor; le scoate din rugina vremii, din nedreaptă uitare, spre a le da strălucirea cuvenită semnificaţiei, spre a se legitima în continuitatea pe care şi-o argumentează spre a şi-o asuma în consecinţă.

Emil se anunţă într-un orizont nemărturisit; probabil în gândul mamei, *de familie bună,* invitată uneori la conac, „la o cafea cu şerbet şi apă rece", apropierea de Rodica, fiica boierului Constantin Popescu, i-ar fi surâs, însă personajul îşi croieşte calea altfel, în virtutea unui alt destin. Memoria referenţială a copilăriei curge cu discrete nostalgii de la premisa celor „17 ani şi-o viaţă", spre ratarea admiterii la facultate şi se opreşte conjunctural pe şantier (de la Bumbeşti la Livezeni; „Hei, rup! Hei, rup!/ cad stânci de fier..."), unde descoperă, ca o disoluţie, în ascunzişul codrilor şi în întunericul barăcilor muncitoreşti, misterele/promiscuitatea noii „civilizaţii", dar şi mărturisiri tainice de resentimente fără a prefigura conspiraţii.

Aici, Emil se bucură de protecţia unui consătean, Radu Onică, ajuns şef de brigadă, care îl trimite alături de „poetul şantierului", Misirliu, la o muncă ceva mai uşoară, „şofer de roabă" la concasor. Emil se arată receptiv, cu argumentele alor săi, la poveştile oamenilor, confesiuni tăcute (*Apostolii la ceas de taină*), sincere ale unor urgisiţi, nevoiţi să-şi ducă viaţa, sub alte privaţiuni, pe şantier. În mărturisirile unor brigadieri aude noutăţi chiar din satul lui (*Între Frontul Plugarilor şi strana bisericii*) sau din şi mai urgisitul Teleorman (*Carne din carnea ţăranului – pământul*), de unde oameni cu traume de conştiinţă fug ostentativ, sau numai ca să-şi piardă urma.

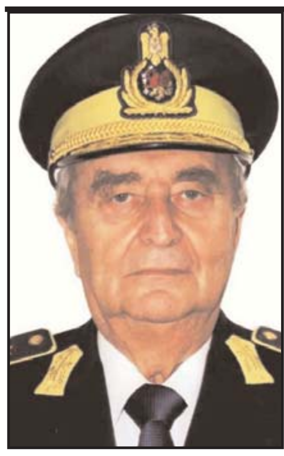
Partea a doua (*Acasă*) lasă deschisă problema lumii noi, comuniste, construite după modelul stalinist al sovietelor, greu de asimilat pentru un popor cu altă tradiţie, cu altă psihologie, cu alt destin, însă nu i se poate sustrage, cu toate că revenirea în satul natal este o redescoperire de sine şi nu doar atât, ci o înrădăcinare profundă în clan, în istorie. Lumea interbelică şi postbelică, incertitudinile şi restructurările ei lasă impresia unei deschideri monografice: *Din caietul cu descântece, Clanareta lui Chercea, Mireasa furată* – tradiţii, credinţe, univers rustic, însă un univers viu, dramatic (*O strachină de grâu*).

După fragmentul *Mamă, de ţi-e dor de mine*, care trimite la jurnalele de front, şi după *Vrem să fim şi noi ca voi, Vrem ca Oleg Coşevoi*, romanul consacră în documente şi mărturii istoria neamului Antoniţă, cu capitolul *Lada de campanie* şi, mai ales, cu *Avatarurile notarului Antoniţă,* cel care riscă o sancţiune doar fiindcă i se face milă de un primar care-i mărturisea rugându-l: „Am băgat mâna în banii comunei... am copii mulţi şi mici... mi-e greu... n-am băgat-o mult... pun banii la loc, dar ăştia vor să mă dea pe mâna justiţiei. Ajută-mă că n-o să te uit niciodată" (p. 220) – împricinatul era Andruţă Ceauşescu, primarul comunei Scorniceşti.

În continuare, Ion Andreiţă recurge la documente, singurele care nu pot fi bănuite de vreo părtinire, de subiectivism, realismul lor transferându-se astfel în consolidarea romanescului şi în reconsiderarea formală a conceptului de roman. Iar finalul, cu toate oscilaţiile lui între planuri şi teme, rămâne sub semnul ciclicităţii; din nou Misirliu şi poeziile lui proletcultiste, din nou 12 apostoli (alţii) la masa lor de taină, alte spovedanii, unele de-a dreptul memorabile: „A venit la Coteana c-o maşină mică, militară, cu prelată – doar el, şoferul şi încă unul care-l păzea. S-a dat jos din maşină şi s-a apropiat de oameni. A vorbit mult, a ameninţat, a făgăduit. Şi numai ce-o vedem pe Aurica lui Iotea că iese-n faţă şi-i zice: – Ce-ţi pasă, ţie îţi convine, că uite ce haină frumoasă ai tu. – Intră-n colectiv, i-a răspuns Ceauşescu, şi-o să ai şi tu. – Ba, a zis femeia, că mi-e frică să nu rămân şi fără asta jerpelită după mine. – Lasă, dadă Aurico, că-ţi trimite tovarăşul de la Bucureşti, mă bag şi eu în vorbă, mai bine nu m-aş fi băgat. Ceauşescu se uită fix la mine, cu nişte ochi răi, să mă mănânce: – Cine eşti tu, mă? Cum te cheamă? Mă prezint scurt ca la armată. Ăla care-l păzea face un pas spre mine. – Lasă-l, îl opreşte Ceauşescu, notează-i numele..." (p. 255)

→

Cărţi şi autori

Din nou, la apel, Seniorii!...

Gen. Petru NEGHIU

Al treilea tom, masiv (cântăreşte 2,5 kg!) al lucrării *Acum, la apel, seniorii!* a văzut lumina tiparului la Editura Manifest Books, în coordonarea neobositului gen. mr. (rtr.) ing. Ionel Dumitrescu, preşedintele Asociaţiei Cadrelor Militare în Rezervă şi în Retragere din armele Transmisiuni, Informatică şi Război Electronic „Gen. Leandru Panait". 29 de colaboratori şi-au pus semnătura ca autori ai articolelor, imaginilor şi documentelor autentice pe cele 1174 de pagini ale cărţii. Nu se poate să nu fie remarcate calităţile editoriale ale volumului, de la nobleţea hârtiei la acurateţea şi fineţea redactării şi frumuseţea punerii în pagină.

Dar, mai cu seamă, „cei 29+1 coordonator" au purces, precum „cei nouă din Vaslui şi cu sergentul zece", dar nu cu „inima rece", ci cu însufleţire la parcurgerea drumului, de multe ori anevoios, de a depune mărturie, cu vocaţie de oameni deosebiţi, despre ceea ce înseamnă aceste arme în operaţiunile militare, „speciale" sau nu, aşa cum se desfăşoară ele chiar în zilele noastre şi chiar la porţile României.

Toţi autorii–mărturisitori merită evidenţiaţi, toţi ar trebui citaţi cu excepţionale merite în activităţile desfăşurate, pe linie de execuţie sau de comandă, însă spaţiul limitat pe care îl presupune o aşa-zisă recenzie impune şi o restrângere a referirilor. De aceea, vom spicui doar 3 – 4 „mărturisiri" care se constituie, pentru noi, în repere semnificative pentru calităţile autorilor acestora.

Ne-au impresionat în mod deosebit mărturisirile domnului colonel (rtr.) Gavrilă Coruţiu, ardelean, originar din Salva Năsăudului (da, amintirile adolescenţei noastre despre „şantierele tineretului" din anii '50, Salva-Vişeu, Agnita-Botorca, Bumbeşti-Livezeni, sau, vorba cântecului: „De la Salva-n Vişeu, Ghine mere ghezăşu'!", dar şi rezonanţele latine ale altor localităţi din zonă: Parva, Nepos, Romuli), căci ceea ce prezintă la un moment dat domnul colonel este de-a dreptul cutremurător, în calitate de participant la „evenimentele" din 1989, când, în câteva rânduri era „la un pas de a pleca din această lume". Fiind şef al transmisiunilor unei brigăzi de căi ferate cu sediul în Ministerul Transporturilor şi Telecomunicaţiilor, „într-o zi am primit misiunea să verific exteriorul ministerului. În momentul când am ieşit pe la poarta A, nu am făcut nici trei paşi şi o rafală de gloanţe a lovit zidul clădirii la circa 2-3 metri de mine. Am scăpat şi de data asta!" Fiindcă domnul colonel mai scăpase de câteva ori: „Într-una din acele zile, în timp ce eram în orele de control la gărzi, vine la mine viitorul comandant al gărzii de la Gara de Nord, pentru a merge în control. Nu am putut merge atunci. La numai câteva minute de la plecarea acestuia aflăm că ofiţerul şi cei doi militari ce îl însoţeau au fost împuşcaţi... ofiţerul împuşcat în piept, a trecut glonţul prin el ca prin gard, fără să-i atingă vreun organ vital... Am mai scăpat o dată!" Şi a mai scăpat de câteva ori, aşa a vrut divinitatea ca domnul colonel Coruţiu să ajungă secretar general al Asociaţiei „Gen. Leandru Panait" şi să se prezinte la apel acum, la lansarea acestui al treilea volum al cărţii cu mărturisiri, dar şi cu vădite calităţi literare.

Interesant istoric al Centrului de operaţii psihologice „Samoilă Mârza" face fostul comandant al acestuia, col. (rz.) Alin-George Ionescu, prezentând evoluţia acestei unităţi, de la Grupul tehnic de propagandă specifică destinat lansării de materiale scrise şi propagandă radiofonică în spaţiul inamic, 1969, aflat în structura Consiliului politic superior al Armatei, trecând prin Secţia de Asigurare Tehnică a Acţiunilor Psihologice (mai 1990). Unitatea şi-a adus contribuţia la înlăturarea urmărilor cutremurului din 1977, a fost în centrul unor peripeţii la evenimentele din decembrie 1989, fiind chiar în situaţia de a-şi înceta activitatea, dar, cu sprijinul col. ing. Ionel Dumitrescu de la Secţia de înzestrare a Armatei, s-a întărit, astfel că în 1993 inaugurează primul post de radiodifuziune al armatei – Radio GLORIA, iar în iunie 1995 face primul pas către operaţii psihologice (PSYOPS) – „psychological operations".

În iunie 1997, absolventul Academiei Tehnice Militare, lt. ing. Alin-George Ionescu, este repartizat în această unitate şi, după câţiva ani „se trezeşte" la Skopje, în Macedonia, în cadrul forţelor KFOR, care, din păcate, sunt din nou puse în prezent în situaţia de a interveni şi chiar de a pierde oameni în evenimentele care au loc în Kosovo.

Redăm o mărturisire a col. ing. Alin-George Ionescu despre un moment înălţător pentru unitate. „Maiorul David Tucker, rezervist PSYOPS din California, uimit de profesionalismul românilor, mi-a spus: pur şi simplu nu înţeleg cum de personalul român este aşa de bine pregătit astfel încât execută toate sarcinile încredinţate – destul de dificile – la standarde înalte..." Iar această apreciere este pusă de domnul colonel în antiteză cu aserţiunile unui şef al Direcţiei de operaţii, cum că „echipa o să fie trimisă acasă de americani pentru că nu va face faţă cerinţelor misiunii". Şi, uite că n-a fost să fie cum a „profeţit" respectivul şef român. Da, într-adevăr o „unitate de elită".

Colonel (rtr.) Gelu Pricopi are plăcerea să depene „câteva amintiri în legătură cu un episod important din viaţa mea, construcţia Bisericii militare «Sfântul Gheorghe şi eroii neamului» din garnizoana Bacău, în unitatea militară pe care cu onor am comandat-o o bună perioadă din viaţa mea". Şi astfel, la 13 mai 1999 are loc în unitate ceremonialul de sfinţire a locului viitoarei biserici militare, cu participarea I.P.S. Eftimie, episcopul Romanului. Pe un proiect al arhitectului Filimon Grigore de la Consiliul judeţean Neamţ, la 1 septembrie 1999 au început efectiv lucrările de construcţie.

Domnul colonel Pricopi aduce în facsimil o serie de documente care evidenţiază evoluţia lucrărilor până la finalizare, sprijin substanţial primind parohia militară din partea I.P.S. Daniel, actualul Patriarh al României, pe atunci mitropolit al Moldovei, care spunea: „Biserica Militară are valoare de simbol pentru Armată, pentru Biserica Ortodoxă şi pentru naţiune. Este o minune întreagă ce aţi făcut aici."

Relaţia dintre structurile de comunicaţii şi informatică din M.Ap.N. şi Serviciul de Informaţii Externe nu necesită demonstraţii elevate, aproape că se subînţelege, dacă ar fi să ne referim doar la Cifrul de Stat al României, aflat în structura S.I.E. Nu putem să nu evidenţiem rolul important avut în acest sens de regretatul general Constantin Rotaru, fost secretar de stat şi prim-adjunct al Directorului S.I.E., despre care în carte se scrie elogios. Iar colaborarea şi sprijinul reciproc dintre Asociaţiile noastre sunt benefice în folosul amândurora şi al întregii armate de cadre de rezervă şi în retragere din S.N.A.O.P.S.N.

Merită la acest capitol să ne referim la mărturisirile domnului gen. (rtr.) ing. Tudor Niculae Tănase, care şi-a început activitatea ca elev-cursant al Şcolii de formare şi perfecţionare a cadrelor S.I.E., curs de informaţii externe, cu durata de 2 ani, între 1976 şi 1978. Absolvent de Automatică, a lucrat o perioadă la TAROM, apoi a fost încadrat în Departamentul de Informaţii Externe. Despre perioada petrecută la şcoala D.I.E., inginerul Tănase spune: „Vreau să menţionez aici că perioada petrecută la acest curs a fost deosebit de benefică pentru mine, deoarece am avut rara ocazie de a mă pregăti în domenii la care nu prea au acces restul oamenilor (limbi străine, diplomaţie, politică adevărată, pregătire contrainformativă şi deprinderea de a întocmi documente ce se adresează celor mai înalte foruri de stat." Numai că „a venit şi data de 29.07.1978, când, fiind la festivitatea de încheiere a cursului de doi ani, la care participa conducerea D.I.E., s-a produs un lucru ciudat; încet, încet toate persoanele importante au început să se retragă, mult înainte de sfârşitul festivităţii. Aceştia erau anunţaţi discret că a defectat Pacepa." Şi, uite aşa, tânărul absolvent–spion îşi însuşeşte un termen din limbajul de cadre: *disponibilizare.* Evident, gânduri, probleme, scenarii... Astfel că domnul Tudor Tănase este încadrat la unitatea specială R-USR, unde „norocul meu a fost că aici am avut nişte şefi mai destupaţi la minte şi nişte colegi dispuşi să împărtăşească din cunoştinţele lor profesionale". În final, trecând prin mai multe funcţii şi grade, între februarie 2001 şi decembrie 2005 devine director al S.T.S., cu gradul de general.

Un ultim moment am vrea să mai punctăm în această încercare de prezentare a cărţii la a cărei lansare am participat la 13 iunie 2023.

Familia Dumitrescu nu se dezminte sub aspectul implicării sociale. Domnul gen. mr. (rtr.) Ionel Dumitrescu rămâne, cum am mai spus, un neobosit propagator al vocaţiei de militar, fidel principiilor sănătoase exprimate prin jurământul militar. Distinsa doamnă colonel (rtr.) Elena „Puşa" Dumitrescu este membră a A.C.M.R.R. din S.I.E., fostă membră în Consiliul director al acesteia în mai multe mandate.

Iată că şi „juniorul", col. medic primar, doctor în ştiinţe medicale Ionel-Silviu Dumitrescu, se dovedeşte a fi un demn urmaş, pe acest tărâm, al părinţilor săi. Nu ne vom referi aici la meseria sa propriu-zisă, prin care se ocupă de inimile oamenilor, sau de activitatea de cercetare ştiinţifică, pentru că ne depăşeşte ca tematică. O scurtă oprire, însă, la implicarea socială. Se dovedeşte că încă „din fragedă pruncie", cum se spune, adică de pe când era elev, îşi exersa condeiul în publicistică. Iată ce scria în nr.1/1994 al publicaţiei *Altfel:* „Noi suntem parte a unei generaţii ce prin zadarnice irosiri, blazare şi alunecare în indiferenţă, nu s-a construit ca atare, dar care se poate desprinde din mediocritate, afirmându-şi propriile adevăruri şi revoluţionând o lume ce se complace în nimicnicie. Şi asta nu o putem face în situaţia actuală, în care suntem prezentaţi ca un grup de indivizi buimaci, duhnind uşor a imbecilitate. Nu ăştia suntem!"

Da, domnule doctor, „profeţiile" dumneavoastră de elev se adeveresc cu vârf şi îndesat şi în zilele noastre, dar, într-adevăr, nu ăştia suntem şi o dovedim, printre altele, şi prin lucrarea la a cărei realizare am participat cu toţii.

În încheiere, adresăm domnului gen. mr. (rtr.) Ionel Dumitrescu rugămintea de a accepta să devină membru de onoare al A.C.M.R.R. din S.I.E., în semn de recunoaştere a contribuţiei la bunele relaţii dintre Asociaţiile noastre. La proxima şedinţă a Consiliului director propunerea va fi adoptată. Îi urăm domnului general sănătate şi putere de muncă şi ambiţia de a mai adăuga şi volumul IV la lucrarea *Acum, la apel, seniorii!*

Ascendent totuşi, urmează dramatic rebeliunile, împotrivirile celor mulţi; securitate, miliţie, represiuni, frică, abuz şi obedienţă, vedenii şi multe aspiraţii stinse în istoria vremii, *Canal, ultima mireasă,* vise. Simetric, Ion Andreiţă pune totul nu sub un banal semn al întrebării care ar fi prejudiciat mesajul, ci sub semnul destinal, fără retorisme, al călăuzirii: *Încotro?*

Cu evidente înclinaţii stilistice, prozatorul are admirabile străluciri de gând, de cuvânt, de imaginaţie: când cu cinismul subtil al brigadierilor („...iar calea ferată – care venea de nicăieri şi ducea niciunde..."), când cu sfătoşenie sadoveniană („...eu, cum vă spuneam, şi ştiţi şi domniile voastre, mă numesc Sacara al lui Vasăzică, iar pe mine în acte nu mă cheamă aşa..."), când cu sclipiri ca în proza lui Fănuş Neagu, când cu ispite postmoderniste. Aşa găsim că *Banii miresei* este un roman care înfruntă inerţia şi plictisul cititorului (şi criticul este un cititor!) şi se citeşte cu bucuria regăsirilor de sine, a confirmărilor, rememorând biografii şi fapte cu toate anomiile lor, convenind apoi fără tăgadă că viaţa este istorie, oricât ar fi de contestată; romanul lui Ion Andreiţă caligrafiază cu onestitate o epocă absurdă din care lumea încă graţiază cu multă clemenţă şi vinovaţii, şi vinovăţia.

Cărţi şi autori

La Puissance de Dieu

Maria Mona VÂLCEANU

Acesta este incitantul şi metaforicul titlu sub care criticul literar, profesorul francez Jean-Paul Gavard-Perret publică în *Salon littéraire* cronica de prezentare a volumului de versuri *Sur les épaules de la mort: poèmes philosophiques* (Editura Estfalia, Bucureşti, 2022), semnat de Sorin Cerin.

Doctor în litere, poet, critic literar, critic de artă contempoarană, eseist, Jean-Paul Gavard-Perret este profesor specialist în comunicare la Universitatea din Savoie, Chambery. Specialist în domeniul imaginarului şi al creativităţii, este o prezenţă activă în numeroase reviste, ca *Pages d'encres, Les Temps Modernes, Verso Art et Lettres, Champs visuals et Communications et Langage.*

Este autorul a numeroase texte scurte şi eseuri, dar şi a peste 15 volume care demonstrează preocuparea constantă pentru problemele majore ale scrisului contemporan, cu înclinare spre temele filosofice, vis, imaginar, începând cu *Toile Peinte,* Argo, Lausanne, 1976, sau *Art, Légende, Réalité,* Barre Dayez, Paris, 1996, titlul volumului fiind parcă o trimitere spre preocupările constante ale lui Jean-Paul Gavard. Alte titluri care ne-au stârnit atenţia şi curiozitatea şi pe care ne-am propus să le citim cât de curând sunt *La jeune femme qui descend l'escalier,* Editions du Cygne, Paris, 2008, *La mariée etait en rouge*, Editions du Cygne; Paris, 2008.

Volumul *Sur les épaules de la mort* de Sorin Cerin, premiat de Societatea Poeţilor Francezi, i-a atras atenţia criticului francez prin profunzimea imaginilor, prin inedita concentrare asupra puterilor eului în lupta cu materia dezlănţuită şi cu propriul destin în dubla ipoteză a lumilor posibile, cea a văzutelor şi cea a nevăzutelor. Dincolo de ţinuta filosofică a poemelor, Jean-Paul Gavard-Perret descifrează setea de adevăr care străbate ca un fir roşu întreaga carte, acel adevăr mistic vizibil şi invizibil în acelaşi timp, al cărui sâmbure sunt convinsă că s-a născut în satul natal, în ţinuturile străvechi ale Bihorului, în umbra Bisericii la care slujea ca preot bunicul său.

Sorin Cerin este un căutător pasionat al adevărurilor vieţii prin lecturi abundente şi fundamentale, dar şi prin experienţe personale în New York, Franţa, Australia. Opera sa, constituită din numeroase volume (*Eram marile noastre iubiri: poeme,* Editura Paco, 2012, *Legendele sufletului: poeme,* Paco, 2012, *Cuvântul lui Dumnezeu: poeme,* Paco, 2013, *Ploi de foc: poezii de meditaţie,* Paco, 2015, *Arta Absurdului Statuilor Vivante: poeme filosofice*, Editura Estfalia, 2022, *Existenţă şi timp: poeme filosofice,* Editura Estfalia, 2022, *Copacul cunoaşterii: poeme filosofice*, Estfalia, 2022) a atras atenţia criticilor contemporani, autorul fiind deţinătorul mai multor premii literare şi membru al Societăţii Poeţilor Francezi. Poezia sa este tributară existenţialismului, axându-se pe o reconfigurare a elementelor existenţialiste, aduse la nivelul timpului prezent.

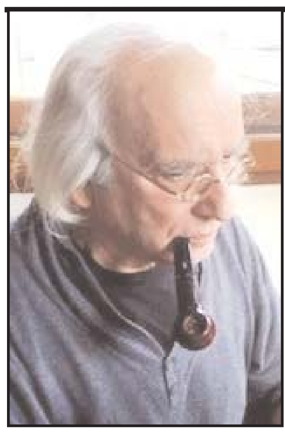
În poemele din volumul prezentat de Jean Paul Gavard, Sorin Cerin vorbeşte despre iluziile absolute ale unei lumi care nu există, după cum o ştim. Cuvintele, izbucnind din vulcanul Creaţiei, se salvează de minciună în altarul iluziilor vieţii. Un străin se ascunde în fiecare suflet, ne spune poetul, prinşi cu toţii într-o furtună existenţială care ne biciuieşte, de parcă am căzut din Paradis pentru a înfrumuseţa Infernul. Mântuirea există însă în fiecare dintre noi. Prin versurile sale, Sorin Cerin însuşi îşi scrie cu litere de stele destinul, chiar dacă simţim cum comunicarea cu noi înşine rămâne pierdută în Eternitate. Totul sub semnul Timpului, care este o iluzie la fel de mare ca Viaţa şi Moartea, ca fericirea şi suferinţa.

Şi totuşi, cum bine a subliniat în titlul cronicii sale din *Salon Littéraire* cunoscutul critic francez, Dumnezeu există în aceste poeme, poetul se gândeşte chiar la singurătatea eternităţii pe care Dumnezeu a simţit-o înainte de a rosti Cuvântul primordial al Creaţiei.

Recunoaşterea valorii operei lui Sorin Cerin prin alegerea sa ca membru al Société des Poétes Français m-a dus cu gândul la afirmaţia lui Petre Răileanu, un alt scriitor român stabilit în Franţa, membru al USR, dar şi al Société des Gens de Lettres din Paris, care afirma referitor la autorii care au posibilitatea de a scrie în altă limbă decât cea maternă: „O limbă nu e numai un vehicul, un lexic şi o sintaxă, o limbă este mai ales o viziune a lumii".

Nu putem să trecem peste numele lui Petre Răileanu fără a sublinia studiul său *Le Rameau D'or: l'avant garde roumaine,* studiu dedicat avangardei române, de la precursori, Macedonski şi Urmuz, până la grupul suprarealist. Cu astfel de autori, membri ai prestigioaselor instituţii de creatori din Franţa, ne putem gândi serios la problema multiculturalismului, dezbătută la Radio France Internationale de personalităţi importante ale culturii franceze.

În acest sens, constatăm că Sorin Cerin are eleganţa scriiturii, reuşind să ne poarte în adâncurile conştiinţei, într-o firească descendenţă literară existenţialistă, Emil Cioran şi Jean Paul Sartre, în acelaşi timp adăugând interpretări personale, integrând gândirea sa în armonia europeană.

Sorin Cerin: Puterea lui Dumnezeu

Jean-Paul GAVARD-PERRET

Ambiţiile lui Sorin Cerin sunt mari şi marcate încă de la începutul cărţii sale: „Rătăcit printre Iluziile Existenţei/ am încercat să-mi construiesc/ propriul labirint de Vise/ din care să nu mai ies niciodată/ pe Calea Iluziilor Vieţii şi Morţii/ predestinată *şi aceasta în numele* Evenimentului Primordial/ care m-a gândit încă de dinainte/ de a-L crea pe Dumnezeu."

Şi aici ambiţiile sunt şi mai importante, pentru că poetul şi filosoful trebuie mai întâi să se elibereze de sinele lor odios, victimă a bordelurilor moralităţii şi a clovnilor adevărului care au creat catedralele viciilor şi gândurilor discutabile.

De acolo, lupta are loc între cel care caută să creeze egregorul unui nou zeu şi cel care vrea să devină egregor prin chiar viaţa sa.

Poetul devine cavalerul fără armăsar, care hrăneşte fiinţa unui adevăr mistic care, în acelaşi timp, este perceput a fi, atât vizibil, cât şi imperceptibil.

De aici şi recurgerea la poezie, care devine, prin menajul pe care aceasta îl oferă, matricea de hirotonire care ne leagă prin teatrul lumii de cel de-al patrulea zid – cel care rămâne mereu pe fugă, atât pe plan subtil, cât şi pe plan subliminal.

O astfel de poezie a adevărului încearcă să rupă unul câte unul din miile de niveluri pe care muritorii de rând trebuie să le traverseze, mărginite de câte o prăpastie la margini, pentru orice perspectivă.

Sorin Cerin este acolo pentru a ne deschide zonele din adâncurile fiinţei, către o traversare spirituală a regenerării, pentru a evita să ne adâncim din nou, aruncându-ne iarăşi acolo, de bunăvoie sau cu forţa, unde stăteam striviţi.

Acesta este motivul pentru care un astfel de poet ni s-a adresat printr-un limbaj anume.

Care este o reuşită.

(Traducere din franceză de Sorin Cerin.)

Semn(al) de carte

Florentin Popescu, *Acei scriitori minunaţi şi escapadele lor,* Editura RawexComs, Bucureşti, 2023

Această carte nu e un roman. Această carte nu e o istorie şi nici o culegere de snoave şi întâmplări care de care mai hazlii pe care, dacă le citiţi, vă tăvăliţi pe jos de râs. Nu e nici eseu, monografie sau mai ştiu eu ce alt gen sau specie de literatură beletristică. Nici jurnal sau carte de memorii. (...)

[Este] O incursiune într-un trecut în care scriitorii (cei mai mulţi dintre ei, vreau să spun) n-au stat tot timpul cu nasul în hârtii (...), şi-au luat şi ei zile libere şi s-au dus pe unde au putut şi pe unde i-a ţinut buzunarul: prin străinătăţi unii, pe la băi alţii, pe la ţară la neamuri sau la prieteni, la munte, la mare, adică prin locurile potrivite pentru o escapadă. (Autorul, la începutul cărţii)

Teofil Răchiţeanu, *Poezii. Poems* (versiunea în limba engleză de Mihaela Mudure), Editura Napoca Star, 2023

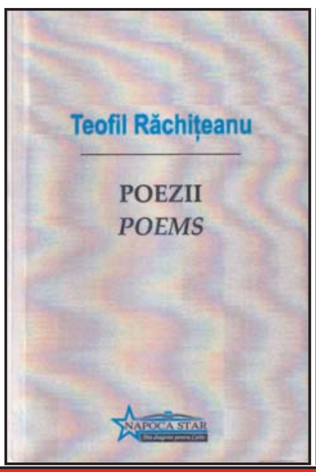
Cititorul de limbă engleză îl va putea asculta pe Teofil Răchiţeanu doinind creştineşte despre viaţă şi moarte, despre iubire şi despre mamă, femeia prin care strămoşii se întâlnesc cu urmaşii. Poezia lui Teofil Răchiţeanu nu poate fi despărţită de satul din Munţii Apuseni unde trăieşte poetul şi unde au trăit înaintaşii săi. Din acest motiv, traducătoarea recunoaşte că a fost extrem de dificil a reda unele note ale versurilor lui Teofil Răchiţeanu, pentru că limba engleză a pierdut de câteva secole cultura satului. (Traducătoarea, la finalul cărţii)

Crisula Ştefănescu, *Interviuri la Radio Europa Liberă,* Editura Aius, Craiova, 2023

…Ascultându-le sau citindu-le din nou, mi-am dat seama că nu sunt deloc perimate şi că personalitatea celor intervievaţi nu s-a modificat substanţial între timp, ei fiind la fel de fascinanţi acum, pe cât erau şi atunci. Valabil nu numai pentru cei care nu mai sunt printre noi, dar şi pentru aceia care, în viaţă fiind, aparţin între timp istoriei, fie ea literare, muzicale şi teatrale, sau dincolo de ele, intrând deja în legendă.

Ele spun mult mai mult decât aş putea-o face eu într-un cuvânt-înainte. (...) Adunate acum între paginile unei cărţi, parcă au însă alt impact, par să se potenţeze unul pe celălalt, creionând în tuşe puternice, pline de substanţă, o epocă, numită de tranziţie, dar care pare să continue şi astăzi, când totul se schimbă dramatic şi încă nu ştim spre ce ne îndreptăm. (Autoarea, la începutul cărţii)

Urmuziana

Urmuz şi pertinenţa sinuciderii

Sorin CERIN

Întotdeauna am optat pentru pertinenţa sinuciderii. Bineînţeles, ca teoretician, fiindcă, dacă aş fi devenit practician, precum Urmuz, acum nu aş mai fi ajuns să scriu aceste rânduri... Pentru mine, Urmuz este cel mai important gânditor român al secolului al XX-lea şi unul dintre cei mai importanţi poeţi-prozatori-gânditori ai naţiunii române, care poate sta în acelaşi tablou alături de Eminescu prin esenţa scrierilor sale. La Urmuz, lirismul, dar mai ales valoarea acestuia, nu sălăşluieşte neapărat în versuri, în rime sau metafore puse acolo pentru a ţine loc de o dezvoltare ideatică, iar astfel arhitectura scrierilor sale să pună accentul pe culoarea şi nuanţele expresiilor, ci, înainte de toate, lirismul urmuzian îşi trage seva din esenţele scrierilor sale, la fel ca la Eminescu. De aici şi comparaţia. Cine poate spune că Eminescu nu a fost un mare gânditor? Un filosof? La fel şi la Urmuz. Proza lui Urmuz devine poezia sa cu valenţe adeseori aforistice. De aceea folosesc deseori apelativul de *poetul Urmuz.* Cine poate spune că Urmuz nu are nimic eminescian în el? Dar cine poate afirma că Eminescu nu are nimic urmuzian în el? Începând de la modul de a privi deşertăciunea acestei lumi şi până la complicatele ecuaţii existenţiale din scrierile celor doi. Dacă Eminescu a avut parte de o postumitate luminată de razele norocului, datorită unor critici competenţi ce l-au judecat nepărtinitor, nu acelaşi lucru putem vorbi despre Urmuz. Unii îl consideră ca fiind dadaist, deşi personal nu văd nicio congruenţă însemnată faţă de acest curent literar. Poate dorinţa lui Tristan Tzara de a încerca să-l eclipseze pe Urmuz, fiindcă Tzara se simţea eclipsat la rândul lui de profunzimea şi acurateţea unui Urmuz care nu era complexat în a dezvălui, în mod cu totul realist, tabuurile unei societăţi pudibonde şi pline de false principii, cum era societatea de început de secol douăzeci, o societate unde dadaiştii se întreceau în a acoperi totul într-o semantică al cărei sens era înainte de toate încercarea de a ieşi din comun cu orice preţ prin expresii care la un moment dat deveneau supărătoare, agasante, compulsive. Urmuz nu era compulsiv, ci depresiv.

Pentru mine, Urmuz este înainte de toate un existenţialist *avant la lettre*, cu o gândire filosofică profundă. Părerea mea este că Eugen Ionescu s-a inspirat din absurdul urmuzian. Orice s-ar spune, scrierile lui Urmuz sunt, înainte de toate, scrieri filosofice. Dumnezeul lui Urmuz nu este un Dumnezeu biblic, ci unul hegelian, a cărui putere constă în legităţile superioare ale naturii, atât ale naturii părţilor fizice ale acestei lumi, cât mai ales a celei a sufletului uman. Scrierile lui Urmuz sunt în mod paradoxal un panaceu al însănătoşirii sinelui uman, doborât de întunericul adânc al depresiilor. Cum se realizează această însănătoşire? Privind prin ochelarii de cal ai non-sensurilor acestei existenţe pe care Urmuz întâi de toate ni-i arată, pe urmă ne face un mic instructaj, cum anume să îi purtăm, ca în cele din urmă să ne scoată la plimbare cu aceşti ochelari de cal, spunându-ne cât de frumoasă este lumea.

Cum plimbarea noastră ţinuţi de braţ de către Urmuz va lua sfârşit odată cu trecerea în revistă a minunăţiilor iluzorii ale acestei lumi, iar ochelarii de cal vor trebui daţi jos, cel care ne va ajuta să nu avem un şoc prea mare atunci când ajungem să distingem realitatea va fi tot Urmuz. Cum anume? Folosind o tehnică cât se poate de veche, dar şi nouă în acelaşi timp, care constă în argumentul suprem, care este sinuciderea. De aceea poezia lui Urmuz nu va pieri niciodată, nu va deveni anacronică, desuetă. Va rămâne mereu nouă, fiindcă este înainte de toate o poezie a eliberării. Sinuciderea la Urmuz este, înainte de toate, atât eliberarea supremă, cât şi banalitatea supremă. Urmuz devine un maestru desăvârşit în a ironiza acest context al sinuciderii, în a înveşmânta acest moment sacru al morţii într-o comedie divină cu gust dantesc. Chiar dacă modul de a se exprima al lui Dante este diametral opus faţă de cel al lui Urmuz, ambii au un numitor comun în transformarea în comedie a morţii şi vieţii, a deşertăciunii şi lipsei de sens a acestei lumi. Dacă Urmuz a fost considerat futurist şi avangardist, încadrat alături de un Saşa Pană, acest lucru se datorează înainte de toate tehnicii sale poetice de a ieşi din tiparele vremii printr-un mod care azi ni se pare ca fiind de un realism tulburător, dar atunci, la început de secol douăzeci, părea futurist şi avangardist, prin înseşi caracteristicile scrierilor sale, caracteristici care se integrau în dialectica unei ontologii a ştiinţei sau a unei gnoseologii a conştiinţei, fiindcă Urmuz a fost înainte de toate un gânditor, un înţelept.

Ca orice mare valoare, la începutul secolului douăzeci, Urmuz a fost şicanat de către cei care se simţeau eclipsaţi de el, ca mai apoi, odată cu venirea comuniştilor la putere, ajutaţi de tancurile ruseşti, să devină un fel de *persona non grata* a literaturii române. Motivul era faptul că gândirea profundă a lui Urmuz nu avea cum să rezoneze cu limbajul de lemn al proletcultismului, unde se punea accent pe omul nou, o fiinţă supusă în totalitate, un sclav al conducătorilor aşa-zişi iubiţi şi nicidecum pe o fiinţă răzvrătită şi plină de iniţiativă care să meargă până la sinucidere, precum era omul din poezia lui Urmuz.

De aceea, în perioada comunistă Urmuz a fost marginalizat, în timp ce altor scriitori li se ridicau osanale, chiar dacă opera lor nu era nici pe departe la fel de valoroasă precum era opera lui Urmuz. Era perioada când critica literară se putea numi, la fel de bine, mafia literară. Această mafie literară, după Revoluţia din Decembrie 1989, în loc să dispară, s-a întărit, fapt ce a dus la o literatură contemporană lipsită în cea mai mare parte de o valoare reală, fiind o literatură a găştilor şi grupurilor de interese. De aceea şi acum, în perioada postcomunistă, la fel ca şi în perioada comunistă, adevăratele talente ale literaturii române răzbesc, înainte de toate, în ţări occidentale cu tradiţie îndelungată în domeniul literar. Cazurile Eugen Ionescu sau Emil Cioran din perioada comunistă sunt azi înmulţite prin numele altor scriitori, care sunt apreciaţi mai înainte în Franţa, de exemplu, şi mai apoi în România, unde nu li s-ar fi asigurat un loc meritat de altfel în ierarhia literară românească. Dacă Urmuz nu s-ar fi sinucis şi s-ar fi stabilit la Paris, cu siguranţă că locul lui ar fi fost lângă marii scriitori francezi. Ghinionul lui a fost să rămână în România şi să se sinucidă în plină activitate creatoare. Sunt convins că Urmuz va avea măcar de acum încolo parte de o posteritate care îi va recunoaşte meritele de a fi cel mai important poet-gânditor român al secolului al XX-lea şi unul dintre cei mai mari poeţi-gânditori ai naţiunii române care să poată sta alături de Eminescu. Pentru că Urmuz a făcut din proza sa, atât poezie, cât şi filosofie.

Semn(al) de carte

Petrişor Militaru, *Victor Brauner 120*, Editura Aius, Craiova, 2023, Colecţia Avangarde

Volumul omagial *Victor Brauner 120* reuşeşte să transmită mai mult decât sugerează titlul şi, fiind conceput pe un palier diferit de cel obişnuit, depăşeşte stadiul de simplu discurs evocativ cu caracter inerent subiectiv. El prezintă, în şapte capitole, segmente diferite ale preocupărilor autorului în legătură cu acest subiect. (…) Avem un spectru larg de materiale care, în pofida diversităţii, coagulează o imagine coerentă asupra lui Victor Brauner, dar, cu egală pregnanţă, şi asupra autorului. Iată de ce, această scriere fluentă şi bogată în informaţii se aşază firesc în rândul cărţilor publicate de Petrişor Militaru, conturând o imagine originală asupra fenomenului avangardei din România. (Cătălin Davidescu, pe coperta a patra)

Valentin Petculescu, *Când vor înflori magnoliile. Teatru,* ediţia a II-a, Editura Muzicală, Bucureşti, 2023

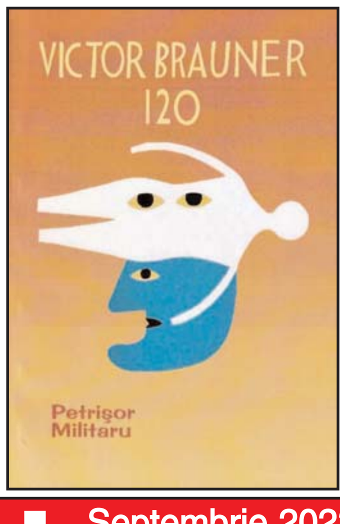
Muzician de profesie, absolvent al Conservatorului „Ciprian Porumbescu” din Bucureşti (studii între 1966 şi 1971), compozitor şi profesor de muzică, Valentin Petculescu (născut pe 16 martie 1947) e şi un scriitor absolut remarcabil: poet şi dramaturg, dar şi eseist, exersat de asemenea şi în proză. „Un autor complet”, cum se spune. Complex, profund, de un rafinament aparte. Încât „marginalitatea” lui în literatura română a anilor 1980-1990-2000 e pur şi simplu o nedreptate. (…)

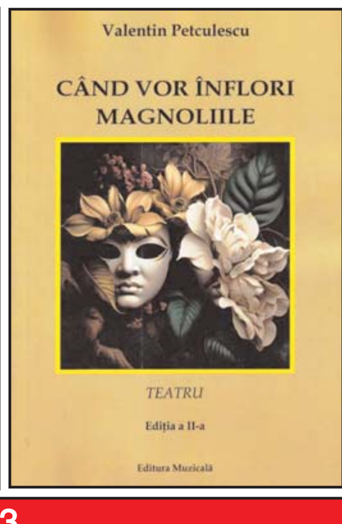
Lângă poezie, dramaturgia e al doilea compartiment forte al literaturii lui Valentin Petculescu. Calităţile deja inventariate se întâlnesc cu o limpede vocaţie pentru teatru: imaginaţie scenică, complexitate a tramelor, cursivitate sprintenă a replicilor, cu numeroase momente de excelenţă. (Ion Bogdan Lefter, în prefaţa „Fin poet şi unul dintre cei mai valoroşi dramaturgi postmoderni…”)

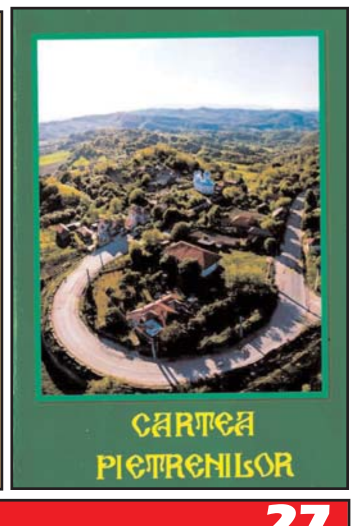
***Cartea pietrenilor.* Lucrare coordonată şi ediţie îngrijită de prof. dr. Gheorghe Deaconu, Editura Fântâna lui Manole, Goleşti-Vâlcea, 2022**

O carte de memorie, de identitate, de învăţătură. Proiectul cărţii de faţă s-a coagulat în contextul iniţiativei de a organiza o întâlnire a pietrenilor de pretutindeni (din sat, din ţară, din lume), prilejuită de împlinirea a 250 de ani de la prima atestare documentară a satului Piatra (1772-2022) (…).

Cartea noastră (…) se vrea, în ordine ştiinţifică, doar un documentar, un portofoliu sistematic de informaţii şi imagini despre satul Piatra şi despre lumea pietrenilor, recunoscând că el este general şi eterogen, chiar dacă ne-am străduit să selectăm ceea ce este esenţial şi identitar pentru pietreni. În ordine culturală, prezenta lucrare este un fel de manual, dar fără rigorile didactice ale genului, o „carte de citire” pentru pietrenii de azi şi, mai ales, pentru cei de mâine, pentru urmaşii de pietreni, un „abecedar” pentru cunoaşterea vetrei, a neamului, a lumii căreia aparţin prin obârşie, avuţie (nu neapărat cea materială) şi educaţie. În fine, în ordine morală – cea mai semnificativă pentru noi – lucrarea pe care o întâmpinăm se vrea, pur şi simplu, un pomelnic, spre aducerea-aminte a celor care contează pentru noi, atât a celor vii, cât şi a celor dispăruţi. Avem în vedere, deopotrivă, adagiul teologic „Cu tot neamul lor cel viu şi adormit...” (pe care l-am preluat ca motto al cărţii), cât şi adevărul etnologic că neamul îi cuprinde, deopotrivă, pe cei de aici şi pe cei de dincolo. (Gheorghe Deaconu, la începutul cărţii)

Coreea de Sud 2022
Note de călătorie (I)

Alexandru Ş. BOLOGA

Am pornit spre Coreea de Sud într-o dimineaţă frumoasă de mijloc de toamnă. Paşaportul, adeverinţa de sănătate, harta, nu foarte detaliată, imprimată din Internet. Cardul bancar, doar la nevoie.

Cursele dus-întors către Coreea de Sud ale companiei QATAR AIRWAYS sunt efectuate de la Bucureşti, via Aeroportul Internaţional Hamad din Doha (aşteptare de 5, respectiv, 2 ore), cu un zbor total de 17:35 ore (cu o oră în plus la întoarcere).

Ce sentiment minunat şi reconfortant oferă o nouă călătorie! Faţă de incertitudinea obişnuită de până în 1989, când deplasarea, de serviciu sau privată, era în permanenţă sub semnul întrebării până la decolare. Certă, doar *după* decolare!

Coreea de Sud este numită oficial Republica Coreea. Până în 918, fostul prim-ministru Wang Geon, devenit regele Taejo („Marele Strămoş") a redenumit statul Koryo, din care provine numele de astăzi. Confucianismul, ca sistem etic şi de ideologie politică, va domina din ce în ce mai mult Koryo, dar viaţa spirituală a rămas budistă. Budismul şi confucianismul au coexistat paşnic în Coreea secole la rând, dar, din secolul al XIV-lea, lucrurile s-au schimbat. În 1392, generalul Yi Seong-gye s-a declarat rege şi a întemeiat dinastia Joseon (1392-1897). Urmaşii lui, familia Yi, au condus Coreea până în 1910.

Coreea de Sud ocupă partea sudică a Peninsulei Coreene, cu o suprafaţă totală de 100.210 km^2 şi pătrunde în mare aproximativ 1.100 km. Este cunoscută ca „Ţara dimineţilor liniştite", precum şi a *cumju-ga-mu* („a bea, a cânta şi a dansa"), cu capitala Seul.

Se învecinează la nord cu Coreea de Nord şi este înconjurată de Marea Japoniei la est, Marea Galbenă la vest, iar Strâmtoarea Coreei o desparte de Japonia. Sunt aproape 3.000 de insule, majoritatea nelocuite, aflate pe coasta estică şi vestică, care intră în componenţa teritoriului Coreei de Sud. Insula Jeju, cea mai mare, cu o suprafaţă de 1.845 km^2, este renumită turistic. 70% din suprafaţa peninsulei este muntoasă. Cea mai ridicată altitudine, de 1.950 m, revine vulcanului stins Halla-san. Liancourt Rocks este una dintre numeroasele insule disputate cu Japonia. Împreună cu Coreea de Nord, ocupă o suprafaţă cu puţin mai mică decât România.

Clima este temperată, cu precipitaţii bogate în timpul verii şi ierni care pot fi foarte friguroase. În Seul, temperatura medie a lunii ianuarie variază între -7° C şi 1° C, iar temperatura medie a lunii iulie între 22° C şi 29° C. Cantitatea de precipitaţii este concentrată în lunile de vară, din iunie până în septembrie. Coasta de sud este locul unde se produc taifunurile târzii, cu vânturi puternice şi precipitaţii abundente. Precipitaţiile medii anuale sunt cuprinse între 1.370 mm/m^2 an în Seul şi 1.470 mm/m^2 an în Busan.

Vegetaţia corespunde florei manciuriene apărute la contactul dintre pădurile temperate boreale (taigaua) şi vegetaţia subtropicală şi tropicală meridională. Pădurile ocupă în ansamblu peste 70% din suprafaţa peninsulei. O mare valoare economică au cedrul coreean, molidul negru şi argintiu, pinul roşu, stejarul sempervirescent, teiul castaniu, gingko, bambusul, dafinul etc.

O plantă de cultură comună este cânepa. Încă din anii 1930 ea era cultivată în fiecare provincie din Coreea, dar mai ales în cele sudice, unde clima este mai caldă. Putea fi semănată mai devreme ca orezul, terenurile putând fi utilizate pentru ambele culturi pe tot parcursul anului. Chiar şi pe la sfârşitul anilor 1950, în Coreea de Sud, circa 9.000 de ha erau destinate cultivării canabisului.

Fauna este diversă şi cuprinde unele specii de interes cinegetic: tigrul de Ussuri, pantera, ursul brun, ursul negru, lupul roşu, jderul cu guşă galbenă, pisica sălbatică, cerbul comun, cerbul pătat, elanul, veveriţa, iepurele, fazanii etc.; animalul naţional este tigrul.

Populaţia Coreei de Sud este de 50.004.441 de locuitori, fiind printre statele cu cele mai mari densităţi din lume. Ea este compusă în special din coreeni, iar minorităţile cele mai mari sunt constituite din chinezi han, japonezi şi mongoli. Peste 80% din populaţie locuieşte la oraş. Seul are 9.776.000 de locuitori. Jumătate din populaţie are unul din numele Kim, Lee, Park şi Choi; numele pot avea un înţeles, de exemplu, *Hyun-ju* înseamnă „Fii atent cu vorbele tale".

Înălţimea medie a bărbaţilor este 1,71 m, iar a femeilor 1,61 m (de unde, probabil, şi dimensiunea redusă a căzilor de baie, chiar la hoteluri de câteva stele!). Vârsta declarată este cu un an mai mare decât cea biologică. Conform unor informaţii neoficiale, statul încurajează căsătoriile bărbaţilor cu femei străine (?). Sunt harnici, muncind asiduu, oriunde se află. Foarte recent, sud-coreeanul Beyongo Cho, inginer navalist, fost angajat al şantierului naval 2 Mai Mangalia Daewoo până la preluarea acestuia de către BV Holding Maatschaapij Damen (Olanda), a deschis firma MASTECH E&SA de inginerie şi consultanţă tehnică şi magazinul *Korean Kitchen* (produse coreene), la Constanţa.

Agricultura reprezintă 12% din populaţia activă,

fără a asigura necesarul intern. Pe jumătate din suprafaţa agricolă se cultivă orez, pe 11% din terenuri orz, iar în rest batate (cartofi dulci), tutun şi soia. Pescuitul marin constituie o ramură importantă a economiei naţionale, plasând Coreea de Sud pe locul 9 în lume.

Principalele religii sunt budismul, cu 23% de adepţi, şi creştinismul (29,2%), identificaţi ca romano-catolici şi protestanţi. Adoptat ca ideologie de stat de către dinastia Joseon, confucianismul este mai degrabă un sistem de etică decât unul religios, subliniind importanţa fidelităţii, respectului pentru părinţi şi a altor virtuţi. Creştinismul din Coreea, importat din China la sfârşitul secolului al XVIII-lea, a fost confruntat cu mai multe valuri de persecuţii, în special în secolul al XIX-lea. Religii importante mai sunt şamanismul (credinţa în spirite) şi o religie, foarte cunoscută în Coreea de Sud, cu numele de Chundo Kyo (numită Tonghak până în 1905), care combină elemente ale confucianismului, daoismului (taoismului) şi budismului.

Limba oficială este coreeana, izolată (adică, neînrudită genealogic cu nicio altă limbă), chiar dacă unii lingvişti consideră că face parte din familia altaică şi este înrudită cu japoneza. Alfabetul coreean *hangul,* datorat regelui Sejong cel Mare (1418-1450), a permis alfabetizarea în masă, astfel că, în prezent, gradul de analfabetism este practic zero.

Coreenii acordă o importanţă enormă lui *jeong* – sentimentele de dragoste, grijă, apropiere şi ataşament, sau poate cel mai frumos definit ca „îmbrăţişare invizibilă", care apar în cadrul relaţiilor interpersonale (din care derivă *jeongshil* – favoritism) şi îl consideră una dintre trăsăturile definitorii ale ţării lor.

Ambiţia cu totul aparte pentru instruire şcolară, universitară şi postuniversitară, proprie coreenilor, impusă hotărât de cadrul familial, determină o calificare şi afirmare profesională cât mai performantă. Dorinţa pregnantă de a fi cel mai bun îi motivează la nivel personal, familial şi naţional. Dar stresul presupus de această preocupare obsesivă provoacă uneori în mod nemijlocit şi decizia abandonării acestei poveri apăsătoare, adesea prin numărul mare de sinucideri (Coreea de Sud este a doua ţară în lume în privinţa ratei de sinucidere).

O altă obsesie naţională este deprinderea intensivă a limbii engleze, care poate începe din grădiniţă, continuând pe tot parcursul şcolarizării (spre deosebire, de exemplu, de China, Japonia, Mexic, dintre naţiunile numeroase, din experienţa turistică a autorului).

Cartea de vizită este extrem de importantă. La schimb, ea trebuie dată cu ambele mâini şi primită pe a celuilalt la fel (ca în Japonia). Ea trebuie examinată imediat şi dat din cap aprobator.

Chirurgia plastică de calitate superioară, de exemplu blefaroplastia, la un preţ competitiv, este, în secolul XXI, una dintre industriile în expansiune în Coreea de Sud, atrăgând nu doar clienţi autohtoni, ci şi străini.

Obiceiul consumării cărnii de câine, din rase crescute special, a cunoscut un declin după 2000. Se practică, de exemplu, după anumite operaţii. Dar la întrebarea adresată ghidei de către cineva mai dezinvolt din grupul de turişti, dacă se mănâncă şi pisici, ghida a exclamat vizibil îngrozită: Nuuuuu!

Turismul (11,1 milioane de turişti în 2012) face Coreea de Sud a 20-a cea mai vizitată ţară din lume şi a 6-a cea mai vizitată din Asia. Seul este principala destinaţie turistică. Alte destinaţii turistice includ parcul naţional Seorak-san, oraşul istoric Gyeongju şi insula subtropicală Jeju.

Moneda naţională este won (1$ SUA = circa 1.350 won).

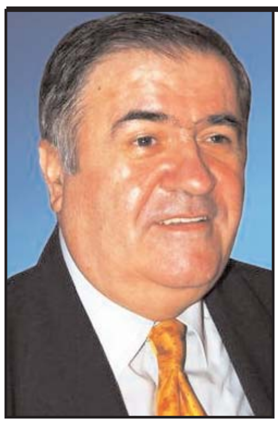
Conform lui D. Tudor (*Coreea de Sud. Povestea unui fenomen economic, politic şi cultural,* Ed. Corint Istorie, Bucureşti, 2002), PIB-ul pe cap de locuitor a ajuns la peste 12.000$ SUA în 2002. Totuşi, în pofida progresului multiplu remarcabil înregistrat de acest stat asiatic mic, supus permanent vitregiilor istoriei, moştenitor al unei tradiţii culturale neîntrerupte de 5.000 de ani, profund regretabilă este persistenţa nefericirii existenţiale a sud-coreenilor, exprimată în neologismul „Hell Joseon".

Sosirea a avut loc la Aeroportul Internaţional Inch'on, în vecinătatea capitalei Seul, la ora locală 16:55. Spaţios, cu numeroase cărucioare pentru bagaje, care au fost aduse foarte rapid. A urmat plecarea spre primul hotel, Best Western Premier Kukdo 4*. Deja pe drum a frapat impresia de ţară foarte dezvoltată. Şi în capitală, infrastructura perfectă, cu autostrăzi având adesea 4-5 benzi, cu toate arterele de circulaţie urbane marcate colorat, cu semnificaţii distincte. Reţeaua rutieră şi feroviară este excelentă. Autobuzele publice sunt colorate diferit, în funcţie de destinaţii. Arhitectura este extrem de modernă, cu construcţii mari şi zgârie-nori imenşi, printre care, parcă protejate, clădiri tradiţionale pitoreşti şi armonioase. Iluminatul public e foarte generos, cu reclame nesfârşite viu colorate. Traficul rutier, pe dreapta, aglomerat şi intens, este neobişnuit de fluent, datorită benzilor cu prioritate pentru mijloacele publice (6.000 de autobuze cu afişaj electronic şi autocare turistice dotate toate cu GPS şi 13.000 de taxiuri). Lor li se adaugă 9 linii de metrou. Lume mai puţin numeroasă pe străzi în timpul zilei, dovadă evidentă că oamenii sunt la muncă şi mai vizibili după-amiaza şi seara.

Hotelul elegant (cum aveau să se dovedească şi toate celelalte care au urmat în cursul călătoriei), cu camere mari (dar cu o cadă mică, la fel ca pe alte meleaguri extrem-orientale!), dotate cu aparat pentru fiert apa pentru ceai sau cafea, şampoane, periuţă şi pastă de dinţi, pieptene, telefon şi TV prin cablu.

(Va urma.)

Vecina mea, Africa

În Egipt, la o „şcoală altfel”... (II)

Mihai SPORIŞ

Egiptul, regăsire de sine şi apoi pe fluxul şi refluxul oceanului politic planetar. Cum s-a născut Egiptul, ca identitate personalizată a Nilului, şi cum a devenit izvor de interes şi cunoaştere a lumii, dintotdeauna? Pot fi întrebări fireşti, născute dintr-o minunare anume. Ce puteri speciale să fi avut oamenii, semenii noştri de acum multe milenii, să ridice în peisaj piramidele, ca nişte munţi? Cum se puteau uni energiile fizice şi cele intelectuale, să dureze în relief altare uriaşe, cu coloane, obeliscuri şi statui gigantice? Cum să tezaurizezi atâtea taine în simbolurile, rămase fără răspunsuri atâta vreme, încifrate în scrieri, desene, în sculptură, în arhitectura templelor? Tradiţia moştenită a credinţelor vechi, mărturisită de ritualurile vii de azi (cu toată evoluţia şi ramificarea lor, trăind simultan, în urmaşi, diversificarea), să nu fie ea ştafeta/obiect al cercetării, pe care noile ştiinţe, şi ele iscate mai-luminării, să nu-l cerceteze? O incursiune în istoria Egiptului, pe valea Nilului, din perspectiva pământului întreg, ca simetrie a formelor (Egiptul adeverind istoria umanităţii), nu se poate valida decât pornind de la o cauzalitate cu trimitere la fenomenele planetare.

Mari civilizaţii vechi sunt atestate pe marile fluvii ale Planetei. Pe toate acestea au apărut statalităţi care au durat în geografia locului construcţii gigantice. Unele au rămas în peisaj, precum Piramidele, Marele Zid (în China), Colosseumul (Roma), altele reţinute doar în memoria scrisă, precum turnul Babilonului, Templul de la Ierusalim etc. Despre practicarea agriculturii în lunca marilor fluvii avem informaţii dinspre India (şi ea moştenitoare a unei arhitecturi a proporţiilor gigantice şi a unei ramificări a credinţelor luxuriantă), care în scrierile vedice ne vorbeşte despre… agricultura Dunării de acum 8000 de ani. Apoi, despre cum se comunica în antichitate, între regiunile îndepărtate. Trăim în prejudecata că marile civilizaţii trăiau izolat. Mitologia greacă veche, cu miturile vârstei de aur, ne vorbeşte despre un Zeus care a transformat-o pe Io (frumoasa nimfă, atribut feminităţii) într-o juncă. Să nu uităm de taurul Apis, de vaca Hator, care în Egiptul *regatului timpuriu* (acum 5000 de ani) erau zeităţi remarcabile, precum şi fiica celei ascunse de Zeus pe aici, Isis! Cum să nu observăm apoi vaca sacră din India, care a provocat în vremurile moderne (ale dominaţiei engleze) o rebeliune în armata britanică, din partea indienilor statornici în sacralitatea vacii? Să nu remarcăm faptul că Hator (zeiţa cu însemnele puterii – vezi soarele între coarne – cum apare simbolizată) alăptează copilul faraon/omul care îşi ia puterile creşterii? Că şoimul/Horus îi dă însemnul cruciform al vieţii, venind din cerul soarelui? (Vezi acatistul creştin, vorbind despre Dumnezeu-Omul, Iisus Hristos, ca despre *Soarele dreptăţii*.) Primind darurile pământului (vaca sacră) şi ale cerului (şoimul, în ipostază simbolică de duh informal), adică trup şi suflet, consacrarea omului din natură şi, cu alte puteri specifice locurilor diferite, devenind Faraon peste oamenii lumii din scenă, apoi zeu în lumea informală, de apoi, cu drepturi depline la neuitare! Să nu observăm ritualurile religioase dependente de lumină, altele de scrierea sacră, încă prezente în credinţele mondializate şi ele?! Apoi că în heraldica noastră, a voievozilor Basarabi munteni, apare corbul cu crucea în cioc, iar o reprezentare veche de multe milenii, dinspre frescele egiptene, ne arată o pasăre neagră care, cu pâinea în cioc (pâinea din cer, cea de toate zilele) hrăneşte viaţa! Apoi, că în stema moldavă, zimbrul, soarele şi luna sunt împreună... Despre consacrarea simbolului crucii, ca probă a fiinţării, vom face în altă parte o prezentare, sperăm cu argumente solide, inspirate de hieroglifele povestindu-ne trăirea vieţii, ca dar primit nu ştim de ce şi de unde...

Faptul că planeta Pământ îşi roteşte rotundul în jurul Soarelui, care îi dă lumina şi căldura vieţii, astăzi este un adevăr incontestabil. Că în rotirea aceasta multimilenară, apele oceanului planetar şi uscatul nu au avut contururi fixate, sunt adevăruri demonstrate riguros. Şi azi respiraţia cu foc a vulcanilor scoate noi insule, ridică noi munţi. Şi azi se produc deşertificări şi, unde cândva erau grădini, apar întinderi de nisip. Şi azi, prin topirea munţilor de gheaţă, apar zone înverzite noi, ba se şi modifică hotarul ţărmurilor. Ştiinţa, cu spiritul cercetării neostoite, va fi constatat şi va fi datat atare vremuri, în viaţa oamenilor atestaţi *gânditori,* pe pământ. Pământul Africii, desprins continent din Pangeea (Pan + Geea = întinderea compactă a întregului uscat, identificat mitologic drept *Mama*-Pământ, a materialităţii vieţii) nu a făcut excepţie. Sahara va fi fost, înainte de pustiire, o largă întindere verde, cu ape şi oameni. Compunerea stihială presupunea şi alte elemente necesare agregării. Apa din care se ridicase materia solidă exista. Aerul îşi făcuse propria sferă să comunice cu apa şi pământul, în procesul legiuit numit viaţă. Dar fără imboldul focului apa nu fierbe, aerul nu se vântură, materia solidă nu se topeşte... Constatăm aici că în absenţa oricărui element stihial, viaţa nu este posibilă, apoi că în funcţie de cantitate, totul se amplifică.

Istoricii, antropologii s-au pus de acord: nordul Africii, cu multe sute de mii de ani în urmă, era prielnic vieţii oamenilor. Apoi, pe la o sută douăzeci de mii de ani în urmă, în faptul deşertificării, oamenii s-au retras spre oaze şi spre cursurile permanente de apă. Nilul, emblematicul meridian lichid al Africii, va fi concentrat o populaţie din ce în ce mai numeroasă, pe măsură ce putea să folosească din ce în ce mai multă apă. O emancipare tehnică (vezi ştiinţa pompajului apei şi irigarea culturilor), juridică (vezi gestionarea conflictelor între atâtea interese vitale), o mai performantă administraţie, o mai mare abilitate politică (cu forţă economică şi militară) vor fi rafinat cultural, cu atâtea straturi, o civilizaţie străveche, cea a Egiptului. Instituţionalizarea, pe modelul bulgărelui de zăpadă în avalanşă, pare lămuritoare.

Micile comunităţi (probabil pe legături de sânge) şi-au constituit arealul marcat administrativ şi apărat: nomele, care şi-au organizat funcţionarea şi au generat ierarhiile sociale. Mai multe nome, mânate de nevoia propriei lor existenţe, au constituit uniuni de putere economică şi politică, devenind regate. Nomele, regiuni componente ale regatelor, conduse de nomarhi, reprezentau o putere locală, care se supuneau puterii centrale. Oamenii s-au aşezat în societate învăţând ceea ce experienţele dobândite le ofereau înţelesul credibil. Inegalitatea poziţionării, uneori cele moştenite material şi informal, au generat inerentele ierarhizări între cei de jos şi elită. Dovezile materiale ale lumii acelea de început a Egiptului ne vădesc o elită înalt specializată. Preoţi, astronomi, medici, scribi, ingineri, arhitecţi, negustori, oameni politici remarcabili (conducătorii centrali şi cei locali, şefii armatelor etc.) arătau înălţimea atinsă de-o civilizaţie înfloritoare. Agricultura, pescuitul, vânătoarea comune tuturor societăţilor omeneşti aici sunt acel decor al eternităţii care sugerează edenul dat celor ce nu se ostenesc cu cercetarea şi trăiesc în sânul mamei naturi cu atâtea zeităţi ocrotitoare. Această stratificare între oameni, uneori asumată oficial în caste, este o realitate şi a vremurilor moderne, pe care o amenda şi geniul eminescian, când cerea zdrobirea inegalităţii orânduirilor. O mecanică socială (propusă de matematicianul astronom Spiru Haret), o ştiinţă a sociologiei (vezi D. Drăghicescu, D. Gusti), o filosofie (vezi cele despre artă la G.F. Hegel), adăugate cronologiei istoriei, şi alte domenii ale tehnicii ne-ar putea minuna special asupra Egiptului, studiu de caz despre copilăria unei lumi conştiente de sine.

O cronologie a celor care au administrat, în formula statalităţii politice Egiptul, începe acum peste cinci milenii. Facem aici o rememorare, recuperată greu, mulţumită descifrării scrierii hieroglifice, care a putut da citire atâtor scripturi şi muncii neobosite a atâtor arheologi din lumea întreagă.

Preotul Manetho, prin secolul III î.Hr., ne scrie lista, acceptată de cercetarea istorică, a celor 30 de dinastii de faraoni care au fost stăpânii zeificaţi ai Egiptului, începând cu anii 3100 î.Hr., adică din momentul unirii celor două regate existente pe cursul Nilului. Aflăm că între regatul din delta Nilului, înspre vărsarea în Mediterana, şi cel din amonte, aflat în sudul cu cataracte, dominant la unire a fost cel de nord, cu capitala la Memphis (Cairo de azi) şi de aici, din nord, faraonii regatului timpuriu (3100-2150 î.Hr.) au condus întregul. Aşa se explică şi marea necropolă de la Giseh, cu mormintele orânduite în piramide şi alte amenajări mortuare (după poziţionarea ierarhică în societate!) pe platoul înalt, neinundabil, pe malul de apus al Nilului. Pe malul de răsărit se afla capitala... vie, a vieţii curgătoare în dinamica ei şi sub ocrotirea apei vii a Nilului.

În întreirea procesului istoric, cu emergenţă, apogeu şi declin, dar într-o anume curgere a timpului care macină, remarcăm: Regatul timpuriu (cu capitala la Memphis); Regatul mijlociu (1985-1600), care preia controlul într-o perioadă de tranziţie marcată de o secetă severă, de 140 de ani, mutând capitala la Theba, în 2055 î.Hr. (inclusiv necropola vieţilor de apoi, în Valea regilor, reginelor etc.); Regatul nou (1550-1070 î.Hr.), care reprezintă apogeul unei înfloriri şi al unui impuls al centralizării zeităţilor (mare şi revoluţionară provocare religioasă), care, peste multă vreme, va da lumii un monoteism religios, multi-semnificant. Înainte de consemnarea declinului celor menţionate, să subliniem valoarea adăugată de acestea, prin omenescul personalizat şi reţinut în fapte: primul faraon unificator, Menes (cel durabil), care va fi dat numele capitalei şi va fi ales necropola vieţii de apoi; Keops, Kefren, Mikerinos, după numele lor preluat de la greci (faraoni ai dinastiei a IV-a, a vechiului regat, care au durat în peisajul de la Giseh marile piramide păzite de nu mai puţin celebrul Sfinx); Dinastia a XVIII-a, Tutmosis, care va fi dat ca excepţie pe Hatshepsut (1473-1458 î.Hr.), faraoana reformatoare şi emblemă peste milenii a egalităţii sexelor (vezi şi Elisabeta I, ţarina Ecaterina cea Mare, Regina Victoria) în perioade cu emergenţa patriarhatelor şi marginalizarea amazoanelor; Tutmosis al III-lea „luptătorul”, în timpul căruia (1425 î.Hr.) Egiptul cunoaşte cea mai mare întindere (din nord-vestul Siriei până la cataractele Nilului sudic, al Nubiei, adică spre toate punctele cardinale, cu absorbţie culturală şi idei de schimbare); Experimentul lui Amenhotep al IV-lea (1353-1336 î.Hr.), monoteistul (reformator, închinător soarelui şi iubitor al feminităţii – Nefertiti); Tutankamon (1332-1323 î.Hr.), sacrificat timpuriu ca o resurecţie a politeismului, să fie tăinuit, cu toată comoara lui, vremurilor cu altă înţelegere a monoteismului; Ramses, cu mare vizibilitate cel de-al II-lea (din Dinastia a XIX-a) este apogeul invocat. Între 1279-1213 î.Hr., cel mai longeviv, cel mai prolific faraon, el este combatant la marea confruntare a antichităţii de la Kadesh, acolo ucenic doar, în calitate de prinţ (fiind fiul lui Seti I, fost general de armată, întemeietorul noii dinastii). Apogeul lui Ramses al II-lea se vădeşte peste tot. Monumentalitatea templelor gigantice, cu istoria încrustată în ele (Luxor, Karnak, Abu Simbel), în mormintele din Valea Regilor, în mărturiile muzeelor, inclusiv mumia-i supravieţuitoare ni-l arată... cel Mare. Cinstirea Marii Regine, între atâtea soţii, Nefertarii, ne arată educaţia specială primită de cel pregătit să fie militar, diplomat, slujitor oamenilor şi zeilor, dar atent la slujbaşii cu partizanatele lor. Primul mare tratat de pace cunoscut în istorie, cel cu hitiţii (mărginind la est Regatul), este din vremea lui.

După marele apogeu, începe frământarea prea plinului şi competiţia internă între multele agregări de puteri. Templele cu partizanatele lor doctrinare, tocmai încercate de schisme şi repoziţionări ale patronului dominant, nu mai găsesc pacea convieţuirii. Nomarhii, vizirii, certaţi cu faraonii mai slabi, se văd mai puternici, şi acum cârtesc la puterea centrală (multe uzurpări ne-au arătat caruselul dinastiilor şi repoziţionarea puterii zeilor, după cum şi natura îşi arăta puterea). Înrudirile şi apropierea de imperiile vecine (cu propria forţă de lovire) au hrănit dorinţa de schimbare şi de satisfacere a altor interese. Geopolitica unei lumi care era vie şi cunoştea vânturile puterilor va duce regatul Egiptului, multă vreme chiar el stăpân vasalilor din Nubia, Libia, Cannan, Siria, Fenicia, Creta, la căderea lui inevitabilă.

→

Vecina mea, Africa

Portret în perspectivă

Nicolae MELINESCU

Africa sub-sahariană ar putea să adăpostească ceva mai mult de un sfert din populaţia planetei peste două decenii. Prognoza va fi depăşită dacă vor dispărea sau se vor reduce dimensiunile conflictelor regionale din Camerun, Sudan, Etiopia sau Mali. Introducerea sau răspândirea unor medicamente noi pentru combaterea malariei, a SIDA, a tuberculozei vor contribui la accelerarea creşterii demografice. Prima consecinţă, dincolo de prelungirea duratei medii de viaţă (aproximativ 60 de ani, faţă de ceva mai mult de 80 de ani în Uniunea Europeană, https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220427-1, accesat 9 mai 2023) ar fi creşterea volumului investiţiilor care să potenţeze forţa de muncă şi să valorifice uriaşele resurse naturale, esenţiale pentru noile tehnologii – litiu, coltan, minerale rare. Activismul mişcărilor de tineret, instaurarea unor platforme inovatoare, manifestările unor structuri ale noii decolonizări sunt semnele unei dinamici capabile să confere un azimut neaşteptat dezvoltării regionale şi continentale. Conflictele interrasiale şi interconfesionale – mai ales între creştini şi musulmani – s-au mai redus în intensitate şi extindere după anul 2000, dar nu au dispărut complet, aşa cum a dovedit-o recentul război fratricid din Sudan.

O proiecţie a traiectoriei africane rămâne incertă din cauza a trei motive. Lipsa unui sistem coerent de standarde şi surse a provocat şi sărăcia unor date verificate despre starea economică şi politică şi despre indicatorii de securitate şi stabilitate. Se adaugă tendinţa de comparare a reperelor africane cu valorile ideale, comparaţie diacronică, lipsită de precedentele în sincronie şi de listarea valorilor minime de la care a pornit Africa post-colonială. Compararea transformărilor şi a progreselor înregistrate în diverse domenii este nerelevantă din cauza asimetriei dintre valorile Europei şi cele ale continentului african. O asimetrie care are legături cu cel de-al treilea motiv: diversitatea imensă dintre diferite zone geografice şi dintre diferitele paliere etnice.

Agenţii schimbării sunt, pe de-o parte, sistemici şi cuprind tendinţele tehnologice, politicile economice ale reglobalizării, schimbările climatice şi ordinea mondială. Pe lângă ele survin demografia, epidemiile, atitudinile şi discriminările de gen, educaţia şi corupţia. Împreună, toţi aceşti agenţi produc anumite tendinţe prognozabile socio-politice (dispariţia „părinţilor naţiunii", creşterea preponderenţei şi a importanţei tineretului), socio-economice (exploatarea abuzivă a resurselor, sărăcirea terenurilor arabile) şi de securitate (securitatea colectivă, extremism religios, mobilizarea practicilor violente). Încă de la începutul celui de-al treilea mileniu creştin, un nou sistem socio-politic continental face destul de dificil controlul noilor lideri asupra dinamicii independenţei depline. Institutul pentru Studii de Securitate al Uniunii Europene aprecia în raportul numărul 37: „Conducătorii şi cetăţenii africani vor controla din ce în ce mai puţin resursele de gaze naturale, de petrol şi preţurile bunurilor de consum în comparaţie cu puterea de cumpărare a consumatorilor americani sau modul în care preţul produselor agricole va fi influenţat de nivelul cererilor consumatorilor pe pieţele societăţilor bogate". (https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Report_37_African%20futures_0.pdf, accesat 9 mai 2023)

Accelerarea ritmului schimbărilor introduce şi Africa sub-sahariană în ceea ce Ray Dalio a numit Stadiul al Treilea al ordinii mondiale. El consideră că până acum acest stadiu a cuprins trei cicluri. Primul este ciclul datoriei pe termen lung, în care statele puternice se apropie de o contractare sau o restructurare a ciclului respectiv. Urmează ciclul ordinii-dezordinii interne pe termen lung în care ţări dominante şi influente ale ordinii mondiale se apropie de punctul periculos din zona de conflict social, cum a fost invadarea clădirii Congresului american de protestatari în 6 ianuarie 2021. Al treilea ciclu este cel al ordinii-dezordinii externe pe termen lung, peisajul politic în care apare bipolarismul asimetric S.U.A – China. (https://www.linkedin.com/pulse/changing-world-order-approaching-stage-6-war-ray-dalio) În termenii afacerilor africane, comunismul marca Beijing a pornit în forţă cucerirea Africii, lăsând drepturile omului şi principiile democratice să aştepte lângă coloanele lui Hercule în timp ce oamenii săi de afaceri şi finanţele susţinute de stat au pornit într-un marş forţat de penetrare. Vestul încă mai radiografia performanţele formaţiunilor regionale, ale Uniunii Africane şi ale Mileniului Dezvoltării. „În centrul abordării chineze a Africii, rolul corporaţiilor multinaţionale chinezeşti, în special al celor din domeniul petrolului, al gazelor naturale şi al dezvoltării infrastructurii, a devenit o trăsătură semnificativă a peisajului african de investiţii şi dezvoltare." (Chris Alden, *China in Africa*, Zed Books, London/New York, 2007, p. 41)

O diversificare a partenerilor africanilor depinde de două trăsături tradiţionale: relaţiile preferenţiale cu fostele metropole coloniale, mai ales cu cea franceză (prin francofonie) şi cu cea britanică (în interiorul Commonwealth-ului), cărora li se adaugă persistenţa conducătorilor eterni de tipul ugandezului Yoweri Museveni – 37 de ani de guvernare, al camerunezului Paul Byia – 41 de ani de preşedinţie, sau al conducătorului Guineii Ecuatoriale, Teodoro Obiang Nguema Mbasogo, care marchează anul acesta 44 de ani de dictatură şi de cult al personalităţii.

Peisajul tipului de regimuri şi de guvernări în Africa sub-sahariană s-a modificat odată cu al treilea val al tranziţiei de după 1990. Deşi sistemul partidului unic a primit lovituri consistente din partea noilor elite politice, 30 la sută dintre entităţile independente ale regiunii încă mai sunt dominate de partidul-stat şi de patriarhii politici. Africa tot mai păstrează unica monarhie absolută din lume în Swaziland/Eswatini. Aproximativ o cincime dintre toţi conducătorii africani post-independenţă au rămas la putere mai mult de două mandate constituţionale sau au fost „aleşi" pe viaţă. Raportul ISSUE detecta pentru următoarele decenii dispariţia fizică a ultimilor „tătuci" pentru că zece dintre cei aflaţi încă la putere au vârste între 70 şi 92 de ani. Experienţele de până acum au dovedit că obştescul sfârşit al unui preşedinte „etern" nu garantează democratizarea. În unele cazuri, preşedinţia a devenit parte a moştenirii şi beizadelele au săltat sprinţar în tronul puterii, aşa cum s-a întâmplat în Ciad, când Idris Deby, mort în luptele cu insurecţia islamistă după o preşedinţie de 21 de ani, a fost urmat de Mahamt, fiul său, general de altfel, ca succesor neales la conducerea unei junte militare fidele. Mugurii unor dinastii prezidenţiale au înflorit şi în Republica Democrată Congo, în Gabon, în Togo sau în Djibuti.

Vârsta acţionează în două direcţii. Într-una, foştii dictatori îi răspund chemării Creatorului. În cea opusă, locul rămas gol este completat în pripă de ceasul demografic. Aproape jumătate dintre africani au mai puţin de 15 ani şi un sfert dintre ei au între 15 şi 20 de ani.

Până în 2050, o treime din populaţia globului va locui în Africa. Predominanta demografică a tinerilor alimentează riscul unor tulburări politice, din cauza şomajului, a lipsei unor economii care să poată absorbi noile efective „redundante" şi din cauza conflictelor interetnice rămase nerezolvate încă de la proclamarea independenţei. Rata de şcolarizare a crescut, totuşi, semnificativ, dar Banca Africană pentru Dezvoltare constata că are loc o supra-populare cu absolvenţi de învăţământ superior pe care piaţa internă nu-i poate asimila, pentru că economia, industria, agricultura, serviciile sunt mult rămase în urmă şi au o ofertă modestă, nu dispun de locuri de muncă stabile, bine plătite, corespunzătoare pregătirii lor. Posibila consecinţă este radicalizarea religioasă sau asocierea cu extremismul violent. Potrivit proiectului *Armed Conflict Location & Event Data,* în 1997 tinerii au participat sau au organizat aproape o sută de proteste, în 2004 aproximativ 200, pentru ca în 2017 să ajungă la 350. Manifestările de nemulţumire este posibil să provoace convulsii sociale şi politice. Protestele de stradă îi provoacă pe noii conducători să aplice politici de creştere echitabilă şi durabilă, care să asimileze energia nemulţumirilor. Mediul economic oferă şansa unui nou început. Raportul ISSEU 17, citat anterior, constata că Africa a rămas deocamdată la periferia economiei mondiale, cu o participare de numai 3 la sută în comerţul internaţional. Potrivit *Africa Wealth Report,* Mauritius este cea mai bogată ţară a continentului, iar Zimbabwe rămâne cea mai săracă. Africa sub-sahariană se confruntă cu provocări specifice în abordarea creşterii economice şi a inechităţii repartizării veniturilor, cum sunt disparităţile din Angola, Africa Centrală, Botswana, Zambia sau Namibia. Sărăcia, creşterea economică lentă şi distribuirea inechitabilă a veniturilor şi a bogăţiei naţionale rămân probleme endemice. În plus, performanţele economice slabe sunt însoţite de corupţia pe scară largă. (https://www.henleyglobal.com/publications/africa-wealth-report-2023)

În final, raportul ISSEU concluzionează că transformările socio-politice, economice şi în domeniul securităţii conţin şanse şi provocări dominate de trei factori hotărâtori. Primul este cooperarea regională în interiorul Noului Program de Dezvoltare a Africii şi a proiecţiilor Uniunii Africane. Printr-o politică de coordonare, Africa poate să-şi susţină eforturile de elaborare a termenilor pe baza cărora cele 48 de state sub-sahariene să se poată angaja în proiecte cu partenerii extra-continentali. Panafricanismul economic poate fi amplificat de cel de-al doilea factor – incluziunea socială, care presupune reducerea polarizării economice şi a marginalizării sociale. Inclus în context rămâne cel de-al treilea factor, capacitatea de guvernanţă, care începe cu mecanismele fiscale şi nu se limitează doar la suveranitate; ea include capacitatea de stimulare a proprietăţii private şi a sustenabilităţii. Portretul în perspectivă al Africii sub-sahariene poate fi asemuit cu Brutus, cioplit de Michelangelo: dreapta chipului este fermă şi optimistă, stânga rămâne îngândurată şi tristă.

Să observăm ceea ce spune cronica. Între 1070-712 î.Hr., se consemnează tranziţia prăbuşirii, cu pierderea autonomiei de sine a Egiptului. Într-o enumerare rapidă, consemnăm multele şi vremelnicele stăpâniri pentru următoarele veacuri: asiriană, persană, greco-macedoneană, romană, bizantină, arabă, musulmană, franceză (cât Napoleon a învins turcii mameluci), britanică, până în 1952, odată cu redobândirea autorităţii Republicii Egipt. Din punct de vedere al religiei, să remarcăm faptul că toate imperiile au tolerat orientarea credinţelor în conformitate cu înrădăcinarea mai veche. Până pe vremea împăratului roman Theodosie cel Mare, aşezat în noul centru de putere, ca Romă Nouă, la Constantinopol, credinţa în zei era garantată. În timpul acestuia (care dă Edictul de la Salonic, în 380 d.Hr.), singura credinţă tolerată în Imperiul Roman, inclusiv în Egipt, rămâne creştinismul (cu dilemele lui, încă pe rol, privind arianismul). Dar noile imperii care au urmat au adus şi impus oficial o nouă credinţă, tot monoteistă: islamul. Acum, convieţuiesc împreună creştinismul ortodox/copt minoritar şi, majoritar, credinţa în Allah, şi el o divinitate care îşi va fi făcut ordine prin cerul său unificând zeităţile vechi. Dar despre temple, biserici, moschei şi simbolurile credinţelor, cu alt prilej. Să remarcăm călătoria noastră prin Egiptul Regatelor cu faraoni şi zei pământeni ai Văii Nilului pentru câteva milenii şi faptul reîntoarcerii într-un Egipt patrie: Republică modernă, emancipată după ascunderea sa, în mâlul istoriei şi sub prăvălirile omeneşti provenite din marea invazie a planetei, rostuindu-şi altfel viaţa, ca un Babel, căutând în adânc... înălţările!

(31 mai 2023 d.Hr.; în această zi, în 1279 î.Hr., a fost încoronat faraon Ramses al II-lea, cel mai mare şi longeviv dintr-o istorie cu 30 de dinastii, el fiind în cea de-a XIX-a.)

Ars longa...

(Urmare din pag. 32)

Raia ROGAC: *Doamna Natalia, m-am gândit să dedicăm acest interviu celor patru decenii de viaţă şi activitate, pe care le-aţi parcurs şi împlinit recent, venind către acest mic jubileu cu realizări deosebite şi împliniri de suflet. Am văzut o parte din lucrări la Muzeul oraşului, câteva la Muzeul Naţional de Artă la recenta Bienală, dar m-au impresionat mai mult cele din cadrul expoziţiei personale de la Academia de Ştiinţe a Moldovei (AŞM), unde aveam să descopăr că Chişinăul vă este baştina. Aţi absolvit Liceul Teoretic cu Profil de Arte „Elena Alistar" din sectorul Botanica al Capitalei, presupun că şi casa părintească (există în această parte a oraşului şi câteva oaze de case particulare) v-a fost aproape, e o zonă foarte pitorească... continuaţi, vă rog...*

Natalia PROCOP: Pot spune cu mândrie că chiar aşa este. Mi-am petrecut copilăria în sectorul Botanica, care are mai multe zone de agrement. Când eram mică, în fiecare săptămână, în zilele de odihnă, mergeam cu părinţii în Parcul „Valea Trandafirilor", unde existau mai multe locuri de distracţie pentru copii. Eu preferam scrâncioburile, căci erau mai multe, chiar şi o roată mare cu leagăne, care se învârtea, la început unica în Chişinău. Aici copiii erau însoţiţi fie de părinţi, fie de fraţii şi surorile mai mari. Era atractiv şi vesel. Un alt loc ispititor pentru mine era cafeneaua-avion, de asemenea, una în tot oraşul, unde se servea îngheţată gustoasă, dulciuri şi sucuri. Pe aleile parcului erau plantaţi foarte mulţi trandafiri, care răspândeau o aromă îmbătătoare din primăvară până toamna târziu, aşa că numele acestuia nu este întâmplător. Mai erau aici trei lacuri, izvoare cu poduri suspendate, iar apa era limpede şi curată. Toate acestea m-au rămas întipărite pe retina ochilor, m-au marcat şi m-au inspirat să desenez.

R.R.: *Cine v-a fost primul mentor în domeniul picturii? La liceul amintit ştiu că există şi profilul teatral, unde au predat Artistele Poporului Dina Cocea, Ninela Caranfil şi alţi artişti consacraţi. În perioada când îmi făceam studiile la Universitatea de Stat din Moldova, unica pe-atunci, noi, cei de la jurnalism, care aveam dublu profil, inclusiv cel de profesor de limbă şi literatură, pe lângă mai multe practici în redacţii, la anul patru am avut o singură practică pedagogică. Eu am făcut-o la şcoala ruso-moldovenească nr. 28, actualul liceu în care aţi învăţat. Aici, majoritatea copiilor din clasele cu predare în aşa-numita limbă moldovenească îmi spuneau, cu părere de rău, că gândesc în limba rusă şi „traduc în limba moldovenească". Cred că nu aţi apucat şi scrierea cu alfabet chirilic.*

N.P.: Da, Liceul Teoretic cu Profil de Arte „Elena Alistar" are clase cu profil teatral. Eu am avut norocul s-o am ca dirigintă pe doamna Eleonora Galaicu. În fiecare an, de Crăciun, pe stil vechi, după absolvire, ne adunam foştii colegi de clasă şi împreună mergeam s-o felicităm cu ocazia zilei de naştere. A fost o profesoară bună, ne dădea sfaturi, ne îndruma, era ca o mamă pentru noi toţi. Din 2015 nu mai este, şi noi, foştii colegi, ne vedem tot mai rar. La liceu am avut mai mulţi pedagogi la pictură, dar se schimbau prea des, aşa că nu am reţinut numele lor. Cei care m-au format au fost profesorii de la Facultatea Arte Plastice şi Design a Universităţii Pedagogice de Stat „Ion Creangă" din Chişinău.

Alfabetul chirilic l-am învăţat la grădiniţă, în grupele mici. Când am mers la şcoală era aprobat deja alfabetul latin. De aceea nu am avut mari probleme cu trecerea de la un alfabet la altul. În curtea blocului însă peste tot se vorbea în rusă.

R.R.: *Se mai vorbeşte încă... Părinţii v-au încurajat alegerea?*

N.P.: Părinţii nu au fost niciodată împotriva alegerii mele. În familia tatălui toţi sunt muzicieni, interpreţi de operă, chiar şi artişti plastici. Probabil de asta mi-au respectat dorinţa. Încă din şcoală mi-am dorit să fiu designer vestimentar. Eram hotărâtă în alegerea viitoarei profesii. Părinţii m-au ajutat la procurarea materialelor scumpe pe care eram nevoită să le import de peste hotare, deoarece nu găseam în republică, mai ales vopsele de calitate. Studenţii de azi nu se confruntă cu astfel de probleme, se poate găsi aproape orice.

R.R.: *Dar au alte dificultăţi… cele financiare, lipsa banilor datorată creşterii galopante a preţurilor. Dar să revenim. Norocul de a studia Acasă a fost de partea dumneavoastră. Până în 1990, mai ales tinerii absolvenţi (băieţi), care visau să devină pictori, învăţau în diferite oraşe ale Uniunii Sovietice, se întorceau nu numai cu licenţă, dar şi cu soţii, unii preferau să se căsătorească şi să rămână acolo. Teodor Buzu, de exemplu, locuieşte în Cehia, de unde este soţia. S-au cunoscut în timpul studiilor la Harkov.*

N.P.: Aşa erau timpurile. Unica instituţie la Chişinău cu facultate de arte plastice şi design a fost Universitatea Pedagogică, care s-a deschis în anul 1979. Bineînţeles că nu pregăteau specialişti la toate genurile artelor plastice. Majoritatea tinerilor

care plecau în afară îşi făceau studiile în domeniile ceramicii, tapiseriei, vestimentaţiei, baticului, sculpturii, giuvaiergeriei, picturii. Odată întorşi, au dezvoltat şi la noi aceste specialităţi, aducând o viziune nouă asupra artei. În perioada când mi-am făcut studiile la UPSC am avut parte de profesori şcoliţi în marele centre ale Uniunii Sovietice care, după revenirea la Chişinău, au predat în cadrul şcolii naţionale în domeniul artelor plastice, precum Vasile Grama, Ana Gobjilă, Petru Severin, Olga Tiron, Ecaterina Peicev ş.a. Dar pentru cariera de artist plastic nu este suficient să fii încurajat de un pedagog bun, este nevoie de muncă asiduă...

R.R.: *Vorba lui Brâncuşi, dar nici talentul nu e pe ultimul plan. Dacă nu există iubire faţă de arta plastică, nu există nici carieră în acest domeniu. Vă rog continuaţi să mai descrieţi perioada universitară...*

N.P.: Au fost ani frumoşi, creativi. Trebuia să lucrez foarte mult. Pictura mi-a predat-o Petru Severin, desenul – Ana Gobjilă. Sigur că fiecare din profesorii pe care i-am avut au contribuit la formarea gustului meu estetic şi a abilităţilor artistice: Alla Uvarova, Vasile Grama, Ana Gobjilă, Petru Severin, Valentina Malâcov, Olga Tiron, Adrian Cucereavâi, Ecaterina Peicev, Alexandru Ermurache, Elena Samburic, Ecaterina Ajder, Ion Zderciuc, Olimpiada Arbuz, Ana Simac, Rodica Ursachi, Cezara Gheorghiţă. Le sunt foarte recunoscătoare tuturor pentru că de la fiecare dintre ei am avut ce învăţa. Am avut noroc de cadre didactice extraordinare.

Astfel mi s-a realizat visul şi am susţinut licenţa la design vestimentar. În acelaşi domeniu am continuat masteratul, lucrarea a fost o rochie de coctail pictată în tehnica baticului rece.

R.R.: *După studiile în domeniul artelor plastice şi design, aţi decis să vă împărţiţi inima între două preocupări esenţiale: ştiinţă şi pictură. Prima expoziţie personală aţi avut-o la 33 de ani.*

N.P.: Încerc să fac faţă mai multor preocupări, dar timp pentru creaţie îmi rămâne tot mai puţin. Atât cercetarea, cât şi pedagogia solicită multe ore dedicate. În acest moment fac parte din echipa unui proiect ştiinţific interesant, intitulat „Cultura promovării imaginii oraşelor din Republica Moldova prin intermediul artelor şi metapoeticii", în cadrul căruia edităm *Dialogica. Revistă de studii culturale şi literatură,* organizăm concursuri pentru tineri artişti etc. În cadrul activităţilor noastre cunoaştem multă lume bună.

Primele expoziţii personale le-am organizat în taberele de creaţie la care am participat în oraşele Szydlow din Polonia şi Heviz din Ungaria. Mai târziu, la vârsta de 33 de ani, a urmat o expoziţie personală, organizată în cadrul concursului municipal în domeniul artelor, laureata căruia am fost.

R.R.: *La început pe cine i-aţi avut de cumiri: pe N. Grigorescu, Ş. Luchian, N. Tonitza sau pe M. Grecu, I. Vieru, V. Rusu-Ciobanu ? Apropo, aţi fost acasă la ultima? Împreună cu maestrul G. Sainciuc locuiau în centrul Chişinăului, având o casă la sol tipic moldovenească, cu fântână în curte, cu multe flori tradiţionale: ţigăncuşe, crizanteme, trandafiri (inclusiv din cei cu petale pentru dulceaţă), garoafe, chiar şi puţină viţă de vie... Ambii au avut o viaţă lungă şi interesantă, doamna Valentina a depăşit centenarul...* [DEX online: cumir = idol, încă de la Dosoftei.]

N.P.: Când eram în clasa întâi am vizitat Muzeul Naţional de Artă a Moldovei. Sigur că m-au impresionat lucrările tuturor maeştrilor artei naţionale, dar în special pictura monumentală *Masa mare* de Glebus Sainciuc şi *La joc* de Valentina Rusu-Ciobanu, seria de picturi ale lui Igor Vieru ş.a. Fiind studentă la Facultate, m-am îndepărtat de pictura tradiţională, apropiindu-mă de perioada experimentală a maestrului Mihai Grecu. Nu am avut ocazia să-i cunosc personal pe maeştrii M. Grecu şi I. Vieru, dar am avut fericita ocazie să-i cunosc pe Valentina Rusu-Ciobanu şi Glebus Sainciuc. Am şi o amintire – portretul realizat de plastician.

Consider că avem mult de învăţat din creaţia artiştilor plastici din perioada anilor '60-'70. A fost o generaţie de aur: M. Grecu, I. Vieru, Valentina Rusu-Ciobanu, Ada Zevin şi mulţi alţii, care au format noi generaţii de artişti. Ne mândrim că suntem contemporani cu ei.

R.R.: *Am observat că experimentaţi mai multe tehnici, materiale, genuri. Cum vă decideţi pentru unele sau altele?*

N.P.: Experimentele vin de la tema de cercetare la doctorat: *Baticul în artele decorative din Republica Moldova.* A urmat şi partea aplicativă, astfel că am intrat în Uniunea Artiştilor Plastici din Republica Moldova şi România, filiala Bacău, la Secţia de Artă Decorativă. Pe parcurs am trecut la colaj, executat în tehnica baticului şi pictura în ulei. Îmi pare o tehnică creativă.

R.R.: *Începând cu 2011 participaţi la mai multe proiecte, care vă asigură un plus la salariul de cercetător, dar şi posibilitatea de a participa în tabere de creaţie din mai multe ţări.*

N.P.: Pe lângă proiectele de cercetare în care am fost implicată din anul 2011, din 2009 am devenit membru al Centrului Cultural ARTELIT, ONG care organiza expoziţii şi tabere de creaţie în ţară şi peste hotare. Aici am făcut voluntariat, având posibilitatea de a participa la evenimentele pe care le organizam. Am călătorit şi expus lucrări în diferite oraşe: Lvov, Iavoriv (Ucraina); Bacău, Râmnicu Vâlcea (România); Szydlow (Polonia); Budapesta, Heviz (Ungaria); Bruxelles (Regatul Belgiei); Gyumri (Armenia) ş.a. Unul dintre cele mai importante evenimente organizate de noi a fost în anul 2014 – Art Symposium „Moldovan Art for Your Heart", desfăşurat la Parlamentul European din Bruxelles.

R.R.: *Dintre multe lucrări care mi-au plăcut, le remarc pe cele cu titlul* Pe coline, la izvor, *o imagine a celei mai vechi Biserici Măzărache de pe una din cele şapte coline ale Chişinăului, şi* Castelul apei, *Muzeul Chişinăului, localizat în Turnul de Apă. Dumneavoastră, care vă sunt cele mai dragi?*

N.P.: Picturile pe care le-aţi menţionat fac parte din seria de lucrări dedicate Chişinăului. Acest subiect îl datorez coordonatorului proiectului ştiinţific „Cultura promovării imaginii oraşelor din Republica Moldova prin intermediul artelor şi metapoeticii", dnei Aliona Grati. Am acceptat provocarea, trecând la pictura figurativă. Până atunci însă lucram la seriile *Adiere* şi *Roadă*, având predilecţie către arta nonfigurativă.

R.R.: *Vă mulţumesc pentru interviu, vă doresc inspiraţie şi timp pentru a realiza frumoase lucrări plastice care, fără doar şi poate, vor dăinui în colecţiile de stat şi particulare.*

De vorbă cu artistul plastic Natalia Procop

Raia ROGAC

Protagonista mea s-a născut în Chişinău la 23 iunie 1983. La grădiniţă a învăţat alfabetul chirilic, iar când a mers în clasa întâi, fiind perioada de renaştere naţională, a putut să rotunjească crinii alfabetului latin. Şi-a făcut studiile la Liceul Teoretic cu Profil de Arte „Elena Alistar" (1990-2001) din oraşul de baştină, apoi şi-a continuat studiile superioare la Facultatea Arte Plastice şi Design a Universităţii Pedagogice de Stat „Ion Creangă" din Chişinău, unde şi-a luat licenţa (2001–2005) şi masteratul (2005–2006). Face parte din tânăra generaţie, căreia după absolvire i s-au deschis mai multe oportunităţi de a-şi realiza o carieră de succes. Însetată de aprofundarea cunoştinţelor, dar tentată şi de dorinţa de a executa lucrări de artă, ea decide să îmbrăţişeze ambele preferinţe. Iată aprecierea dr. hab. Aurelia Hanganu despre plasticiană: *Natalia Procop şi-a arătat preocupările concomitent în aceste două direcţii Pe de o parte, a perseverat cu cercetarea ştiinţifică în domeniu, urmând studii de doctorat la Institutul Patrimoniului Cultural al Academiei de Ştiinţe a Moldovei şi susţinându-şi, în anul 2014, teza de doctorat în istoria şi teoria artelor plastice cu tema* Baticul în artele decorative din Republica Moldova. *Pe de altă parte, a insistat să creeze.*

Aceste tendinţe, care denotă curiozitate şi sete de perfecţiune, se reflectă în diversele tehnici experimentate de pictoriţă în creaţiile artistice care îi afişează un spirit al libertăţii de neînfrânt.

În primele ei picturi, Natalia Procop preferă tehnica mixtă, care presupune utilizarea vopselelor de ulei şi bitum. Seria de picturi Roadă*, executate în această tehnică, este inspirată de ciclul de sculpturi cu acelaşi titlu al Alexandrei Picunov. Asemenea creaţiei populare, seria de picturi* Roadă I, Roadă II *(2011) evocă pământul, plaiul natal, feminitatea. Acestea sunt compoziţii create printr-o complexitate deosebită a liniilor, a căror structură se accentuează prin expresivele pensulaţii de bitum. Ceea ce particularizează aceste picturi este armonia elevată a texturii şi culorilor, care invită imaginaţia umană să sărbătorească glia, bucuria rodului obţinut cu muncă şi pasiune.*

Din 2015, Natalia Procop este secretar ştiinţific al Secţiei de Ştiinţe Sociale, Economice, Umanistice şi Arte a Academiei de Ştiinţe a Moldovei.

Din 2013 devine membru titular al Uniunii Artiştilor Plastici din Republica Moldova, iar din 2016 membru titular al Uniunii Artiştilor Plastici din România, filiala Bacău.

A reuşit să organizeze mai multe expoziţii personale la Muzeul de istorie a oraşului, la biblioteci şi, în special, la Academia de Ştiinţe a Moldovei. Este mereu antrenată în participarea la diverse proiecte de cercetare. De exemplu, din 2015, timp de patru ani, a fost executor în cadrul proiectului „Interferenţe culturale europene în arta din Republica Moldova. Studii de istorie şi teorie a artelor", iar la proiectul „Patrimoniul artistic al RM în contextul multiculturalismului european" a activat trei ani. Natalia Procop îşi face simţită prezenţa la simpozioane şi tabere de creaţie din România, Belgia, Ucraina, Armenia, Ungaria, Polonia, Olanda şi Acasă.

Lucrările sale s-au bucurat de distincţii şi premii, bunăoară: prestigiosul Premiu al Academiei de Ştiinţe a Moldovei în domeniul Studiul Artelor „Maria Bieşu"; Medalia de bronz INFOINVENT 2019; Premiul pentru tineret în domeniului umanistic *Noaptea Cercetătorilor Europeni*, Academia de Ştiinţe a Moldovei; Premiul III pentru înalta apreciere şi participarea activă la concursul tinerilor plasticieni, consacrat artei contemporane, ediţia I, organizat de CCIFM şi Alianţa Franceză ş.a.

Voi încheia succinta prezentare a protagonistei mele cu o concluzie a dr. hab. A. Hanganu: *Lumea tablourilor Nataliei Procop relevă spiritul curios şi cutezător al artistei, îi dezvăluie emoţiile şi trăirile, trecându-ne prin existenţa pe care autoarea o vede altfel decât noi. Este o lume a misterului ce se risipeşte în ochii şi inima celui care o contemplă şi reţine o invitaţie pentru o nouă înţelegere.*

E momentul ca şi noi să invităm cititorii pentru mai multe detalii să urmărească interviul, iar pentru a afla misterul din lucrările artistei, să le admire din paginile revistei.

(Continuare la pag. 31)

Număr ilustrat cu lucrări de Natalia Procop.

Semnează în acest număr

- Horia BĂDESCU – scriitor, Cluj-Napoca
- Ion FERCU – scriitor, Bacău
- Paul DIACONESCU – scriitor, Suedia
- Nicolae GEORGESCU – scriitor, Bucureşti
- Theodor CODREANU – scriitor, Huşi
- Florin Radu PINTEA – scriitor, Bucureşti
- Lucian COSTACHE – scriitor, Piteşti
- Victor ATANASIU – scriitor, Bucureşti
- Ion ANDREIŢĂ – scriitor, Bucureşti
- Raia ROGAC – scriitor, Chişinău
- Dan D. FARCAŞ – scriitor, Bucureşti
- Eufrosina OTLĂCAN – prof. univ., Bucureşti
- Rodica LĂZĂRESCU – scriitor, Bucureşti
- Florian COPCEA – scriitor, Drobeta-Turnu Severin
- Maria VAIDA – scriitor, Cluj-Napoca
- Marin IANCU – scriitor, Bucureşti
- Sara MINA – scriitor, Bucureşti
- Aureliu GOCI – scriitor, Bucureşti
- Iulian CHIVU – scriitor, Roşiorii de Vede
- Gen. Petru NEGHIU – Bucureşti
- Maria Mona VÂLCEANU – scriitor, Piteşti
- Jean-Paul GAVARD-PERRET – scriitor, Franţa
- Sorin CERIN – scriitor, filosof, Franţa
- Alexandru Ş. BOLOGA – prof. univ., Constanţa
- Mihai SPORIŞ – inginer, Râmnicu Vâlcea
- Nicolae MELINESCU – publicist, Bucureşti